

Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

Vliv poezie Vladimíra Holana

na

básníky 60. let

(The Vladimír Holan's Poetry Influence

on

the Czech Poets of 1960's)

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Vladimír Křivánek, CSc.

Autor DP: Martin Rudovský

U smaltovny 22c, Praha 7 – Holešovice

8. ročník, Čj – Hv, 1999 – 2007

prezenční studium

Měsíc a rok dokončení DP: leden 2007

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně s použitím
uvedené literatury.

Praha 7 - Holešovice

1. ledna 2007

Všem čtenářům Holanovy poezie, a tedy uštknutým...

Kdo by chtěl něco pořádného napsat o Vladimíru Holanovi, musel by napřed uvést znamenitou skicu katolického kněze Jakuba Demla a pak by musel na každé řádce studie frekventovat slova a pojmy, jakými jsou Bůh, ďábel, modlitba, kacířství, zoufalství, ustavičná bolest, hoře z rozumu, radost atd., vesměs tedy banální pojmy křesťanské kultury, která zanikla. Musel by to napsat mohutný katolík, takový Léon Bloy, v žádném případě protestant, anebo ateista, ale vyvrálý stařec, a k tomu fyzik. Co o Holanovi vyšlo, jsou jen recenze, komentáře kalibru slušné ediční poznámky nebo záložky. To dílo bude v Čechách trčet padesát let, než se najde člověk, který by se ho dokázal zmocnit.

Ivan Diviš
Teorie spolehlivosti
(poznámka z roku 1965)

Minulost žije stejně nervózně a nepředvídatelně jako současnost, v níž vyjevuje svou tvář.

Pascal Quignard
Bludné stíny
(kapitola XI)

Obsah

Úvod...	
Téma	s. 6
60. léta a Vladimír Holan	s. 7
Stav bádání	s. 10
Metody	s. 11
Cíle	s. 14
Ivan Diviš...	s. 16
Jiří Šotola...	s. 27
Josef Hanzlík...	s. 33
Josef Peterka...	s. 41
Pavel Šrut...	s. 48
Rudolf Matys...	s. 53
Petr Cincibuch...	s. 58
Věra Provazníková...	s. 63
Vladimír Janovic...	s. 69
Karel Sýs...	s. 73
Závěr...	s. 77
Bibliografie...	
Literatura	s. 81
Prameny	s. 87
Anotace...	s. 94
Přílohy I - X	

Úvod

Téma

Tato diplomová práce povstává z lásky k poezii Vladimíra Holana. Protože je však velmi složité ponořit se pouze do Holanova světa, neboť máme stále na paměti mottem citovaná slova Divišova¹, tato práce nahlédne i do světů paralelních, světů jiných básníků. Předmětem diplomové práce bude analýza střetů těchto paralelních světů s vesmírem Holanovým. Česká 60. léta jako časoprostorové teritorium volíme z následujících důvodů: v polovině 60. let zcela unikátně vzhledem k vydávání jiných autorů vychází najednou téměř celé Holanovo dílo a básníci jsou jím tudíž doslova zavaleni². A pak také: tehdejší mladí básníci stále žijí³, a tudíž bylo možné s nimi jejich vztah k Holanovi a jejich poezii probrat osobně.

Původním záměrem bylo zpracovat *Vliv poezie Vladimíra Holana na českou kulturní sféru 60. let 20. stol.*, ovšem již po prvních přípravných sondách bylo jasné, že takovýto záběr nelze z kvantitativních důvodů zvládnout. V další fázi nastoupil titul *Vliv poezie VH na mladé básníky 60. let*, od něho jsme také upustili, a to z těch důvodů, že mladých básníků podezřelých z Holanova vlivu bychom v tehdejších časech objevili mnoho a některé typy by se překrývaly, a někteří z našeho hlediska zajímavý básníci starší generace by přišli zkrátka. Závěrečným stupněm je tedy název současný *Vliv poezie VH na básníky 60. let*, tj. na české básníky různých generací, kteří vydávali své sbírky v 60. letech. Počet analyzovaných osobností se z nejrůznějších důvodů⁴ ustálil na těchto deseti básnících, řazených zde abecedně, kterým budou věnovány samostatné kapitoly: **Petr Cincibuch**

¹ Jakkoliv se Divišův výrok může zdát extrémním, vědomí odpovědnosti literárního vědce vůči osobnosti Vladimíra Holana a jeho odkazu vystihuje naprosto přiměřeně.

² O tom viz níže.

³ Text vnikl v závěru roku 2006.

⁴ Podstatnými kritérii bylo například to, zda s básníkem bylo lze realizovat rozhovor, což z možných básníků vyřadilo například P. Prouzu či P. Kabeše.

(*1943), *Ivan Diviš* (1924-1999), *Josef Hanzlík* (*1938), *Vladimír Janovic* (*1935), *Rudolf Matys* (*1938), *Josef Peterka* (*1944), *Věra Provazníková* (*1947), *Karel Sýs* (*1946), *Jiří Šotola* (1924-1989) a *Pavel Šrut* (*1940), jež spojuje především fakt, že ve své tvorbě pokračovali i v letech následujících⁵, etablovali se jako básníci a lze tedy u nich předpokládat více než prvoplánové epigonství, ovšem jsou to také tito básníci, které doboví recenzenti, literární historici a pamětníci v souvislosti s Holanovým vlivem nejčastěji skloňují.

60. léta a Vladimír Holan⁶

Věnujme se nyní specifické situaci Holanovy poezie v československé kulturní sféře 60. letech a vlastně vysvětlení toho, proč mohlo Holanovo dílo tolik zapůsobit.

Šedesátá léta byla pro literaturu dobou zaslíbenou, mnozí pamětníci-básníci na ni vzpomínají jako na „zlatou éru poezie“⁷. Od násilného přerušení kontinuity na konci 40. let se poezie začíná očišťovat od ideologických nánosů a vrací se čistě k sobě. Státní aparát, snad aby zakryl stále ještě dost totalitní politiku, vytváří zmíněnému procesu neuvěřitelně stimulující podmínky, přičemž však již tolik nedbá na ideologickou orientaci vydávaných autorů.⁸ Poezie vychází ve velkých nákladech a ve vzorných vydáních, básníci mají relativně vysoký společenský status, básnické sbírky včetně prvotín⁹ jsou hojně čteny¹⁰ a systematicky podrobovány literární kritice.

⁵ Šotola a Diviš tvoří také v letech předcházejících.

⁶ Téma Holan v 60. letech je nejpodrobněji zpracováno v elektronické publikaci *Dějiny české literatury 1945–1989*; III. 1958–69 (Janoušek 2006: 147 – 151).

⁷ Více o poezie v 60. letech viz publikace v poznámce 5 (Janoušek 2006: 142 – 232).

⁸ K tématu „zlatých“ 60. let viz například sborník *Zlatá šedesátá* (2000).

⁹ Existovalo hned několik velmi prestižních edic současné poezie – např. *Nová poezie při Čs. spisovateli* či *Mladé cesty Mladé fronty*.

¹⁰ Oproti dnešnímu stavu na knižním trhu vycházelo velmi málo nových knih, současník mohl postihnout takřka celou produkci.

V konsekvenci s těmito proměnami se začíná vynořovat také dosud proskribovaná poezie Vladimíra Holana. Po éře, kdy se básník téměř uzavřel světu¹¹ v tzv. Holanésii¹² a kdy se stal také kvůli tomu téměř mýtickou postavou.¹³ Ohromný podíl na vybudování „Holanových“ 60. let vedle síly jeho poezie, o níž vlastně bude vyprávět celá tato práce, pečlivý a trpělivý literární historik, teatrolog a editor V. Justl¹⁴, neboť to byly zejména jeho editorské a divadelní iniciativy, které Holanovo dílo nejvíce zviditelnily. Zatímco v letech 1948 – 1962 vycházejí, a to ještě ve velmi omezené míře, v naprosté většině reedice opusů předválečných a raněpoválečných, zhruba od roku 1963 začíná Holan vycházet hojně a systematicky.¹⁵ Za uhelné kameny v tomto smyslu lze považovat: Justlův shrnující výbor *Noční hlídka srdce* (září 1963), kde byly poprvé otištěny básně ze sbírek *Bez názvu*, *Na postupu*, *Bolest* a *Na sotnách*, dále inscenaci *Noc s Hamletem* (premiéra: 18. listopadu 1963, scénář a režie: V. Justl), v relativně rychlém sledu vydané sbírky *Bez názvu*, verše z let 1939 – 1942, již kompletní *Příběhy* (obě do konce roku 1963), *Na postupu*, verše z let 1943 – 1948 (1964), *Bolest*, básně z let 1949 - 1955 (1965) a vrchol zmíněné tendence 1. svazek Sebraných spisů VH *Jeskyně slov*, který vyšel v lednu 1966 v SNKLU, projekt řídil V. Justl¹⁶.

¹¹ R. Matys v rozhovoru k této práci, vzpomíná, že se jej na konci 50. let studentky Vysoké školy pedagogické v Praze ptaly: „A kdy zemřel ten Holan?“

¹² Vznik fenoménu Holanésie, viz Justl 1988: 405. O Holanově izolaci píše také Opelík v Holanovských náповědách (2004: 117n).

¹³ Dodnes se o důvodech básníkova odloučení diskutuje: N. Holub (2005) například zvažuje, zda Holana do tuskula nedovedly, vedle ideologických a uměleckých důvodů, problémy psychické. Holub na základě různých svědectví diagnostikuje panickou ataku spojenou s agorafobií. Pro svou hypotézu argumentuje tím, že část tvůrčí samoty, léta 1955-1961, vůbec psaní nevěnuje, svou izolaci neopouští ani ve svobodnějších vodách roku 1968 a nereaguje na četná pozvání, na představení *Noci s Hamletem ve Violy* apod.

¹⁴ Žák obdivovatele Holanova umění O. Králíka.

¹⁵ Bližší informace o vydávání Holanovy tvorby nejen v 60. letech lze dohledat buď v Soupisu původního díla Vladimíra Holana, který uspořádal Emanuel Macek (1988: zejména 35 – 118), nebo v Životopisu V. H. (Justl 1988: 413n) či v diplomové práci V. Dobřeva V. H. v protivenstvích doby (Dobřev 2003).

¹⁶ Vedle této produkce je Holanova poezie také masivně tištěna v dobových časopisech a novinách.

„Holanova“ 60. léta pak kulminují 20. květen 1968 jmenováním Holana národním umělcem.

Paralelně probíhají snahy o popularizaci Holanova díla i v zahraničí; asi největšímu uznání se českému básníku dostalo v Itálii, neboť 5. ledna 1967 se stal laureátem nejprestižnější ceny za poezii, ceny Etna Taormina. Na tomto úspěchu se zásadním způsobem podílel italský bohemista A. M. Ripellino. Tím se Holanovi otevřela cesta k Nobelově ceně za literaturu, kterou však nezískal¹⁷. Rokem 1969 „zlatá šedesátá“ končí a končí i zlatá éra Holanova vydávání a vlivu. Následující roky znamenají pro Holana v lecčems repetici let padesátých.

Uhrančivost Holanova zjevu, celkové uvolnění atmosféry, překotnost vydávání mnoha Holanových do té doby neznámých děl, „hlad“ po poezii meditativní, reflexivní, temnější, vždyť 50. léta preferovala poezii optimistickou, politicky-propagandistickou; to vše způsobilo, že před jeho současníky povstal rozsáhlý, fascinující kosmos, přičemž generace mladých básníků na to dle očekávání zareagovala neaktivněji. Proto je v naší práci zastoupena především ona. Vzestup holanovské vlny vytvořilo poptávku po osobním setkávání s Místrem¹⁸, které mělo od začátku do konce 60. let značně vzestupnou tendenci. Také mnozí z „našich“ básníků, jak uvidíme v kapitolách jim věnovaných, podnikli podobné návštěvy u Holana a ty pro ně mnohé znamenaly.

Stav bádání

Vedle zmiňovaných důvodů to byla právě neutěšená úroveň stavu bádání, která vyzývala skrze diplomovou práci k nápravě. Literární vědci-historici v sekundární literatuře, resp. doboví recenzenti vliv Holanovy poezie zmiňují často, ve většině případů však jde jen o zmínku, o konstatování, že

¹⁷ V roce 1969 byla udělena S. Beckettovi.

¹⁸ O průběhu takových návštěv píše Justl v *Životopise* (Justl 1988: 441n).

vliv tu je. Jeho charakter a rozsah hlouběji analyzován není. Dobové recenze se dokonce těmito odkazy jen hemží. Vpravdě od recenzí více očekávat nemůžeme.¹⁹ Problémem tedy není četnost, ale hloubka. Do té by jistě šla komplexní holanovská monografie, ovšem ta stále ještě neexistuje. Musíme se tedy, co se týče sekundární literatury, spokojit s pracemi nižšího řádu; s monografiemi jiných autorů, se studii, předmluvami a doslovy.

Co se týče poezie V. Holana, rozsahem nad všemi ční Blažičkův soubor literárně-filosofických statí *Sebeuvědomění poezie a Holanovské nápovědy* J. Opelíka. Zatímco první z nich studovaný jev opomíjí bez poznámky, na záložce *Nápověd* se autor přiznává, že jeho přístup způsobil: „*Skoro nevšimavost k Holanovu uhrančivému vlivu na mladší české generace básnické.*“²⁰, čímž ovšem dává najevo, že tento vliv považuje za hodný bližšího zkoumání. Holanovy kontakty s básníky v 60. letech letmo komentuje také V. Justl ve svém jinak akribickém *Životopisu Vladimíra Holana*. Spíše však než o vlivu na poezii, hovoří obecně o charakteru setkávání s Holanem.²¹ V dostupné holanovské literatuře se již žádná důležitá zmínka o Holanově vlivu neobjevuje.

Ani ostatní básníci nemají ještě své monografie; u stále žijících či nedávno zemřelých to nepřekvapí, ovšem dílo *Jiřího Šotoly* a především *Ivana Diviše* by si zásadnější pojednání jistě zasloužilo.²² O „inspirovaných“ existují tedy jen drobné zmínky v rozsáhlejších shrnujících kompendiích, studiích, doslovecích apod. Z písemných pramenů jsou pak pro nás velmi cenné již zmíněné recenze. Je budeme komentovat až v kapitolách-portrétech.

Za připomenutí také stojí literatura vyjadřující se k básnické tvorbě 60. let obecně²³. Za zásadní považujeme dvě stati ze sborníku *Zlatá šedesátá*, a to

¹⁹ A to i přesto, že recenzím bylo v 60. letech věnováno nepoměrně více prostoru než dnes.

²⁰ Opelík 2004: zadní záložka

²¹ Justl 1988: 441 - 445

²² Ale jsou jistě větší dluhy, které by česká literární historie měla splatit.

²³ Mezi ně také patří již zmíněná elektronická publikace *Dějiny české literatury 1945–1989*; III. 1958–69.

Křivánkuv příspěvek *Struktura polyfonie v české poezii 60. let a Básnický svět v debutech první poloviny 60. let* J. Urbance. V. Křivánek například píše: „*Holanova poezie se v těchto letech [60. letech] objevila před současníky jako obrovský, těžko pochopitelný a obtížně interpretovatelný masív... Fascinace Holanovým dílem se stala pro řadu autorů těchto let určující a v mnohém ovlivnila podobu jejich díla (Diviš, *mladá poezie 60. let*).*“ (2000: 264n) „Generací sirotků“²⁴ se zabývá také M. Langerová²⁵ a píše: „...*Tato potřeba vrátit slovu plnohodnotný význam je také jedním z důvodů příklonu těchto básníků k dílu J. Ortena, k objevování díla [...] V. Holana (J. Peterka, A. Přidal, R. Matys, K. Zlín).*“ (1998: 1) J. Holý ve své studii *Generace šedesátých let* zase uvádí, že zájem o Holanovo dílo je jedním ze společných generačních rysů (1996: 147) a J. Kovanda zase přichází s následujícím přirovnáním: „*Do jaké míry byla tato generace ovlivněna Holanem, tím právě tehdy se zjevívším malströmem, který tak vtahoval.*“ (2000: 17)

Metody

Pro tvorbu následujících kapitol o vlivu poezie a osobnosti (!) Vladimíra Holana se vzhledem k tématu a povaze pramenů jako optimální metodologický postup jeví kombinace textové analýzy, resp. textové komparace²⁶ s rozhovory s žijícími básníky, popř. s jejich korespondencí s Holanem²⁷, přičemž je občas přihlédnuto k sekundární literatuře.

Jako problematické se jistě může zdát rozmlouvání s básníky, neboť lze předpokládat, že žádný tvůrce příliš nechce (do jisté míry ani nemůže) mluvit o svých inspiračních zdrojích a bude tedy vědomě či nevědomě svým

²⁴ V. Křivánek stejnou generaci nazývá „ztracenou“ (1999: 141), V. Novotný zase „Generací 1968“ (1991: 128).

²⁵ Jako autora pojmu „Generace sirotků“ uvádí Langerová A. Brouska.

²⁶ Vždy je třeba znovu a znovu na základě chronologie vzniku děl a jejich dostupnosti stanovovat komparační relevanci.

²⁷ Korespondence je uložena v Památníku národního písemnictví v Praze.

pohledem věc deformovat.²⁸ Při absenci sekundární literatury však mohou taková interwiev přinést cenné informace, například o genezi sbírek či mimoliterárních souvislostech.²⁹ Bez nebezpečí však není ani textová analýza. Podstatu tohoto nebezpečí velmi výstižně charakterizuje M. Červenka: „*Poetolog popisující instrumentaci – nejen ji: mutatis mutandis platí totéž například o řadě jevů popisovaných v Jakobsonově gramatice poezie, ve výzkumech intertextovosti nebo literárních vlivů – je v neustálém nebezpečí, že slyší trávu růst.*“³⁰

Snad ono nebezpečí, které bychom při absenci rozhovorů mohli pojmenovat jako přílišné spoléhání na text, při absenci textu zase jako přílišnou víru v člověka, minimalizuje zvolená kombinace.

Analýza textu

Ve spolupráci s V. Křivánkem vznikl následující konstrukt, jímž se budeme snažit zachytit charakter a rozsah vlivu. Model reflektuje propojení s Holanovou poezií svou hierarchizací:

1. rovina – tematizace Holanovy poezie či Holanova života;
2. rovina – přímé citace a nepřímé variace;
3. rovina – přejmutí důležitých motivů, emblémů či témat;
4. rovina – použití Holanových básnických prostředků³¹.

²⁸ Někteří básníci v rozhovorech dokonce mluvili o tom, že v tak dostředivé oblasti, jakou je intimní lyrika, vůbec nemůžeme o nějakém vlivu hovořit, vždyť by pak slovo intimní postrádalo svůj smysl.

²⁹ Tyto rozhovory jsou přínosné i samy o sobě, vždyť jde o velmi zajímavé osobnosti.

³⁰ Červenka 2002: 16

³¹ Tím není míněno, že by Holan tyto prostředky přímo vymyslel - i když například u tzv. polyfonie to můžeme tvrdit téměř s jistotou -, ale jde o to, že některé básnické prostředky

Z motivů budeme sledovat zejména následující: *zed', socha, strom, mlčení, poézie, dítě*.³² Z postupů pak v holanovské sekundární literatuře zmiňované: *střety konkrét a abstrakt v genitivních metaforách, gnómičnost, redukovanou a deformovanou syntax, neologizaci, polyfonní dialog, široké pojetí lexika, strmou metaforiku, antitetičnost – oxymórony, paradoxy, rozpor gramatického vzorce s jeho naplňováním*³³, pro než budeme v textu užívat epiteton *holanovský* či pojmu *holanismus*³⁴.

Aplikace tohoto modelu na konkrétní dílo bude zařazena vždy na závěr kapitoly, přičemž zaznamenána bude také intenzita naplňování (obsazování) těchto rovin. Až na výjimky budeme pracovat s básněmi otištěnými ve sbírkách, ty totiž můžeme, na rozdíl od některých jen časopisecky publikovaných, pokládat za reprezentativní.

Rozhovor

Vzhledem k tomu, že k problematice některé prameny schází, a tudíž tázající mnohokrát ani nevěděl, co zpovídání mohou vědět, byl rozhovor řízen jen částečně. Tématicky se hovor točil kolem těchto okruhů:

- a. seznámení s výzkumným záměrem diplomanta;
- b. setkání s Vladimírem Holanem;
- c. atmosféra 60. let - kulturní versus osobní situace;
- d. respondentovy básnické sbírky z 60. let – jejich geneze a inspirační zdroje;
- e. ostatní básníci ve vztahu k poezii a osobnosti Vladimíra Holana;
- f. vývoj po roce 1968 - proměny politické situace, proměny poetiky;
- g. dnešní vztah k dílu Vladimíra Holana a k poezii obecně.

svým dílem zásadním způsobem rozpracoval, zapojil.

³² Viz Křivánek 1994: 83 – 84.

³³ Odkazovat na příslušnou sekundární literaturu budeme v jednotlivých kapitolách.

³⁴ R. Matys pro nadužívání Holanových postupů volí termín *holanovština*.

Rozhovory byly, s výjimkou V. Provazníkové, nahrávané na diktafon a jsou nyní ve vlastnictví autora tohoto textu. Na žádost respondentů z nich, až na výjimky, nebude přímo citováno³⁵. Rozhovory trvaly v průměru 2 hodiny.

Cíle

Ačkoliv jsme vytvořili výše uvedený model, abychom jednotlivé tvůrčí reflexe Holanovy poezie mohli do jisté míry typologizovat, primární cíl práce bude spočívat v zachycení individuálního rozměru těchto reflexí, jinak řečeno: pojem „Holanova 60. léta“ naplnit reálným obsahem. Práce chce také svým zaměřením znovu potvrdit „radioaktivní“ sílu Holanovy poezie.

Vedle těchto cílů budeme také sledovat: zda to bylo skutečně zvýšené vydávání Holanova díla v 60. letech, co vytvořilo tak relativně velkou skupinu ovlivněných; jaké Holanovy sbírky působily nejinspirativněji; které holanovské básnické prostředky, postupy a motivy jsou nejvyužívanější; proč právě Holanův vliv se tak často v dobových recenzích připomíná, když tehdejší básníci jistě čerpali i z jiných inspiračních zdrojů; a kteří básníci vliv Holanovy poezie přetavili ve zmíněnou tvůrčí reflexi a kteří se dostali blízko epigonství.

Na závěr ještě poznámka k uspořádání a řazení následujících kapitol věnovaných vytčeným básníkům. Co se týče uspořádání, nejdříve bude charakterizován rozměr osobní, byl-li jaký, po té rozměr literární. Stran řazení: první dvě kapitoly budou věnovány básníkům již zemřelým, tedy I. Divišovi a J. Šotolovi. Poté budou následovat mladí básníci 60. let, a to zčásti dle data vydání prvotiny: J. Hanzlík (1961), J. Peterka, P. Šrut (oba 1964), R. Matys (1966), P. Cincibuch, V. Provazníková (oba 1969), a zčásti dle rozsahu ovlivnění: závěreční V. Janovic a K. Sýs.

³⁵ Pokud ano, citace budou psané kurzívou.

Ivan Diviš

Básník Ivan Diviš (1924 – 1999) je spjat s Vladimírem Holanem osudově. Samorost české poezie Diviš není prototypickým příkladem básníka, kterého by z jeho tvůrčí cesty vychýlil holanovský poryv 60. let. Holanovo dílo, jak alespoň vysvítá z jejich vzájemné korespondence, intenzivně sledoval a prožíval již od 50. let (možná už od konce let 40.). Například v první dopise vůbec se Diviš vyznává z toho, že Holan je jeho *porodník*¹. V listě k Holanovým šedesátinám zase vzpomíná na „*skrovnou místnůstku v Liberci, kde jsem před léty živořil, a kde jste mne pronikl*“², přičemž v Liberci žil a pracoval právě v letech 1953 – 1960³.

Obdiv k Holanovu dílu pak díky osobnímu setkávání v průběhu 60. let přerostl ve fascinaci Holanovým géniem a jeho světem. (Mnozí básníci, když v rozhovorech⁴ vzpomněli Diviše, charakterizovali jeho vztah k Holanovi jako *prokletí, ztotožnění, propadnutí*.) Co se vnějších projevů této fascinace týče - pokud bereme odraz v poezii jako projevy vnitřní -, působil tehdy i jako její šířitel, když například doprovázel mladé básníky do Holanésie. Plánoval výměnu dopisů mezi svým synem Martinem a Holanovou dcerou Kateřinou. V korespondenci vedle výše uvedených konfesí často básníka opěvuje. Vztah reflektuje, vedle poezie, také v *Teorii spolehlivosti*⁵, kam zaznamenává některé Holanovy výroky, a pokud hovoří o největších básnických zjevech či

¹ Dopis z 22. prosince 1960

² Dopis ze září 1965

³ Rulf 2002: 137

⁴ Jedná se o rozhovory vedené autorem této práce.

⁵ Z ní citujeme: „Holan prožívá po léta obrovskou neurózu smrti, prochází permanentně ne jednou, ale celou kolekcí nemocí duše, srdce, těla, celé bytosti, nepřetržitě zřícen do sebe, odsouzen k samotě, probouzeje se do démonií a zatmění; chovám podezření, že ve všem tom se sadomasochisticky libuje, to vše si pěstuje, že z toho nechce vybřednout, že toto vše k vytváření svého jedinečného světa, v němž není na okamžik úlevy, prostě potřebuje. Je to monstrózní situace takto být proklet a proklát poezií, být takto důsledný v obžerství její opájívou, zavádívou, bludištní, nakonec irelevantní hermetikou. Holan se upsal poezii, jako se Faustové upisují d'áblu, ale právě i tak, jako se řeholní sestry zaslibují Bohu. Jí dal vše, včetně pod stůl spadáných drobtů nejchvilkovějšího štěstí – a vyhrál. Je to světec.“ (Diviš 2002: 40 – 41, záznam z roku 1965)

umělcích obecně, figuruje *Mistr* mezi největšími. Pravděpodobně Holanem byl ovlivněn ve své nenávisti k Janu Werichovi⁶, Diviš také ostře reagoval na to, když někdo o Holanovi napsal kritické slovo, jako například ve svých pamětech literární historik V. Černý⁷. V různých televizních dokumentech neopomene Diviš Holana připomínat⁸; pokud cituje, snaží se ho dokonce v gestech a hlase imitovat.

Avšak hlavní, protože pro oba aktéry primární, vrstvou, kde se projevuje Holanův vliv, je Divišova poezie. Diviš v roce 1947 debutoval sbírkou *První hudba bratřím*, po té nastává ve vydávání třináctiletá odmlka, která končí básníkovým přesídlením do Prahy v roce 1960 a zveřejněním první z řady deseti sbírek, vydaných v šedesátých letech, tj. *Uzlového písma*, po němž následovaly: *Rozplet' si vlasy* (1961), *Deník molekuly*, *Eliášův oheň* (obě 1962), *Morality* (1963), *Chrlení krve* (1964), *Umbriana* (1965), *V jazyku Dolor* (1966), *Sursum* (1967) a poslední z vydaných *Thanathea* (1968), k nim však ještě musíme připočíst dvě vydané později, a to *Křížatky*, psané v roce 1967, a *Noé vypouští krkavce*, básně z let 1963 – 1967. Protože však *Uzlové písmo* vznikalo na konci let padesátých⁹, z analyzovaného korpusu sbírek jej vyřazujeme. I tak před námi povstává poměrně velký soubor veršů, který však tenduje k homogenosti¹⁰, tudíž podrobné zkoumání detailu může rozkrýt poetiku (metodu) celé Divišovy tvorby.

⁶ „Rozvalené prase Jan Werich má na zdi domu u Modrého abbé bronzovou ceduli...“ (Diviš 2002b: 680)

⁷ Černý 1992: 465, Divišova reakce: „Tomu se říká šlápnout do hovna!...“ (Diviš 2002b: 528) či v básni *Jazyk kritikantů* (Diviš 2003: 57, Přílohy)

⁸ Když například v dokumentu *Moje oči musely vidět* (1998) Diviš hovoří o svém vztahu k matce, začíná: „To máme naprosto NEspolečné s Vladimírem Holanem, který svou maminku zbožňoval...“

⁹ „Dva roky jsem bojoval o knížku [*Uzlové písmo*] a teď, když vyšla... Vám [V.H.] ji posílám.“ - dopis z 22. prosince 1960

¹⁰ Což například M. C. Putna vnímá ve svém hněvivém článku *Anti-Diviš* (Putna 1995) jako básníkovu tvůrčí neschopnost. Lze na to však také nahlížet jako na odraz tvůrce vnitřní integrity.

M. Červenka ve své brilantní studii o Divišově volném verši píše, že „po standardních jambotrochejích s odchytkami prvotiny přiklonil se Ivan Diviš v Uzlovém písmu (1960) k volnému verši a už se s ním nerozloučil“¹¹, ovšem již pár básní z prvotiny je psáno v zárodcích divišovského volného verše viz *Obrazy letního života* (1947: 35 – 36) či *První hudba bratřím* (1947: 62 – 63). Rozhodující a vlastně doživotní posun však přineslo právě setkání s holanovským volným veršem, se kterým se Diviš mohl poprvé setkat ve sbírkách *Rudoarmějci* a *Tobě* (obě 1947) či v bibliofilích *Prostě* (1954) a *Tři* (1957), obsahující lyricko-epické básně *Návrat*, *Sbohem* a *Óda na radost*.¹² Analýze Divišova verslibrismu a komparaci s veršem Holanovým (a s veršem Kolářovým) se Červenka věnuje vcelku podrobně, nepovažujeme tedy za nutné v tomto směru pokračovat. Za vyzdvižení však určitě stojí Červenkův postřeh, že souvětí obou básníků „jsou často uzavřena neuzavřena, vybíhajíce do sémantického a emotivního vrcholu koncového syntakticky periferního členu (srov. množství trojteček u obou autorů, u Diviše jsou to také věty zakončené pomlčkami).“¹³ Nicméně na holanovské dikci zejména prvních pěti sbírek veršů I. Diviše se podílí i další prvky.

Nápadným je například někdy velmi expresivně působící střet abstrakt a konkrét v genitivních metaforách, které Holan využíval hlavně ve sbírkách válečných a předválečných¹⁴: *šachty spánku*, *vajgly klení* (1961: 35, 38, 84) *hadry bolesti*, *hrtan fašismu*, *jícen náruživosti* (1962a: 7, 45, 89), *žaludy snů*, *kámen mluvy* (1962b: 12, 97), *postřik tvrdohlavosti*, *rákoska prodlení*, *kornout chlapectví* (1963: 17, 44, 85). Tyto genitivní metafory mají často, narozdíl od Holana, sklon se sdružovat, což působí někdy až křečovitě: *kůlna sadismu*, *továrna trýzně*, *pazoury zločinu*, *veřej únavy* (1961: 56) či *harfy*

¹¹ Červenka 2001: 193

¹² Otázkou je, zda se obě pražské bibliofilie za Divišem až do Děčína dostaly.

¹³ Červenka 2001: 195

¹⁴ Holanovu poetiku zmíněných sbírek důkladně analyzuje J. Opelík (Opelík 2004), zejména s. 11 – 15.

antén, pozouny zpráv, housle žen, fagoty mužů, flétny přízraků (1963: 113). Přímou jako odvozeniny holanovštější než Holan se pak jeví konfrontace, pravda velmi vzácné, dvou abstrakt: *hiát děsu, průhlednost duchovosti, dvojtvar osudu, záhlaví neuvěřitelná* (1961: 37, 53, 60, 87), *samoznaky úžasu* (1962b: 13), *ikona pohlavnosti* (1963: 70). Je třeba uvést, že zhruba od poloviny 60. let se frekvence užívání této figury snižuje, nicméně na Divišově repertoiru zůstává trvale.

Četnost abstraktních slov vyplývá, podobně jako u Holana, s pojetím poezie jako poezie vztahů, poezie ne-substantivní. Proces abstraktizace, který v takovém pojetí koření, je občas spojený s neologizací, nejčastěji se realizující v adjektivních a verbálních substantivech, viz *neuvěřitelně, nesmírně* (1962a: 42), *jezernatost* (1961: 34), *svolavatelství* (1963: 37).

Divišova neologizace souvisí s širším jevem, který opět koresponduje s Holanovým pojetím¹⁵, a to s lexikem vyhnaným do extrémů. V touze po nacházení nečekaných spojení a souvislostí¹⁶ se slovník v celém Divišově díle rozpíná od slangu (především v *Umbrianě*) přes odbornou terminologii z nejrůznějších odvětví k obecné či spisovné češtině až slovům periferním, poetismům, archaismům a již zmíněným neologismům. Vůdčím pak principem je práce nikoliv se slovem, ale s morfémem.¹⁷ Ze slangu například: *tasívat* – být zkoušen, *válet* – virtuózně hrát (1965: 56), terminologii je zahuštěna především sbírka *Rozpusť si vlasy: koacervát, guturála, dvojskiff, spektrografie* (1961: 11, 99, 104, 115), *miazmatický, transuranní prvky* (1962a: 66, 113), *ionosféra, aretovat* (1963: 13, 113). Z poetismů a archaismů: *slovce* (1961: 97), *postrádat zraku, do šíra, luna* (1963: 27, 93),

¹⁵ Viz stať A. Sticha ve sborníku *Úderem tepny* (Stich 1986: 138 – 158).

¹⁶ „V české oblasti pouze dva mužové dokázali prolámat povrchové slupky a jazykem [...] vedrat se do nitra věcí, tedy tam, kde nás čekají objevy, kde čeká zvěstování – byli to Richard Weiner a Vladimír Holan. V pátém decenniu svého života jsem třetí, kdo se o to pokouší, pokouší, pravím, patrně to nikdy nedokážu...“ – záznam z přelomu let 1971/1972 (2002b: 216)

¹⁷ O tomto hovoří L. Doležel (Doležel 1965: 159).

dále také četný výskyt postpozitivních adjektiv. Nejosobitější je pak oblast neologismů nejen substantivních, vzniklých tu prefixací, tu kompozicí: *proobjímán*, *zeleněachátové*, *očervánkovaná*, *prorobotovaných*, *mrchosup*, *dvojpstruh* (1961: 41, 60, 66, 70, 82, 106), *smíchofón*, *parašut* (1962b: 29), *sebehltavec* (1963: 31). Za zcela ojedinělou pak považujeme unikátní změnu rodu: (ta) *kotoul* (1963: 87) a výhradně holanovské valenční deformace u sloves¹⁸: *zakašlat smrt* (1964: 56), *jen jednu matnost spát*, *tuhnout víru* (1995: 17).¹⁹

Michal Trunečka ve své stati, na kterou odkazujeme v poznámce 13, píše: „*V souvislosti s naším tématem je však důležitější poukázat na zpětný vliv hojného nerespektování selektivních sémantických rysů na vnímání morfologických deformací slovesné valence. Holan totiž často realizuje zcela korektní gramatickou strukturu, ale sémantické kategorie členů syntagmatu neumožňují nalézt bezprostřední vztah mezi nimi*“ (Trunečka 2000: 494), čímž vzniká typické Holanovo „šifrování“ ranných sbírek. Diviš toto „šifrování“ aplikuje především, ostatně jako Holan, u svých prvních sbírek. Například v básni *Goghova milá* (1961: 31): „*Hodilas kotvu na pustou písčinu omylu,/ domníváš-li se/ - ostatně jen můra zšerívání na bustě boha svět -/ že si snad pro Tebe uříz' ucho v návalu sluneční podlosti,/ anebo že se ocit' na dně vlny,/ kam jej srazil úžeh věcmi*“. Divišovo uplatnění ukazuje, jaké nebezpečí tato „šifrace“ přináší; zatímco u Holana působí sugestivně, přesvědčivě, živě, neboť ji nikdy nezneužívá, Diviš–extrémista ji nadprodukcí umrtvuje.²⁰

Zastavme se nyní u básně-disputace *Vzkaz Juliánovi* (1966: 30 – 38, viz Přílohy), která je Divišovou sebereflexivní disputací-komparací s poetikou a s filosofií Vladimíra Holana. Tuto svou hypotézu stavíme mimo jiné na

¹⁸ Viz M. Trunečka 2000

¹⁹ Podobně signifikantní je také Divišem přejímané osamostatňování adverbii a prepozic ukončené dvojtečkou.

²⁰ Vskutku do krajnosti tuto techniku uplatňuje v oddílech *Nausea* a *Godefroy z Bouillonu* ve sbírce *Noé vypouští krkavce*, kde se ještě navíc uplatňuje, u Divíše velmi vzácně, rým. (1995: 7 – 24)

totožnosti několika veršů z této básně se zápisem z *Teorie spolehlivosti*.²¹ Pokud tuto hypotézu přijmeme, sám Diviš zde velice výstižnou metaforou vyjadřuje rozdíl mezi oběma básnickými principy: „*Já miluju vodopád, Iguazú se skelnými vlasy, už jsem to řekl nesčíslněkrát. On zas krokevní vazbu. Račte nás rozepřít!*“ (1966: 34) Je tedy nesmyslné Divišovi vyčítat, že něco zneužívá nebo nadužívá, neboť u něj jde o intenci, o vědomé přehánění evokující živelné běsnění.²²

Platí obecně, že zatímco „důkazní materiál“ v oblasti jazyka a jazykových prostředků je k opatření celkem snadno, neboť Holanův jazyk svou jedinečností prozrazuje, oblast motivů je problematičtější. Tisíckrát můžeme být přesvědčeni o tom, že například motivy *smrti, bolesti, utrpení*, náboženské motivy Diviš přebírá od svého vzoru, ovšem poezie tyto oblasti do sebe vtáhla již dávno. Jsou však motivy-oblasti, kde Diviš pravděpodobně vychází z Holana. Za všechny „čitelné“ vytykáme motiv *dítěte*, motiv *zdi* a oblast *poézie*.

Motiv *dítěte* je u Divíše těsně spjat se silnou láskou k synovi Martinovi, i u Divíše se ve spojení s dítětem jeho verše něhou oprošťují, viz báseň k *11. listopadu* v *Deníku molekuly* (1962a: 98 – 101), dítě Diviš pojímá jako symbol čistoty, upřímnosti, jako nejvyšší bytost (1963: 96, 97, 99). O to dramatičtěji pak prožívá ztrátu syna po roce 1970, tedy v emigraci, kdy jej první manželka i se synem ve zmíněném roce opouští a vrací se zpět do Československa.

Motiv *zdi* Diviš exponuje zejména ve sbírce *Sursum*, oddíl *Si esos muros podrían contar...* (Kdyby ty zdi mohly vyprávět...), nejvíce pak

²¹ „Holan mně: [...] A ten váš Deník molekuly? To přenechte těm sadistům, těm Holubům víme! Vy jste tady, abyste ukázal lidem drůzu...“ (Diviš 2002b: 39) versus „Držte se svého! Neodbočujte! Ukažte lidem drůzu! Molekuly přenechte sadistům!“ (Diviš 1966: 32)

²² Je to právě tento Divišův rys, který literární kritici a historici hodnotí rozdílně. Viz Sus 1962, Trefulka 1967, Putna 1995. Dle Matysova svědectví Holan komentoval Divišův styl takto: „Kde má ten Diviš kohoutek? Vždyť on nám vyteče!“

například v básních *Zed'* (1967: 66) a *Si esos muros II* (1967: 67). I u Diviše se zeď stává symbolem existenciálním, symbolem nedorozumění, bariérou v komunikaci, ovšem Diviš se jeví, nejen zde, popisnějším než Holan: „*Nerohodný/ stojím před zdí i za zdí, takže nezbyvá/ než vstoupit do zdi, vstoupit do třetího/ a nechat se v něm k rozhodnutí zazdíť.*“ (1967: 66)

Poezie, Diviš dokonce částečně přejímá Holanem preferovaný tvar, tj. *poésie* (1995: 61), jako téma hraje u Diviše skutečně klíčovou úlohu; ve všech „našich“ sbírkách se autor fenoménu poezie věnuje vždy hned v řadě básní. *Morality*, *Chrlení krve* a *V jazyku Dolor* z definování poetiky a z meditace nad poezií vyrůstají, poezie je osou těchto sbírek, přičemž diskurs zahrnuje stejné pole jako u Holana; poezie je osud, básník je svědek, svědek bezbranný a trpící. Diviš, podobně jako Holan, pokud se zaobírá poezií, inklinuje k patetickému tónu. Divišův básník je ovšem básník-kazatel, básník-vášnivý řečník, zatímco u Holana se jedná spíše o tichého moralistu. Oproti lyrickému subjektu v Holanových básních, u Diviše, a právě pokud se mluví o poezii, dochází k subjektivizaci, která vrcholí ich-formou kazatele, kterou Holan používá jen vzácně. Ovšem subjektivizaci a mimořádnou autobiografičnost nelze Divišovi vyčítat, neboť Diviš-tvůrce vychází především ze sebe, ze své zkušenosti. Málokdo dokáže vlastní zkušenost tak přesvědčivě objektivizovat jako Holan.

Ve sbírce *Umbriana* – a tento sklon lze pozorovat stále silněji ve sbírkách *Sursum* a *Křížatky* – dochází k odklonu od typického divišovského třeštění směrováním ke ztišení, pokoře, koncentrovanějšímu hledání výrazu.²³ Pokud bychom usouvztažňovali tento sklon s vnějšími okolnostmi, pak je třeba mít na mysli, že I. Diviš se ve své náboženské orientaci přichyľuje ke katolictví, 16. dubna 1964 přijal křest, že zhruba v roce 1964 počínají jeho kontakty s osobností a poezií B. Reynka a že v letech 1963 - 1965 vycházejí

²³ Na tento rys poukazuje například V. Karfík v 2. vydání knihy *Jak číst poezii* (Karfík 1969: 235).

Holanovy sbírky ze 40. a 50. let, tj. *Bez názvu*, *Na postupu a Bolest*. Jistě nemůžeme tolik Holanův vliv přeceňovat, avšak Divišovo využívání gnóm, které vyvrcholí v *Sursum*, je tolik podobné holanovské „gestaci“²⁴, že nás tato paralela nemůže nenapadnout. Na rozdíl od Holana Diviš gnómy jakoby „řadí“, „rozepisuje“, viz Holanovi neobyčejně i tématicky blízká gnóma z básně *Rozlišuj!*: „*Vymýšlet nová slova? To je nesmysl,/ neboť ona všechna bytovala ve vesmíru/ dávno před okem, svíčkou i ústy/ a my je jen z něho lovíme, kradem, ale ještě spíš,/ ona k nám samorozena samozřejmě přicházejí -/ jsme-li jen tiše.*“ (1967: 76). Nebo: „*vždyť údělu lze vzdorovati v časnosti, ale ve věčnosti ne!*“ (1967: 80). Z *Umbriany*: „*Také verše jsou stále nepřístupnější,/ jako něha mužů v jistém věku...*“ (1965: 43), z *Křížatek*: „*Nepřísluší nám mluvit, ale být...*“ (2002a: 11). Nebo ze sbírky *V jazyku Dolor*, gnóma, která možná polemicky variuje známý konec *Noci s Hamletem*: „*Verš nikdy nepodaruje*“ (1966: 20) či užívající Holanovo oblíbené *jest* či logizující *a tedy*: „*Trpěti, to jest hloh.*“ (1966: 23), „*Trpěti v sílení? Toť překrytě,/ a tedy opět mylně...*“ (1966: 25). Snad nejryzejší holanovský vliv, co se týče formální struktury, dikce, tématu je báseň *U jezera Titicaca* (1967: 81, viz Přílohy). Po formální i obsahové jde totiž o klasický Holanův „dvojhlas“, uplatněný právě ve výše zmíněných sbírkách. Tím, že Divišův inspirační zdroj nacházíme v Holanových gnómách, nijak hodnotu gnóm Divišových nesnižuje, například báseň *U jezera Titicaca* je velmi sugestivní.

Posledním principem a často manifestovaným, který zmíníme a který Diviš přebírá zřejmě také od Holana, je užívání antitetické struktury, vyjadřující antitetické vidění světa. U Holana tento rys rozkrývá M. Pohorský²⁵ a upozorňuje na to, že se spousta Holanových básní láme spojkou *ale*, tato spojka se stává dokonce i názvem několika básní. Diviš *ale*-formu cele

²⁴ V recenzi na sbírku *Umbriana* si tohoto rysu všímá Z. Kožmín (1965: 145).

²⁵ Viz Pohorský 1986: 91 – 98.

přijímá, najdeme ji ve všech sbírkách v 60. letech a v makrostruktuře ji uplatňuje v trojzpěvu *Thanathea*.²⁶ Při této příležitosti bychom také mohli otevřít problematiku barokních inspirací, které jistě lze u Diviše objevit a vyslovit smělou hypotézu, že také tyto inspirace přicházely k Divišovi prostřednictvím Holana, ocitali bychom se však na příliš tenkém ledě.

Zvláštním oddílem, protože časově značně přesahujícím vytčené období Divišovy tvorby, jsou básně tematizující *Vladimíra Holana* či jeho vliv. První takovou – a jedinou v 60. letech – je *Vladimír Holan* ze sbírky *Umbriana* (1965: 39 – 40). Holan je zde nazýván *nasupeným křtitelem* (1965: 39), zmíněna je pověstná luneta domu na Kampě – „*luneta v luně prosí*“ a nastíněn je fiktivní Holanův tématický okruh: *súra mikroskopického koránu, nedonošené děti balvanů a dokonalost*. Celá báseň je pak vystavěna na principu výčtu možností, co právě básník dělá; spí, čte, sedí „*a je mu lhostejné, že volám*“, přičemž závěrečná sekvence, vlastně otázka, je tvarována přesně ve stylu holanovsko-hamletovské barokní metaforiky. Je zajímavé uvědomit si, v jakém kontextu báseň figuruje; z písíciích umělců se v tomto oddíle – *Maska pokrytá rukou* – tematizují jen Franz Kafka a Ladislav Klíma; tedy existencialisté. Ostatní jsou malíři a fotografové.

Báseň z roku 1995 ze sbírky *Kateřina Rynglová* (1996) považujeme z našeho hlediska za zásadní, neboť v ní lyrický subjekt-Diviš líčí extrémní vztah k Holanovi: „*Onomu básníkovi jsem rovnou propadl,/ ne a ne se zbavit jeho kroucených staveb,/ pak jsem pochopil, že je to balvan v cestě,/ a začal jsem si ho ošklivit, ne-li nenávidět./ Pustil jsem se s ním do boje./ Místy jsem nad ním vyhrál./ Ale místy mne stále zahaloval jeho barokový mrak.*“ (1996: 38, Příloha)

O Holanovi se Diviš zmiňuje také ve sbírce *Verše starého muže* (1998): v básni *Prizmatem poezie lze rozeznat...*(1998: 22) je Holan řazen do linie

²⁶ Viz Med 1969: 127.

táhnoucí se od „*Gilgaméše přes Aischýla/ a přes Shakespeara do Holana.*“, v básni *Je to zem, kde básník je hovno* (1998: 43) je příkladem tvůrce, kterému Čechy ublížily: „*Je to zem, kde ze tří největších z nich/ vydal svědectví jedině Zahradníček,/ Seifert pozdě, Holan nikdy.*“

Hned dvě básně se zabývají tím, jak Holan recituje *Noc s Hamletem*. Zatímco ta z *Veršů starého muže* je v podstatě laskavá: „*recituje špatně, nedovoleně si přidává,/ v textu to není a básníkovy akcenty/ jsou nepřiměřené. Ale ty, když to posloucháš,/ mu odpouštíš*“ (1998: 101), druhá, z *Posledních básní* (2003), je spíše ironická: „*že si básník až nedovoleně přidává,/ heká a odfukuje jak dohasínající lokotka/ na trati Sadská-Nymburk*“ (2003: 14).

Vpravdě vulgární vůči Holanovi je pak báseň *Kurva Holan!* (2003: 72, viz Přílohy): „*Po léta/ tarasil mně cestu jak ten žulvas, bludné balvanisko/ vysrané sem z hor [...] Je nutno prodrat se trnitým křovím [...] a já začal básnit/ jak mně zobák narost/ a stal se sám sebou./ Ono se mně to podařilo!*“ Na počátku jsme uvedli, že básník Ivan Diviš je spjat s Vladimírem Holanem osudově. Je tedy symbolické, že tuto báseň napsal 7. dubna 1999, v den smrtelného pádu ze schodů na chodbě u svého bytu v Břevnově.

Na závěr shrneme, v jakých rovinách se vztah Diviš - Holan pohybuje; aktuální jsou vyjma přímých citací všechny roviny, které jsou uvedeny v oddíle *Metody*. Navíc ještě přibývá rovina pátá, a to hluboký vztah osobní.

Jiří Šotola

Srovnáme-li vztah Jiřího Šotoly (1924 – 1989) a Vladimíra Holana s výše popsanou relací Divišovou¹, nacházíme zásadní odlišnosti. Šotola vstupuje do 60. let jako uznávaný básník. Jeho v té době poslední sbírky, *Svět náš vezdejší* (1957) a *Venuše z Mélu* (1959), jsou obecně vnímány jako emblematické pro tzv. „poezii všedního dne“ a okruh autorů kolem časopisu *Květen* (1955 – 1959)². Šotola se setkává s Holanem výhradně skrze poezii; žádná dochovaná korespondence, žádné dosvědčené, doložené osobní setkání³.

Šotola jistě znal Holanovo dílo z konce 40. let, vždyť sám poprvé publikuje již v roce 1946, ovšem pro něj zásadní oslovení poezií Vladimíra Holana přichází s největší pravděpodobností až s prvním uveřejněním Holanových veršů ze sbírek *Bez názvu*, *Na postupu*, *Strach*, *Bolest* a *Na sotnách* ve výboru *Noční hlídka srdce* (září 1963). To alespoň vysvětluje z jeho vlastního komentáře k vydání zmíněného výboru, který uveřejnil 24. října 1963 pod názvem *Po čtrnácti letech...*⁴. Šotola v tomto článku shrnuje tristní situaci ve vydávání básnickova díla v letech 1949 – 1963 s tím, že teď „konečně“ dochází a v brzké době bude docházet k nápravě věcí, a tak se „do přirozených vztahů ke čtenáři, do patřičné veřejné pozice v boji o vývoj poezie [...] konečně vrací básník, jehož nelze nikým druhým nahradit a česká poezie jím je a bude hluboce poznamenána. [...] Jde o dílo výjimečně odlišné, protikonvenční, vyzývající; o dílo, se kterým kdo chceš nesouhlasit, počítej se

¹ Mimochodem Šotola a Diviš jsou stejný ročník, tj. 1924, a jak rád I. Diviš připomínal, ročník neblaze poznamenaný, neboť darovaný ministrem školství a lidové osvěty E. Moravcem Vůdci a říši.

² O tom Blažíček 2002: 166 – 183.

³ Co se týče vztahu Diviš – Šotola: spolupracovali jako redaktori ve vydavatelství Mladá fronta; Šotola se podílel na redakci Divišových sbírek *Eliášův oheň* a *Rozpusť si vlasy*, dále napsal doslov k výboru *Průhledná hlava*. Diviš zase redigoval Šotolovy sbírky *Hvězda Ypsilon* (2. vydání), *Poste restante* a *Podzimníček*.

⁴ Šotola 1963a: 3

soupeřem silným.“ Jinde zase: „Průměrný básník by z materiálu leckterých Holanových veršů mohl žít snad rok!“⁵ Šotola vesměs oslavným tónem představuje dosud umlčovaného tvůrce jako básníka temného, složitého, *dialektického materialistu*, kterého ale zajímá obyčejný člověk a jeho skutečnost, který bojuje za život, i když „neustále přitom evokuje představu – smrti.“⁶ Kvituje příchod nového Holanova stylu: „Nyní klidně odhazuje formální efekt, škrábe hřebíkem do uhlazeného povrchu, přichází s básněmi nahrubo opracovanými, úmyslně drsnými napovrch“⁷, dále oceňuje široký lexikální diapason, ovšem vyčítá některé příliš kruté a bizarní motivy či zálibu v *kostelních rekvizitách*: „motivy z bible, z církevní věrouky, Ježíše Krista, kněze s Pánem Bohem, Kristovy kříže a hřeby a boží stvoření“⁸.

Následující rok vychází Šotolova nová básnická sbírka *Co a jak*, která přináší oproti starším sbírkám jistou změnu stylu a leccos napovídá tomu, že v pozadí některých změn stojí právě čerstvě odtajněná poezie Holanova. A kdyby nebylo sbírek *Bylo to Evropě* (1960), *Hvězda Ypsilon* (1962) a *Poste restante* (1963), ve kterých Šotola přechází k volnému verši⁹, pro sebe objevuje a postupně rozvíjí tematiku smrti a v nichž dochází k postupnému zúžení básnickova záběru, vždyť v 50. letech popisoval celý svět, pak bychom bez znalosti literární historie sbírkám *Venuše z Mélu* a *Co a jak*, samozřejmě s trochou nadsázky, vůbec nemuseli přiřadit stejného autora. Tak velkou proměnou Šotolova poezie prošla.

Co a jak obsahuje 29 básní¹⁰, přičemž krajní *Co a jak (Zpráva)* a *Co a jak (Stížnost)* stylově vybočují; *Zpráva* mimetizuje rozhovor s umírajícím člověkem, otázkou *co a jak* jej „zřízenci-redaktoři“ vyzývají, aby vydal svědectví o svém životě, *Stížnost* je výjevem z pohřbu. Sedmadvacet zbylých

⁵ Šotola 1963a: 3

⁶ Tamtéž

⁷ Tamtéž

⁸ Tamtéž

⁹ Viz Červenka 2001: 209 – 213.

¹⁰ Máme tedy před sebou ve srovnání s Divišem relativně malý korpus textů.

básni je pak stylizováno jako podivné návody¹¹, např.: *Jak vymodelovat věčnou pravdu* (1964: 16), *Co se dává na rány* (1964: 32) a výjevy, např.: *Z labyrintu světa* (1964: 19), *Když umře dítě* (1964: 22), odpovídající na úvodní otázku. A právě v těchto návodech-výjevech se realizují ony „nové“ prvky. Oproti klasickému šotolovskému širokodechému, mnohdy všeobjímajícímu, verši z předchozích sbírek, *Co a jak* přichází s básněmi stručnými, koncentrovanými, o poznání intelektuálněji, holanovsky šifrovanými¹², často tíhnoucími k pointě, až k holanovské gnómě¹³, přičemž jsou, podobně jako v Holanových básních, graficky odděleny od poslední strofy: „*A smysl žití bude obnoven.*“ (1964: 25), „*Být, to je bydlet na té hranici.*“ (1964: 22) Z Holana také místy přebírá opozitní strukturu; buď dělí text na dvě konfrontující se strofy (1964: 12, 15, 16, 17, 19, 28, 33, 34), nebo užívá spojek s odporovací funkcí. (1964: 13, 20) Dále zde najdeme - typické Holanovo uvození: „*K ránu to začlo.*“ (1964: 22), logizující *a tedy*: „*On však už neslyší, a tedy věc se řeší ukamenováním.*“ (1964: 18), oxymórony: *bytí v nebytí, špičatá koule, smysl pro nesmysl* (1964: 23, 27, 30), do té doby u Šotoly nevidané genitivní metafory: *zrcadlo sebeúcty, kůžičky nadějí, chlup reality* (1964: 26, 26, 35), expresivní obrazy: „*A ona nám teď za noci stojí vysoko nad komínem,/ křídla rozpeřená až k vlasům Bereniky./ Rudá,/ hořící.*“ (1964: 17), pro Šotolu netypická spojení¹⁴: *lijákové lži, soví srdce, dřevěná polívka, chlupatý anděl* (1964: 13, 20, 20, 29), výrazně rozšířené lexikum - neologismy: *hvězdy-nevidimky*¹⁵ (1964: 24), archaismy: *šarlach, vojště* (1964:

¹¹ Tento typ svou dikcí místy připomíná Kolářův *Návod k upotřebení* (vydán 1969), který vznikl zhruba ve stejné době jako sbírka Šotolova.

¹² V tomto ohledu pro Šotolu nepřiznivě srovnání s Vladimírem Holanem přináší B. Doležal: „Šotolovy verše [ze sbírky *Co a jak*] mohou sloužit jako přímo exemplární příklad neorganického přejímání holanovského náznaku a opisu: zatímco Holanovi slouží k zachycení nevyslovitelného, jako magická šifra, je u Šotoly maskováním něčeho, co už před básní existovalo v celistvé a přímě podobě.“ (Doležal 1965: 27)

¹³ Šotolovy gnómy hodnotí P. Blažiček jako „prvoplánové a bezobsažné“, viz Blažiček 2002: 185

¹⁴ Výjimečně se s nimi setkáme již v *Poste restante*, viz *boží kastrát* (1963b: 56).

¹⁵ Neologismus *nevidimka* se objevuje v *Holanově Záhřmotí* (Holan 1999: 182).

14, 23), transgresivy a transgresivní adjektiva, germanismy: *gaist, untroficír, špargl* (1964: 14, 19, 30), latinská sousloví: *profanum vulgus, curriculum vitae* (1964: 16, 23), ale také výrazy z obecné češtiny: *furt, řek', večír, vejš* (1964: 29, 33, 33, 38).

Podívejme se nyní blíže na dvě básně, které jsou koncentrací holanovských prvků nápadné. Například mikropříběh-výjev *Když umře dítě* (1964: 22, Přílohy), jenž kromě citovaných prvků - holanovského uvození a závěrečné gnómy -, pracuje s bizarním, temným motivem *pradávný zpěv kozlů*, který možná navazuje na Holanovu genitivní metaforu *kozlí chlup mytologie* (Holan 2000a: 77), neboť i Šotolova báseň, a s ní i celá sbírka, se odehrává v jakémisi mytickém bezčasi. Holanovský je zdá se i epický element, který je u Šotoly novum a který mohl básník převzít z právě publikovaných básní Holanových, řazených do sbírek *Bez názvu, Na postupu* atd. Tyto verše se nacházejí víc než jiné blízko Holanovy poezie také proto, že v nich absentuje Šotolova oblíbená divadelnost¹⁶, která je Holanovi cizí¹⁷ - mnohé Šotolovy verše předvádí, zaplňují se rekvizitami, často se tematizuje dichotomie *na scéně-za scénou* - , v níž často holanovské prvky působí cizorodě. Naproti tomu *Když umře dítě* působí autenticky, i v tom je holanovská. Druhá báseň, *Co je to vymýšlet elixír života* (1964: 31, Přílohy) je téměř čistě epická a opět holanovsky traktovaná, zvláště nápadné je ono *a vskutku*. Za holanovské můžeme pak považovat také to, že zatímco většina Šotolových veršů má ladění tragikomické, fatalistický příběh o alchymistovi je jenom tragický a pointa tuto tragičnost ještě stupňuje: „*Ráno ho našli. Ironicky nad ním stál/ sloup kouře z osvětimských pecí.*“

Šotola touto sbírkou završil neobyčejnou cestu; na základě sbírek ze 40. a 50. let byl totiž považován literárními kritiky za představitele tzv.

¹⁶ In extenso ve sbírce *Podzimníček* (1967).

¹⁷ Tím není míněno Holanovo směřování k dramatické struktuře, které je mu naopak vlastní.

nezvalovské linie české poezie, ovšem 60. léta, a hlavně pak *Co a jak*, Šotolu radí naopak do proudu halasovsko-holanovského. S tímto, v 60. letech ne zcela ojedinělým úkazem, se tehdejší kritika (i současná literární historie) vyrovnávají různě. Zatímco někteří doboví kritici, například P. Blažíček, hovoří o tom, že bývalému „Květnákovi“ intelektualizace pod Holanovým vlivem ublížila, neboť je „vzdálen reflexi, myšlenkové analýze“¹⁸ a nejpřínosněji a nejpůsobivěji působí tam, kde „vyjadřuje sugestivní pocit radostné, čínorodé očisty [...] pomocí proudu ostře konkrétních detailů zjitřující mnohoznačný pocit, nejpříznačněji jakési rvavé chuti do života a osvobodivé touhy.“¹⁹ V. Karfík ve své kritice²⁰ tento Šotolův vývoj chápe jako (pod)vědomou návaznost na poetiku Skupiny 42 a vítá jej²¹.

Nejkritičtěji, a v souvislosti s Holanovým „návratem“, pak o Šotolovi píše ve své úvaze B. Frýdl: „*Jen za určitých okolností, v době, kdy mlčeli kupř. Vladimír Holan a Jiří Kolář, mohl se Šotola jevit jako jedna z vůdčích osobností soudobé české poezie. S tím, jak se poměry v české literatuře normalizují, je stále zřetelněji patrný i skutečný význam Šotolův a s tím i okolnost, že mu ve vývoji české poezie bude patrně patřit místo daleko skromnější.*“²²

At' už byly Šotolovy pohnutky jakékoliv – vnitřní směřování či vesměs odmítavá kritika -, po *Co a jak* vydává svou poslední básnickou sbírku *Podzimníček* (1967), která především formálně, nápodobou divadelního textu,

¹⁸ Blažíček 2002: 287

¹⁹ Tamtéž

²⁰ Karfík 1965: 5

²¹ Zmíněná dvojlomnost pak pokračuje i v současném hodnocení, kdy například v kompendiu Na tvrdém loži z psího vína autoři vyzdvihují tvorbu z období Května (Kožmín 1998: 89), Slovník českých spisovatelů v hesle Jiří Šotola za vrcholné považuje sbírky let šedesátých (Novotný 1998: 500).

²² Frýdl 1966: 38

opouští sbírku předešlou²³ a předznamenává další Šotolův vývoj v Šotolu dramatika a prozaika²⁴.

A jaké roviny se ve vztahu Šotola - Holan objevují? Aktuální je jistě rovina čtvrtá, a pokud připustíme, že částečně pod vlivem Holanovým se Šotola se zvýšenou mírou ve svých verších vyrovnává s tematikou smrti, pak i rovina třetí. A snad bychom mohli definovat ještě dva specifické momenty šotolovské: 1. dopad Holanovy „renesance“ na hodnocení poezie Jiřího Šotoly literárními kritiky a historiky, viz kritika B. Frýdla., 2. vliv Holanovy poezie na Šotolovo směřování k próze.

²³ Jistě ne zcela, J. Urbanec (2002: 35) v této sbírce například nachází holanovský motiv zdi: „Ona je vždycky znovu zed/ a šípka vápnem DO VOLNA“ (Šotola 1967: 18)

²⁴ M. Červenka chápe jako předstupeň Šotolových próz sbírku Co a jak (Červenka 2002: 213).

Josef Hanzlík

S Josefem Hanzlíkem (*1938) se dostáváme mezi mladé básníky 60. let, dodnes žijící, a už je neopustíme. Oproti oběma předešlým autorům tak přibývá, jak už bylo zmíněno v Úvodu, díky relativně malému časovému odstupu od zpracovávané epochy, možnost s dnes již staršími básníky o jejich vztahu k Holanovi a Holanově poezii rozmlouvat přímo. Josef Hanzlík se autorovi těchto řádků svěřil s tím, že se s Vladimírem Holanem nikdy nesešel, a to především kvůli svému odporu k tehdejší módě Mistra navštěvovat, protože tato móda dle Hanzlíka přerůstala ve snobství a on se nechtěl stát *jedním z nich*, i když prý k tomu měl údajně spoustu příležitostí. Jednu z nich v dopise Holanovi zmiňuje I. Diviš: „*Musím Vás [V.H.] zase vidět. Tentokrát prosím, abyste dovolil, abych sebou vzal mladičkého básníka Josefa Hanzlíka, ostatně jediného, o kterém můžeme ‚z vlny nastupujících‘ vážně uvažovat. Je-li mi dovoleno to slovo, ‚doporučuji Vám ho upřímně‘ už pro jeho nezvyklou na jeho věk [24 let] sečtělou kultivovanost a jeho oddanou úctu k Vám.*“¹

Jedinou souvztažností mezi oběma básníky je tedy jejich poezie². Hanzlík v rozhovoru uvádí, že Holanovu poezii znal již na konci 50. let velmi dobře; znal sbírky prvorepublikové a raně poválečné, měl mnohdy jejich první vydání, dostala se k němu také sbírka *Tři* a další bibliofilie. Jak je zřejmé, Hanzlíka, podobně jako před ním Divíše, nelze tedy považovat za básníka ovlivněného onou intenzivní prezentací Holanova díla, i když to zcela neplatí pro jeho sbírky z 2. poloviny 60. let. Do okruhu „našich“ básníků ovšem Hanzlík patří, neboť jeho prvotina *Lampa* vychází už v roce 1961 a za relevantní komparační materiál k ní budeme prostě považovat celé Holanovo dílo vyšlé do roku 1960.

¹ Dopis z 31. května 1962

² A to včetně hojného publikování Holanových básní v časopisu *Plamen*, kde Hanzlík v letech 1965 – 1969 působil jako redaktor.

Jak naznačují již citovaná slova Divišova, Hanzlík se svým debutem, který mnozí historici i Hanzlíkovi současníci považují za jeden z nejvýraznějších debutů 60. let³, rázem zařadil mezi nejsledovanější básníky doby⁴ a až do konce těchto let jím zůstal.⁵ Naším úkolem však není analyzovat přínosy legendární *Lampy* a charakteristické znaky Hanzlíkovy poezie, vždyť Hanzlíkovu poetiku prvních sbírek například Blažíček považuje vůči Holanovi za antipodickou: „Klíč k osobitosti Hanzlíkovy poezie je ve způsobu jeho symbolizace. Tento způsob nespočívá ve vynesení reality do nadosobní roviny myšlenkovým zobecněním, jak to známe například z poezie Holanovy...Symboličnost [...] není v jednotlivých básních vytěžena z významového jádra slova, ale z jeho citového zbarvení.“⁶ Přesto však můžeme v této sbírce, která má skutečně jinak zcela neholanovskou dikci, uvažovat o Holanovu vlivu.

Jedná se o verslibristický oddíl *Příběhy*, méně pak o příběhové básně z celé sbírky či ze sbírek následujících, například z *Černého kolotoče* (1964). Autor jako svůj hlavní inspirační zdroj v rozhovoru jmenuje sbírku *Spoon River Anthology* (1915) amerického básníka E. L. Masterse (1869 – 1950)⁷, která byla poprvé v úplnosti do češtiny přeložena a vydána v roce 1957, a tuto unikátní sbírku stylizovaných epitafů považuje za inspirační zdroj také pro Holanův příběh *Návrat*, který shodou okolností poprvé vychází rovněž roku 1957, ovšem Holan jej napsal již v roce 1948. Nechme však stranou otázku Holanova inspiračního zdroje, neboť Hanzlíkovy příběhy se svým vyzněním

³ Za historiky jmenujme alespoň J. Urbance (Urbanec 2000: 273 – 274).

⁴ Je třeba si také uvědomit, že pozice básníka ve společnosti byla se současností nesrovnatelná; o básnících a o jejich poezii se veřejně diskutovalo, byli považováni za mluvčí své generace a své doby, jejich popularitu lze směle srovnávat s popularitou současných místních popových hvězd.

⁵ Hanzlík je dokonce někdy vnímán jako autor, jehož přínos se omezuje jen 60. lety (viz například Svoboda 2000: 300), což ovšem není vůči Hanzlíkovu dílu zrovna spravedlivé, neboť vydal pozoruhodné sbírky i v 80. letech.

⁶ Blažíček 2002: 270

⁷ Tuto sbírku dokonce ve své poezii tematizuje, a to v Bludném kameni v básni *Židovský hřbitov* (Hanzlík 1962: 70).

snad nejvíce blíží *Rudoarmějcům* či souboru *Tři z nich* (Holan 2001: 215 – 218) ze sbírky *Tobě* (obě 1947). Jednak Hanzlík tematizuje zážitky z 2. světové války, lyrický subjekt „hrdiny“ popisuje ze svého pohledu, podobně jako Holan v *Rudoarmějích*, a ve snaze o maximální zdůraznění jejich lidského rozměru pracuje s detaily a s jejich „autentickými“ výroky. Také strukturou se Holanovy a Hanzlíkovy portréty podobají: expozice – představení hrdiny přes charakteristický rys či skrze detail: „*Stará paní von Loewe/ měla chorobný návyk na černou kávu/ a dostávala ji po celou válku/ v balíčcích od svých statečných vnuků.*“ (Hanzlík 1988: 19, Přílohy) nebo „*Měl jsem rád chlapce s podivnou nemocí./ Byl to Milan Papež,/ který se narodil chromý/ a cizí úplně všem.*“ (1988: 26), „*Psal se Tschermak/ a občas přinesl matce hrudku másla,/ pytlík mouky nebo dokonce med*“ (1988: 21) versus „*Neměl nikdy ani slepou grešli. Všechno propil. Říkali mu Bezrublík.*“ (Holan 2001: 169) či „*Kuchař... Kuchař ze Simferopolu...Stále se usmíval a smál se, když ti chutnal šašlik...*“ (2001: 177). Největší část básně je pak věnována, u Holana komicko-tragickému, u Hanzlíka tragickému – osudy Židů, výjevu z jejich života a příběh-portrét často končí výrokiem v přímé řeči: „*A lidé nechápavě říkali:/ Ten chlapec jen hledí do prázdna.*“ (Hanzlík 1988: 18), „*stařenka von Loewe/ předříkávala plyšovému štěňátku:/ - Co nevidět přijdou/ a kdypak já namaluji všechna ta vánoční vajíčka?*“ (1988: 20, Přílohy), „*a muž řekl, nepřestáváje bezzubě žvýkat:/ Víte, teď.se do toho pořádně dáme...teď, víte... pořádně...*“ (1988: 32) A *Rudoarmějci*: „*Ale on odběhl v ostružiny/ a za chvíli mi tiskl do dlaně velký železný střep a usměvavě ujišťoval: ‚Ješčo ťoplyj!‘*“ (2001: 165), „*Podíval se na mne, a klouzaje k nim dolů/ kameníčkem, přesličkou a hadím mlíčím,/ zavolal s milými rozpaky:/ ‚Nu což, i politujeme, i sníme!’*“ (2001: 172). Oba soubory příběhů také propojuje klasický Holanův volný verš vycházející ze souvětných konstrukcí prózy. Přestože se *Rudoarmějci* považují z hlediska

Holanova díla za jednu z nejcivilnějších, a tedy nejsrozumitelnějších sbírek, neboť maximálně šetří genitivními metaforami a vůbec svým typickým komplikovaným jazykem, Hanzlík je o mnoho civilnější a prostší, což bylo již dobovou kritikou, která měla v paměti 50. léta s jejich atrofovanými ódami na válečné hrdiny, zvláště vyzdvihoáno.

Všech pět prvních sbírek, tj. vedle *Lampy Bludný kámen* (1962), *Stříbrné oči*, *Země za Paříží* (obě 1963) a *Černý kolotoč* (1964), nepřinášejí z hlediska našeho zkoumání nic zásadního⁸. Zmíňme tedy těch pár případů, kde se mladý básník pravděpodobně „starým“ Mistrem inspiroval⁹: ve *Stříbrných očích* je například užito, u Šotoly již zmiňovaných, holanovských adverbii, tj. okazionalistických adverbii odvozených ze substantiv, např.: *lasturně si vést, úponkově sténat, sedmiduhově se protáhnout* (1963a: 29, 40, 66). Občas Holana zdánlivě připomínají Hanzlíkovy vzácné úkroky směrem k abstrakci a gnómičnosti: „*Ale ne/ stromy jsou písňemi zrodů a skonů/ neboť vše se počíná típáním klíčků/ a vše se končí hrdelním svistem pil/ pravila jiná neskonale tichá/ a řekl bych zrozená ve znamení kláves*“ (1963a: 26), v následující pasáži dokonce Hanzlík využívá holanovské bezslovesné věty s logizujícími spojkami: „*nemilosrdný čas dětství/ neboť neustále nám v patách/ ale nikdy s námi[...] A proč tedy pláč nad čárkami kdysi ubitých/ trvá-li bezcitnost k dětem/ a k těm kdo je milují*“ (1996, *Země za Paříží*: 57), občas jsme zase svědky pro Hanzlíka netypického expresivního výrazu, který se objevuje zejména ve spojitosti s tematikou smrti či nenávisti: „*V tu černou chvíli pavoučí se přísoukává smrt./ Vrčí zuby krysíků pil.*“ (1988: 74), „*Nad městem se opět vznáší déšť/ těžký jako chuze pivovarských koní/ A v obou nás to bičem práská/ jen slepěji/ jen hlouběj na dno nenávisti/ kterou si místo dávné lásky lžem/ v tom dusnu pod koňskými břichy.*“ (1963a: 39), „*krvácejí*

⁸ Hanzlíkova poezie se samozřejmě vyvíjí dál, o tom například Blažiček (2002: 270 – 272), Kožmín (1964) a Svoboda (2000).

⁹ A protože je těchto případů velmi málo, zmíníme téměř všechny.

lustry jako rozpáraní psi nohama vzhůru“ (1980, Země za Paříží: 31). Při aluzích dialogů jsou mluvčím tu a tam do úst vkládány promluvy, stylizované podobně jako v Holanově příběhu *Prostě*, náš příklad také obsahuje, u Hanzlíka téměř endemickou, genitivní metaforu: „*ti lidé na ulici/ byli shromáždění ve zlověstných hloučcích/ a jejich řeči byla štěkavá gesta/ jako by kulomet výkřiků/ se vydávil už v dávných thermopylách/ a nedostávalo se slov*“ (1963a: 61), Hanzlíkova báseň *Pohřeb z Černého kolotoče* dokonce počíná slovesem - vzpomeňme přitom na Diviše – s deformovanou valencí a jde do té míry o holanovskou licenci, že valence je přejata z opozita¹⁰: „*Umřel do barokní bouře.*“ (1964: 35)

Snad všechny tyto případy už svým počtem svědčí o tom, že Hanzlíkovi se ve výše jmenovaných sbírkách nikdy nepříhodilo to, co Divišovi či Šotolovi v *Co a jak*, tj. nefunkční nadužívání Holanových postupů; Hanzlíkovu poezii lze charakterizovat jako přirozené navazování na českou básnickou tradici při zachování vlastní originality.

Odlišně však musíme nahlížet na další Hanzlíkovu sbírku, kde se přece jen Holanův vliv projevuje znatelněji, ba nejznatelněji, totiž na sbírku *Úzkost* (1966). Už i název, který spíše náhodou odkazuje na Holanovy sbírky *Bolest a Strach*, a grafická úprava knihy, znázorňující trhlinu v černém papíru, svědčí o tom, že v Hanzlíkově poezii dochází k posunu; k radikální akcentaci tematiky smrti, strachu a nenávisti.¹¹ Také Z. Pešat a J. Urbanec¹² píší o tom, že posun tímto směrem je spojen se zjevnou inspirací poezií Holanovou. Hledejme tedy v čem tato inspirace spočívá.

Novum netkví ani tak v tematizaci uvedených motivů, neboť ty se vyskytují v Hanzlíkově poezii od počátku¹³, ale v užití a hlavně vysoké

¹⁰ Viz Trunečka 2000: 492.

¹¹ V rozhovoru Hanzlík tento svůj posun vysvětloval především vnějšími okolnostmi: drsnou vojenskou službou spojenou s měsíčním pobytem ve vězení.

¹² Pešat 1967, Urbanec 2002: 65

¹³ Motiv úzkosti se objevuje například ve Stříbrných očích, v básni *Půlnoc* (1963a: 45-46).

koncentraci básnicích prostředků, tolik typických nejen pro výše jmenované Holanovy sbírky, ale také pro sbírky *Bez názvu* a *Na postupu*, jejichž první vydání *Úzkosti* těsně předcházela. 27 variací na úzkost například často inklinuje ke gnómičkému vyjadřování a holanovským otázkám bez odpovědí: „*Je-li mlčení/ jen pohřbíváním sebe sama?*“ (1966: 9, Přílohy), „*Je pravda ve lživých punčochách/ pravdivou lží?*“ (1966: 21) „*Nemysli stále na svou osiřelost/ třebaže osiření je tklivost sama*“ (1966: 13), „*V bolesti se stejně jako v dešti/ neukryješ do svých promáčených vlasů*“ (1966: 18). *Úzkost* je dále plna oxymóronických, absurdních a hermeticky uzavřených výroků: „*Tma se bojí tmy*“ (1966: 19), „*Hrůza hrůze vyklovává oči*“ (1966: 55), „*Nový hrob kope hrob starému hrobu*“ (1966: 47), „*Lze předběhnout minulost a vrátit se do budoucna?*“ (1966: 21), „*Otec bil matku něžnými slovy/ a mne libal řemenem*“ (1966: 22, Přílohy), „*tlusté klíče od hubených domů*“ (1966: 27), „*Mlčení toho kdo mluví/ Mluvení toho kdo neodpovídá*“ (1966: 33), „*Vrátíš se vůbec mrtev a zdráv?*“ (1966: 20) Najdeme zde holanovskou variaci¹⁴ na téma ošklivost, tj. směřující do sebe a sebe komplikující (1966: 42). Hojně jsou také velice sugestivní genitivní metafory: *řeka řeči, sodomie nohou, sklepní tma dětství, rakovina tajícího sněhu, lihová kamna útlosti* (1966: 17, 39, 47, 51, 58), objevuje se zde také neologické sloveso *zázračnět* (1966: 26) a snad variaci na gnómu z Holanovy básně *Lidský hlas* (Holan 1963: 55): „*Stačí jim být, a to je nevýslovné.*“, neboť ve *Variaci VII* čteme „*Také ryby se milují a nenávidí/ pouze nevýslovně*“ (1966: 22, Přílohy).

Přes všechny tyto nalezené podobnosti však stále trvá teze o Hanzlíkově organickém včlenění Holanových prostředků do své vlastní poezie, neboť *Úzkost* má naprosto osobitou metodu, zvlášť *Variace* s titulem, viz *Variace XVII – XXVI*, které svou ideou tolik připomínají Švankmajerovy *Možnosti dialogu*. Zatímco tedy u Diviše jsme při podobném výčtu slov,

¹⁴ Viz například Holanovu báseň *Domy* (Holan 1963: 95).

slovních spojení a veršů odkazujících na Holana konstatovali, že Diviš svou sbírku přetížil, u Hanzlíka tento dojem nemáme, Hanzlík totiž uvedených prostředků užívá funkčně a s mírou. Také se nikdy nenechává zlákat k přílišné abstrakci, neboť ví, že vysokou míru abstrakce unese z českých básníků snad jedině Holan.

Také další sbírka, *Potlesk pro Herodesa* (1967), jejíž dominantou jsou originální biblické apokryfy odkazující na politickou situaci, občas sahá ve svém vyjadřování po holanovských principech (gnómy, neologismy, abstraktizace, genitivní metafory, logizující *tedy*), určitě více než sbírky před rokem 1966, ovšem s frekvencí *Úzkosti* to nelze srovnávat.

Podobně si pak vede i, samotným Hanzlíkem nejvíce ceněná, *Krajina Euforie*, vydaná sice až v roce 1972, ovšem shrnující verše z údobí 1963 – 1970. Pokud Hanzlík volí úspornější verš a zkoncentruje příliš holanismů do jedné básně, blíží se Holanovi poprvé až nebezpečně. Viz například básně: (*Děšť špičatý jako...*) (1972: 40 – 41), (*Mlčení jako rána...*) (1972: 44, Přílohy), (*Jako listí pršící...*) (1972: 51 – 52). Ovšem je to poprvé a naposled.

Na závěr ještě jmenujme jediný motiv, které zdá se Hanzlík od Holana skutečně přebírá: jedná se o motiv *zdi* v onom holanovském významu, viz například: „*Mé zdi jsou příliš blízko jedna druhé/ stojím-li před zdí/ cítím jak mě vzadu pozoruje druhá zed*“ (1966: 9), „*Čas sváteční čas dušičkový A před zdí/ láska lásce nohy podlamuje*“ (1967: 42), „*Neboť putujeme nekonečnou krajinou/ od chvíle kdy začátek a konec zdi byl spojen*“ (1972: 73). Jistě bychom opět mohli nacházet další motivy, ovšem šlo by spíše, podobně jako u Diviše, o motivy společné, nikoliv převzaté, za všechny zmiňme: *dítě, mlčení, bolest, smrt, úzkost...*

Jak už bylo několikrát řečeno, Hanzlík jakožto charismatická básnická osobnost s vyhraněnou poetikou, se nikdy nenechala Holanem šotolovsky vychýlit ani divišovsky proklít. Z našich rovin jsou sice aktuální druhá až čtvrtá, ovšem Hanzlíkově poezii propojení s dílem Holanovým téměř nikdy neublížilo, většinou ji obohatilo.

Josef Peterka

Josef Peterka (*1944) uvádí v rozhovoru, že Vladimíra Holana možná (!) viděl jednou v životě, a to na recitačním večeru v Městské knihovně v Praze. Podobně jako Hanzlík, pokládal i on návštěvy u Holana za snobismus; vždy pro něj byly primární texty. A tak budou i pro nás.

V září roku 1962 Peterka začíná v Praze studovat filosofickou fakultu – obor čeština a filosofie – a dá se tedy předpokládat, že právě tehdy začíná jeho intenzivnější seznamování se současnou literaturou, tj. i s právě objevovanou poezií Holanovou. Pro Peterkovu prvotinu *Lití olova* (únor 1964), jejíž text, dle autorových slov, vznikl půl roku před odevzdáním do redakce *Mladé fronty*¹ (září 1963), musíme za relevantní texty z Holanova díla považovat už mimo jiné výbor *Noční hlídka srdce* a *Příběhy*. V *Lití olova* autor shromáždil 50 verslibristických sonetů², kterouž to formu převzal s největší pravděpodobností z Hanzlíkova *Bludného kamene* (1962)³, a vedle zjevného vlivu Holanova, se zde projevuje také autorova důkladná znalost stylu biblického a sklon k dekadentním stylizacím. Dobová recepce byla vesměs negativní⁴, většina kritiků však Peterkovi neupírala velký talent⁵. A téměř všichni recenzenti a literární historici přisuzují *Lití olova* filiaci s poezií Holanovou⁶. Mezi tehdejšími debutanty působí Peterka se svou vysoce stylizovanou, fantaskní poetikou jako výjimečný zjev. Jeho poezie působí ještě bizarněji a uměleji než styl zmíněných prvních sbírek Divišových.

¹ Mimořádně rukopis přijímal mezi jinými také I. Diviš, který po zběžném přečtení prohlásil, a Peterka si to dobře zapamatoval, že mu sbírka připadá „citrónově zelená“.

² Právě proto prý autor nazval sbírku *Lití olova*, neboť při tomto vánočním zvyku vzniká sice tvar roztodivný, ale držící pohromadě. Autora také inspirovalo, že se z těchto odlišností věštivalo, co přinese budoucnost.

³ Je třeba říci, že tento typ sonetu není Hanzlíkovým objevem, v české poezii jej poprvé realizuje J. Karásek ze Lvovic.

⁴ Za nejodmítavější lze pokládat recenze O. Suse; Sus 1965a, 1965b.

⁵ Viz například Vacík 1965.

⁶ Vedle zmíněných recenzí viz Kolár 1981: 18 či Lyčka 2002: 151.

Za holanovské zde můžeme jistě opět považovat, vedle lexika sahajícího od archaismů, biblismů k obecné češtině a neologismům, např. sloveso *píďovat* (1964: 39), velmi frekventované střety abstrakt a konkrét v genitivních metaforách: *mléko pozitivna, kokrhel bytí, lýko nedospění, třtina večerů, stehýnko budoucnosti, cecíky poezie* (1964: 7, 8, 11, 20, 40, 56) a vůbec zvýšenou hladinu abstrakce. Peterka si také oblíbil, podobně jako všichni předešní inspirovaní, Holanovy gnómy a maximy: „*Praskot brány má původ v plameni.*“ (1964: 20), „*Trpět znamená znění.*“ (1964: 44), zde navíc s využitím charakteristické aposiopese, „*Vždyť tam, kde končí chatrč našich těl,/ začíná intuice...*“ (1964: 50), nebo s využitím Holanovy oblíbené předložky *při* s významem temporálním: „*I když se mstíme jenom za sebe, těžké jsou klouby,/ při štěkotu lesa.*“ (1964: 53) či předložkou *pro* s funkcí účelovou: „*Lísám se k tekutinám pro tušení vzletu.*“ (1964: 12) či „*Pro tichou šiji podobou, nejtenčí z tenkých/ hůlku vlasů, jsem socha...*“ (1964: 30) Několikrát Peterka také využil antitetickou strukturu „*Já..., ale ty...*“, viz báseň *Lití olova* (1964: 48), která je zároveň exemplárním příkladem pro holanovský rozpor mezi gramatickým vzorcem a jeho obsazováním⁷: „*nezávidím krásu, ona neútně/ pobývá na mužích v obrazech panictví. [...] Pošklebkem ruky málo hodné tvaru,/ nezvolím výkřik popálené vody*“ a obsahuje další Holanův oblíbený prvek, oxymóron, viz další: „*prý žije nejsa živ*“ (1964: 39). Některé básně také fungují na principu analogie, a to jak v mikrostruktuře, třeba s využitím typické spojky *vždyť*: „*Vejdi v můj stan [...] vejdi,/ po ebenové pěšině, vždyť temnem dary vcházejí.*“ (1964: 10), tak v makrostruktuře: „*Tenkrát/ jsme zdáli se být keře. (Dějí se, i když ničeho nedělají.)/ Rovněž my. Po létech zmoudřování rozpoznali jsme sebe od bylin*“ (1964: 26). Citace z této básně mimochodem svědčí o tom, že autor respektuje Holanem proklamovanou opozici *děni – bytí*⁸. Některé obrazy

⁷ Viz analýza tohoto jevu u Diviše.

⁸ Viz například Noc s Hamletem.

rovněž připomínají barokní metaforiku Holanovu a často jsou to také přírodní výjevy v expozici⁹: „*Po doškách močí nebe do hnojů.*“ (1964: 52), „*U hráze, kde strž padá,/ kouřilo z nory.*“ (1964: 26), „*Taje doposud. Pod láskou modřinů trouchním,/ nebesa třeští.*“ (1964: 46) O pravděpodobné poučenosti Holanovými sbírkami meziválečnými svědčí opravdu hojně, mezi inspirovanými ojedinělé, využívání apostrof¹⁰, v tomto ohledu lze za inspirační zdroj jistě pokládat také Písmo: „*domove,/ ty mi nepatříš, já zas nepatřím tobě.*“ (1964: 16), „*Nevalný kvítku, [...] křivatý plaze počuraný básní [...] Štíre, který mi dáviš cévu řápem, viz!* (1964: 21), „*Apríle, apríle,/ měnlivá čarodějko...*“ (1964: 26), „*prašivino nebes*“ (1964: 29), „*můj odpore k slovům...*“ (1964: 37), „*Má modři osleplá*“ (1964: 55), některé básně jsou apostrofou prostoupeny cele, viz *Podskalní jezy* (1964: 24), kde lyrický subjekt oslovuje *Quijota*, *Sonet sochy* (1964: 30), kde oslovuje *Krista* a *Poetika* (1964: 51) báseň.

V několika básních se také projevuje Peterkovo směřování k tvaru lyricko-epickému, jehož možným předobrazem jsou Holanovy *Příběhy*, kterými byl podle svých slov fascinován. Do Peterkových *příběhů* se dostává zejména Holanovo míšení děje a lyrických reflexí¹¹. Týká se to především básní: *Rozpoznání od bylin* (1964: 26), *Na žlutém žebřiňáku* (1964: 28), *Sčítání lidu* (1964: 38), *Po'ouchlíci* (1964: 39), *Opilec* (1964: 41), *Sonet o koních* (1964: 43), *Klácení máje* (1964: 53, Přílohy). Peterkovy básně-příběhy působí mnohdy nesrozumitelněji než epika Holanova, je to dáno zejména tím, že zatímco Holan má v *Příbězích* dostatečný prostor na rozvinutí obou složek, autoru *Lití olova* při zachování Holanova poměru mezi epickými elementy a reflexí ve stručném sonetu¹² zůstávají v básni jen jakési fragmenty náznaků,

⁹ U Holana o tom Pohorský 1986: 94 – 95.

¹⁰ O funkci apostrof u Holana viz Křivánek 1988.

¹¹ Toto míšení popisuje Červenka 1986 a rozvádí Zelinský 1993.

¹² Rozměrově se tedy spíše blíží epickým básním ze sbírky *Na postupu*.

keré nelákají k domýšlení, jako je tomu u Holana, ale odrazují svou nepřístupností.

Zdá se, že Peterka v *Lití olova* přejímá z Holana také několik motivů. Jedná se opět o oblíbený motiv *zdi*: „*zkoumám/ cévy zdi. Zdi pozoruji,/ rýh jejích zchromlá křídla*“ (1964: 12), dále o motiv *jinocha*: „*Průzračnem ohně kráčí/ jinoch. Jinoch – laň, laň – chvění.[...] ten jinoch v plameni*“ (1964: 20), který Holan exponuje především ve sbírkách *Oblouk* a *Kameni, přicházíš...*¹³ a který je chápán jako antický symbol nevinnosti, jako pendant k panně. A při slově *chvění* snad ani nelze nezpomenout na to, že právě *chvění*, často i tematizované, je pohybem, který ovládá Holanovy rané sbírky¹⁴. Dále se jedná o motiv *sochy*: „*Pro tichou šiji podobnou, nejtenčí z tenkých/ hůlku vlasů, jsem socha.../ Chuchvalce mramoru, toť střepy mojí tkáně*“ (1964: 30) a práci s její dutostí a personifikací. Z Holana také možná vychází představy *hudby-elementu*: „*Z hospody muzika do křtitelnic/ mírem plodnosti kapala.*“ (1964: 7), srovnej například s básní *Svit luny*: „*Té, která zapomněla/ za sebou zavřít hudbu,/ utečou všechny prsty*“ (Holan 1963: 45). Naposled jmenovaným motivem je *mlčení*¹⁵, resp. *ticho*. Podobně jako Holan Peterka *mlčení* nejen tematizuje, ale také aposioposí „*vyslovuje*“: „*Lepkává hlína strašně umí zmlknout...*“ (1964: 23), „*projdu s ní listnáčem, kde do svatebních košil/ vyklečel věk ropušič ticho*“ (1964: 53), „*Prodávám snů zařízlé husy, vysoká/ hrůzo. Rozpomínání...*“ a spojuje s ním často prostor po smrti či smrt: „*neboť v cizích není spravedlivých, ani před smrtí...*“ (1964: 19), „*Ó, neříkejte mrtev, řekněte nemá sluchu...*“ (1964: 59)

Jak je vidět, máme mnoho důvodů, proč můžeme Peterkovu sbírku můžeme označit za Holanovou poezií poznamenanou. I když autor

¹³ Mimoходом Holanova báseň *Jinoch* s plánem malého chrámu ze sbírky *Kameni, přicházíš...* je ve formě sonetu.

¹⁴ O estetice *chvění* více Zajac 2001.

¹⁵ Holanovo „*Mlčení*“ analyzuje Hroudová 1991.

v rozmluvě tvrdí, že v něm *toho* bylo více, jmenuje Trakla, Masterse, Demla, Březinu, Nezvala a Halase, Holan z nich *trčí* jasně nejvíc.

Dle básníkem vyřčené konfese, že každou svojí sbírkou chtěl vyjádřit novou životní etapu, přičemž ji chtěl vyslovit také novým stylem, následující sbírka *Žalmy* (1965) přesouvá podstatným způsobem svůj inspirační zdroj; stává se jím Bible. Sice jsme již u *Lití olova* konstatovali poučení Písmem, v *Žalmech* však, jak už ostatně i z názvu vyplývá, stojí Bible v centru. Protože však Peterka prochází procesem zbavování Holanova vlivu, nejsou *Žalmy* tohoto vlivu zcela prosty. O těchto místech píše dost kriticky ve své recenzi D. Šlosar: „Závaznější slabinou básnického jazyka jsou úseky, kde autor upouští od jakési parafráze starého biblického jazyka a vrací se k postupu charakteristickému pro jeho první sbírku *Lití olova*: k *chtěné a vnějškové jazykové expresivitě*.“¹⁶ Jedná se o místa přetížená genitivními metaforami, bizarními spojeními adjektiv a substantiv atd. Peterka také zcela neopouští, a to již Šlosar nezmiňuje, gnómy: „*trvání znamená být málo, aby se dalo sčítat*.“ (1965: 45) či paradoxy: „*dýcháš nám světlo a stíníš nám vzduch!*“ (1965: 39) Vzácně autor také užívá holanovskou logizující spojku: „*jako žádají samotní [...] samotní, protože krásní a samotnější, protože moudří*.“ (1965: 10)

A co týče celé sbírky, ta oživuje, jak poznamenává M. Langerová, „*typ holanovských básnických příběhů s jejich hovorovým jazykem. Všední skutečnost, pojednaná jako báj a povznesená do symbolické oblasti, se pak předvádí jako hra jinotajů*.“¹⁷ Tendence, kterou jsme konstatovali při analýze debutu, dozrála do své vrcholné podoby právě v *Žalmech*, a protože epické i lyrické elementy zde dostávají prostoru již více, fikční svět *Žalmů* působí věrohodněji. V ukázce jedné lyrické reflexe autor znovu exponuje motiv *zdi*: „*Jako by neznali, že mezi nimi samými jsou z halaparten zdi a nad nimi že*

¹⁶ Šlosar 1966: 74

¹⁷ Langerová 1998: 4

stojí mechanismus boha.“ (1965: 51) Atmosférou, prostorem i hrdinou nevídaného poutníka, jenž přichází do nevlídného kraje, se z Holanových Příběhů nejvíce blíží *Terezce Planetové* či *Návratu*. Při traktování *Žalmů* Peterka ovšem využívá Holanovi vzdálený princip variace s refrémem¹⁸.

Poslední a velmi ceněnou Peterkovou sbírkou 60. let je *Krušná* (1970). Ta se, stejně jako obě sbírky předchozí, mytizací vyrovnává s básnickovým rodným krajem. Ačkoliv se zdá, že svým směřováním k folklóru a k Erbenovým baladám, a tím k úspornějšímu verši, podobnému verši Reynkovu¹⁹, Holanův vliv zcela setřásá, není tomu tak, ovšem tento vliv absorbuje tentokrát velmi funkčně. Ve velmi kladné, ale ve své době v tomto výjimečné recenzi o některých těchto funkčních využitích hovoří M. Červenka: „*Pro Peterku jsou to [úsloví, přísloví a průpovědi] stále velice vážné a obsažné jazykové struktury, jež nelze prostě negovat. Avšak jejich tvrdé dopadání, [...] jejich střizlivě narýsované syntaktické vzorce jsou v Krušné zevnitř systematicky zjemňovány (často, mimochodem, s využitím prvků, vypracovaných v poetice Vl. Holana, jako je např. charakteristické významové rozlišování synonym – „je proti zimě oporou i mráz“ [Peterka 1970: 60 či „V zimě se nevypráví, ale povídá“ 1970: 40])²⁰ nebo „Pozornost jen někdy na okamžik pevně utkví na věci, na jednom z dále nerozložitelných prvků světa; vzápětí je tento element vtažen do silového pole pozorně odstiňovaných vztahů, které zakládá detailně rozlišující a hierarchizující větná stavba. Také tady se zajisté uplatnila holanovská tradice.“ (1996: 312) Holana také mohou připomínat dvojveršími akcentované opozitní vztahy: „...sirotkám brzy na pověst/ a dávno na slzu“ (1970: 10), „v zlech zločinu/ pokračoval trest“ (1970: 13) vztahy derivací ze stejného základu, evokující*

¹⁸ O *Žalmech* se Peterka v rozhovoru vyjádřil v tom smyslu, že nevěřil v jejich vydání. Napsal tehdy více podobných příběhů-mýtů, ale nakonec vydal jen tento jediný.

¹⁹ Občas se svým vyzněním dokonce blíží haiku, jindy zase, zejména díky pasážím ve 3. osobě středního rodu, Kainarovým Novým mýtům (1946).

²⁰ Červenka 1996: 310

obnažování jazyka: „Jeden přikrývá a jiný/ je přikrytý.“ (1970: 11), „Přestávali jsme být/ a přestali jsme být.“ (1970: 31) Peterka dokonce přichází i s několika neologismy²¹: *stařečkovat*, *nerozkamenění*, *skoroblankyty*, *nemezera*, *dětná* (1970: 50, 55, 61, 73, 78). Peterka v *Krušné* organicky přetavil své inspirační zdroje, včetně Holana, do velmi originální a sugestivní sbírky, a tím se velmi podobá například Hanzlíkovi v *Úzkosti*²².

Pro Peterkovu metafyzickou poezii, a proto tak blízkou Holanovi, platí jen třetí a čtvrtá rovina, přičemž s přibývajícím časovým odstupem od prvotiny se vliv v obou rovinách umenšuje, aby nakonec zůstala jen jemně naplněná rovina čtvrtá.

²¹ Pro Peterkův další vývoj je příznačné, že ve výboru *Bez definitivy* (1988) neologismy systematicky nahradil slovy běžnými.

²² Mimořádně i *Krušná* vznikala na vojně.

Pavel Šrut

Ačkoliv se Pavel Šrut (*1940) s Vladimírem Holanem měl setkat, promluvit s ním, plánované setkání se nakonec změnilo v pouhé pozdravení, neboť malostranský básník hostu nedovolil překročit práh. Celou návštěvu zorganizoval někdy na začátku 70. let - to už Holan bydlel v ulici U Lužického semináře 18 - básník Jan Skácel a protože dle Šrutových vzpomínek nechtěl k Mistrovi sám, poprosil Šruta, aby ho doprovodil. Jakmile však Holan oba básníky ve dveřích pozdravil, řekl, že dnes na návštěvu nemá náladu, a rozloučil se s nimi. Šrut na tuto příhodu vzpomíná v rozhovoru s tím, že bez Skácelovy prosby by Holana nikdy nenavštívil, neboť, podobně jako Hanzlíkovi s Peterkou, mu byly podobné návštěvy protivné. Budeme tedy dále mluvit jen o poezii.

Šrut se podle svých slov začal s Holanovou tvorbou seznamovat někdy kolem roku 1960 a zvláště si oblíbil sbírky meziválečné, jmenovitě *Kamení, přicházíš...* a *Záhřmotí*, které si půjčoval v pražské Ústřední knihovně. Když se v 60. letech obnovilo vydávání Holanových děl, netrpělivě čekal na každou novou knihu a intenzivně je četl.

Než se zastavíme u jednotlivých sbírek, jednotlivých básní, je třeba říci, že v dostupných dobových recenzích, a to je novum, se u Šruta spojitost s Holanem nikde neobjevuje. Recenzenty byl pokládán za osobitého básníka s vlastní řečí a vlastním světem, případně nacházeli inspirační zdroje jiné. Bližším zkoumáním však zjistíme, že v tomto ohledu musíme zmíněné recenze považovat za poněkud klamavé, i u Šruta totiž objevíme několik holanovských momentů.

Šrut debutoval sbírkou *Noc plná křídel* (1964), v níž shrnul své verše z let 1961 – 1962. V této relativně rozsáhlé prvotině žádné výrazné otisky Holanovy poezie nenacházíme. Za výjimky můžeme považovat například

uplatnění Holanovy techniky polyfonního dialogu¹ v milostné básni *Třetí věta* (1964a: 54 – 55) či „dvojhlasi“ (odvozeno z mnohohlasí²) v básni *Blues* (1964a: 68 – 69). Šrut ovšem tuto techniku využívá jinak než Holan, na rozdíl od něj totiž polyfonií nepotlačuje *Já*-lyrický subjekt, naopak: ten je jasně definován. Partner v dialogu však reaguje stejně jako u Holana, tj. po formální stránce korektně, ovšem obsahově se do značné míry mýjí. Abstraktnější básně, hlavně oddíl *Sonáta*, mohou občas Holanův styl vzdáleně připomínat, například ojedinělými gnómy: „*Zapochybovat, znamená být o jednu malou víru kratší...*“ (1964a: 61) či genitivními metaforami: *propast neusínání, plecháč mrazu* (1964a: 69, 94), nikdy však nejde o dikci dominantní.

Co se týče motivů, za zaznamenání jistě stojí i do budoucna velmi frekventovaný motiv *kamene*, chápaný jako motiv osudu a věčnosti, přičemž básník se v rozhovoru přiznává, že si jej oblíbil v Holanových raných sbírkách. Druhým velmi pozoruhodným, ale endemickým motivem je možná samotný *Holan*. I tak lze totiž číst pětiverší: „*V tiché hodině zastavení,/ kdy i ti nejdůstojnější básníci/ vycházejí v námořnickém tričku/ na Kampu plivat do vody/ a klít velice něžně.*“ (1964a: 78)

Další sbírka *Přehlásky* (1967) se od víceméně spontánní, vitální lyriky a vzpomínek na dětství, ovšem při zachování milostného a přírodního ladění, obrací k jazyku, k řeči. S tím mimo jiné souvisí zesílené směřování k abstrakci a k formálním experimentům. K tomu ještě přibývá daleko sevřenější verš. A právě tam, kde Šrut akcentuje abstrakci, nacházíme ony holanovské momenty. Jedná se sice o momenty, ovšem vyskytují se, vyjma oddílu *Slabiky*, všude. Pár básní můžeme dokonce považovat za zcela inspirované, viz Přílohy. Nápadné jsou například figury a tropy v souvislosti s typickými holanovskými emblémy-motivy: *kámen, socha, noc, luna, strom*, například personifikace a genitivní metafory, tolik podobné poetice

¹ O tom Richterová 1992.

² Viz poznámka 1.

Holanových raných sbírek, v sonetu *Kámen Henryho Moora* (1967: 22, Přílohy): „*Je kámen s ženským pohybem:/ Ležící socha kroků...*“, „*Je noc dovnitř otevřená/ a kámen do kamene/ A holé slovo stěna/ je náhle opeřené*“, „*Kámen se tehdy rozpomíná:/ Svíce ve stehnech do rozbřesku klína -/ Ta socha kamene*“, v dalších básních například: „*Noc vlekla strom až skřípala mu žila...*“ (1967: 25), „*A luna se v okně zkravila o skobu*“ (1967: 26), „*nůž který ví aniž bodne*“ (1967: 28), „*lípy pouštěly si plyn...*“ (1967: 60), „*Trochu/ nevčas opustil strom svou sochu.*“ (1967: 82, Přílohy), „*Park škube vrany sníh,/ pálí lih na kmínku.*“ (1967: 85) Šrut sice vytváří podobně hermetický svět jako raný Holan, hlavně ve svém *Záhřmotí*, tj. „dětský“ mikrosvět vztahů³, ovšem zatímco Holan tyto vztahy realizuje důmyslnou syntaxí, Šrut většinou prostou souřadností či dokonce juxtapozicí relace jen naznačuje.⁴ Záměrně jsme řekli většinou, neboť i v *Přehláskách*, zejména v oddílech *Skloňování* a *Názvosloví*, se objevují i kauzální vztahy. A pokud Šrut takové vztahy buduje, užívá právě oné sofistikované syntaxe holanovské: „[muži a dívky] *umějí takhle načisto a dlouze/ padat přes zábradlí:/ To potom tráva lysá jako výkřik/ dlažbě mezi prsty prchá*“ (1967: 31), někdy, jak již u jiných „našich“ básníků, s logizujícími *a tedy* či *a proto*: „*ó za noci a jiter kdy jsme k sobě krutí/ a tedy za noci jež píše závěť podepsanou Mácha...*“ (1967: 35), „*Už tenkrát příliš ve slovech -/ a proto příliš němý:*“ (1967: 78). V poslední příkladě jsou v touze po akcentaci vztahu dokonce holanovsky vynechána slovesa úplně.

Mezi další básnické prostředky s Holanovou poetikou spojované, které Šrut užívá, lze počítat tíhnutí k pointě, ke gnómě (opět!): „*Láska se uchová leč jenom tím že skončí-*“ (1967: 37) či „*Básnička svědčí vždycky/ proti tobě*“ (1967: 71). Dále aposiopese (trojtečka, pomlčka, dvojtečka), která je často spojena s motivem *ticha* a *mlčení*: „*Najednou ticho...*“ (1967: 26), „*Ticho až za*

³ U Holana snad nejlépe tuto atmosféru vystihuje báseň *Na zahradě* (Holan 1999: 206).

⁴ O tom viz Červenka 1996: 296.

básní...“ (1967: 26), „*A já jsem drobil rybám...*“ (1967: 77), anafory, například ta s motivem *domu* ukazuje, při komparaci s Holanem, Šruta jako básníka subjektivnějšího: „*Dům, kolem něhož rybíz...[...] Dům, kde mi chybíš...*“ (1967: 66) kontra „*Domy pukajících srdcí/ jsou z cementu./ Domy umírání/ mají v přízemí bar.*“ (Holan 1963: 95). Holanovské svou rozporností je také spojení: „*Dvě nohy v návratu/ a jednu na útěku...*“ (1967: 78). A Šruta také využívá polyfonního dialogu, a to v *Sonetu k Federico García Lorcovi* (1967: 39).

K motivům, které s největší pravděpodobností vycházejí z Holana, přiřadme ještě existenciální, izolující *zeď*: „*poprvé se ozval zpěv/ mou skulinou mezi zdí a pláčem...*“ (1967: 21), „*Prchlejší než déšť (a neustále předbíhán)/ ode zdi ke zdi v té zdi pro dva*“ (1967: 30), „*Zeď mezi zdí. Líbezná spočinutí.*“ (1967: 60).

Než se budeme věnovat poslední Šrutově vydané sbírce 60. let, odbočíme zcela výjimečně k básni, která je otištěna jen časopisecky⁵. Jedná se o rozsáhlejší epický „příběh“ *Šest schodů do paměti* (1964, Přílohy). Původně byla tato báseň součástí cyklu 9 lyricko-epických skladeb koncipovaných ve sbírku *Devatero*, která měla vyjít v čase mezi *Přehláskami* a *Červotočivým světlem* (1969), ovšem poté, co autor předložil v Brně *Devatero* Oldřichu Mikuláškovu a ten nad textem prohlásil, že je to *čistý Holan*, Šruta *Devatero* zavrhl. Přežilo jen *Šest schodů do paměti*. Pokud se do textu začteme, musíme dát Mikuláškovu za pravdu. *Šest schodů do paměti* naprosto evidentně tyje z Holanových *Příběhů* (1963). Jde přesně o ten typ epiky, který Holan pěstoval, tj. verslibristické epiky s lyrickými reflexemi (viz kapitola Josef Peterka), kdy reflexe děj téměř překrývají. Skladba má anaforickou strukturu, podobnou *Návratu*, svou koncepcí, zarámováním, se nejvíce blíží básni *Prostě*. Dále využívá mnoha Holanových postupů: složité syntaxe,

⁵ U Šruta je to naprosto ojedinělé, neboť podle svých slov nikdy neměl žádný „odpad“, tj. co napsal a obstálo u autocenzury, je knižně vydáno.

abstraktizace, neologizace, využívá také Holanových emblémů: *noc, kámen* atd. Protože však autor sebekriticky zamýšlenou sbírku zničil právě s ohledem na to, že byla příliš odvozená, nemá smysl skladbu hlouběji analyzovat. Budiž však příkladem pro to, jak až může Holanova sugestivní poezie inspirovat.

A nyní tedy již k *Červotočivému světlu*⁶. Sbíрка vznikla jako reakce na vpád vojsk v srpnu roku 1968, a je tedy datována srpen – prosinec 1968. *Červotočivé světlo* je drásavým apokalyptickým výjevem; ze Šrutových sbírek je asi nejpůsobivější. I zde se však můžeme setkat s několika holanovskými filiacemi, kvantitativně srovnatelnými s prvotinou, ovšem zjevnějšími. Opět se zde objevují holanovské motivy: *zed', kámen, ticho, mlčení, strom*. Dále oxymóronické gnómy, zvláště jejich sled v závěru sbírky: „*Nacházíme jen to, s čím se mjííme. [...] Umíme promlouvat jen mlčením. [...] Umím se hájit jen vlastní obžalobou.*“ (1967: 51) Objevují se zde, u Šruta poprvé, střety abstrakt a konkrét v genitivních metaforách: *vlhké myši spánku, kůže vzduchu, kámen dne* (1969: 18, 43, 43). Nově nacházíme solitérní deformaci slovesné vazby: *spát o čem* (1969: 23) a zcela ojedinělý jev, jímž je aluze na citát z Holana. Jak totiž jinak chápat verše: „*Tvrdili mi v básních, že samota,/ která není z lidí.../ je obývána anděly.*“ (1969: 43) s vědomím, že toto trojverší u Holana nenajdeme?⁷

Třebaže jsme analýzou nakonec pár holanovských momentů objevili, aktuální jsou třetí a čtvrtá rovina⁸, platí pro Šruta to, co pro Hanzlíka: žádná ze sbírek není holanovská; *Přehlásky* a *Červotočivé světlo* mají v české poezii důstojnou pozici.

⁶ Sbíрку interpretují J. Čeňková a V. Křivánek in Křivánek 1994: 229-230.

⁷ Zvlášt' když se k tomu autor v rozhovoru přiznává.

⁸ Pokud zmíněný motiv ze sbírky *Noc plná křidel* je skutečně motivem Holana, pak i rovina první. Pseudocitát je pak jakousi hrou na rovinu druhou.

Rudolf Matys

Vztah Rudolfa Matyse (*1938) a Vladimíra Holana je, podobně jako u Diviše, literární a zároveň osobní. Při srovnání s Divišem však osobnější a méně literární, neboť vztah Matys-Holan lze pro určitá léta charakterizovat jako hluboké přátelství, zatímco u Diviše to byla spíše jednostranná adorace¹. A co se týče vztahu literárního: Diviš bojuje s Holanem do poslední chvíle, Matys své holanovské verše koncentroval jen do dvou sbírek.

Matysovo holanovství také není plodem Holanova „znovuzrození“, jejich vztah a Matysův kontakt s Holanovým dílem počínají již v roce 1958. Z tohoto roku totiž pochází obdivný dopis², v němž tehdy 19letý mladík píše: „Dovolte, abych Vám [...] poděkoval za ty chvíle, které jsem strávil nad Vašimi verši, prožívaje hotová duševní dobrodružství. Je, myslím, velmi málo básníků v české literatuře /a v současné není žádný/, kteří by se mohli vedle Vás postavit „a study nezrudnout“ [...] dovoluji si tvrdit, že rozumím Vaši poezii velmi dobře a že mi dává daleko více, než všechny ty tak zvané „vzory mladých““.³ Holan reaguje dopisem⁴, v němž se mimo jiné objevuje výrok: „Jste-li opravdu básníkem, půjdete cestou tvrdou a nelítostnou. Mám Vám ji přát?“⁵, který cituje v odpovědi Matys⁶ a svěřuje se: „Četl jsem v poslední době opět Vaše ‚První básně‘ [1948].“ Dopis končí: „Závěrem veliká prosba. Směl bych Vás někdy navštívit? Snažte se, prosím, vidět v tomto přání víc než snobství.“ K setkání došlo, a to v polovině dubna 1959. Korespondence, mnohdy holanovsky stylizovaná, pak v podstatě ustává⁷, neboť oba básníci se

¹ Abychom nebyli k Divišovi nespravedliví, Matys tvrdí, že měl Holan Diviše moc rád a často se na něj Matyse ptal.

² Matys hovoří v rozhovoru o tom, že Holanovi napsal pod vlivem fascinace z příběhů Óda na radost a Nokturno, které vyšly v roce 1957.

³ Dopis z 27. srpna 1958

⁴ Dopis z 12. září 1958, který nemáme k dispozici.

⁵ Mimochodem tento výrok se, ovšem bez udání adresáta, objevuje v Životopisu VH (Justl 1988: 443).

⁶ Dopis z 16. března 1959

⁷ Vyjma přání k Holanovým narozeninám a vánočních pozdravů.

začali setkávat pravidelně. Matys v rozhovoru uvádí, že Holana navštívil asi 30krát a jejich vztah se stále prohluboval⁸. Uvádí dále, že je velmi sblížoval osud jejich dětí, že spolu často debatovali o vztahu k Bohu⁹, o poezii - Holan občas četl své právě vznikající básně, například *Noc s Hamletem*, *Na sotnách* - atd. a že se také u Holana setkal s mnoha zajímavým lidmi¹⁰. Jakmile se Holan, zhruba od poloviny 60. let, dostal do obecného povědomí a začala k němu chodit *celá procesí*, která byla, dle Matysových slov, oběma velmi protivná, jejich setkání řídla, ovšem pokračovala až do roku 1968, kdy jejich přátelství dostalo vážnou trhlinu. Došlo tehdy téměř k rvačce; Holanovi se totiž prý nelíbila nová Matysova poetika a když to Matysovi řekl, ten odvětil, že se mu to nelíbí, protože mu to není podobné. To Holana urazilo, vyměnili si pár ostřejších slov, jejich vztah následně povážlivě ochladl a za chvíli návštěvy ustaly zcela. Matys toho velmi litoval¹¹ a dodnes velmi lituje, neboť má Holana velmi rád a jeho dílo obdivuje¹². Podobně jako Diviš umí také Holana hlasem imitovat a pamatuje si snad vše, co mu kdy Holan řekl.

Holanovu poezii tedy Matys sledoval nanejvýš intenzivně, byl jí, podle svých slov, doslova prostoupen. To mělo samozřejmě zásadní vliv na jeho vlastní tvorbu. Osvojil si totiž v jeden čas Holanovu techniku do té míry, že nebyl téměř schopen psát nic jiného než holanovské etudy.¹³ A i když Matys

⁸ Matys to mimo jiné dokumentuje tím, že zatímco první návštěvy trvaly asi hodinu, s postupem času rozmlouvali až do rána. Holanova náklonnost se také projevila tím, že v roce 1964 přes básníka Z. Hejdu sehnal Matysovi práci u Pražské informační služby.

⁹ Matys dokonce na Mistrovo vlastní vyžádání v ojedinelém dopise píše o Holanově vztahu k Bohu (dopis z 25. září 1964)

¹⁰ Jmenuje J. Vašicu, R. Jakobsona, A. M. Ripellina a další. Na Holanovo přání a s lístečkem od něj navštívil v roce 1967 v Paříži J. Čepa.

¹¹ Viz také Matysův dopis psaný tužkou z přelomu 60. a 70. let.

¹² Viz například Matysův článek Vladimír Holan: Básník v temných časech (Matys 2005). Také obnovení „Holanova“ časopisu *Život* (podzim 2005) lze chápat jako pokračování tohoto vztahu. Alespoň Matys to tak chápe.

¹³ Matys v rozhovoru říká, že to bylo právě ono hluboké přátelství a bezmezný obdiv, co ho zablokovalo ve vývoji k vlastní poetice. Holan totiž na tyto etudy reagoval velmi pozitivně, chválil je.

tvrdí, že jeho „prvotiny“ jsou již prosty těch nejokatějších holanismů, stále jich tam relativně dost zůstalo.

Je jistě zvláštní hovořit o několika prvotinách, ale formální prvotina *Sedm* (1964) byla a je do té míry bibliofilní¹⁴, že ji Matys považuje, také kvůli její nepůvodnosti, za *předprvotinu* a prvotinou míní až *Tři ze dvou* (1966). Stran komentáře ke sbírce *Sedm*, jsme tedy odkázáni na soud Matysův; tvrdí, že co se týče závislosti na Holanově poezii, stojí *Sedm* uprostřed mezi nevydanými holanovskými etudami a sbírkou *Tři ze dvou*, přičemž ty nejméně *postižené* básně jsou vřazeny do *Tří*.

Tři ze dvou je holanovská už svou genezí, neboť to byl sám Holan, kdo za ni u Diviše¹⁵, tehdy redaktora Mladé fronty, orodoval¹⁶. A v okamžiku, kdy redaktor J. Řezáč¹⁷ napsal na knihu negativní posudek¹⁸, Holan mu píše výhrušný dopis¹⁹, Řezáč ustupuje a kniha vychází. Proto se nemůžeme divit, že také dobová kritika si povšimla vlivu Holanovy poetiky. Z. Kožmín svou recenzi dokonce nazval *Mladá poezie se vyrovnává s Holanem*²⁰.

A skutečně: Matys se blíží Holanovi až neuvěřitelně. Především jde o verše hermeticky uzavřené, atmosféra je, stejně jako u Šrutových *Přehlásek*, podobná nejvíce *Záhřmotí*. Ovšem Matysův verš je i podobně koncizní (a také často rýmovaný), strofy jsou podobně řešeny, a přitom všem ještě využívá snad všech Holanových prostředků. Nápadné jsou opět početné abstraktně-konkrétní genitivní metafory: *krupice hrůzy, louže pravdy, pěstní právo očí, žoky krásy, nosovka bezčasí, cípek tíknutí, hrb zvuku, průdušky*

¹⁴ Sbírka *Sedm* je bohužel pro badatele nedostupná.

¹⁵ Když prý Diviš pročítal rukopis *Tři ze dvou* zvolal: „Pravý autentický Holanovec! Konečně!“

¹⁶ Viz Divišův dopis z 15. září 1964.

¹⁷ Holan mu věnoval svou sbírku *Bez názvu* (1963).

¹⁸ Viz Matysův dopis z 18. ledna 1965.

¹⁹ Matys jej z paměti cituje v rozhovoru: „Milý matlafousi, zvu Vás k sobě, ale: Půjdete přes Karlův most. Nuže: Nejdříve zbořte všechny barokní statue, a potom si troufňte na Matyse. Ale jestliže přesto dojdete, čeká Vás moje pravice, baroko pravé. Váš Vladimír Holan.“

²⁰ Viz Kožmín 1966. Dále také Brousek 1966.

okliky (1966: 16, 19, 21, 34, 41, 49, 64, 67), nápadná je tvorba holanovských „šifrovaných“ konstrukcí: „*Obzor zamykal mlčení/ do malé světničky úst*“ (1966: 13), „*Mlčí ovšemže/ před konečnými hlavní/ v té těžké sochařině smrti/ měch ptáků naprostých*“ (1966: 37), „*Když chce vyrůst voda,/ stoupne si na záda;/ ale za zády (kde i vítr má děravé prsty) -/ se ani dveře nepodobají.*“ (1966: 37), „*Tam zvuk i barva počíná/ kde žena končí právě*“ (1966: 49). Objevíme i pár gnóm: „*Ale smrt je kolmá*“ (1966: 19) či „*Vynalézavost pouště je nekonečná...*“ (1966: 68) a také aposiopese. A protože opět jde o poezii vztahů, Matys zatím nejvíce z inspirovaných básníků osamostatňuje a povyšuje synsémantika, viz název básně *Mezi* (1966: 61) nebo začátky strof: „*Ale ovšemže:/ tento klín je jistě žádoucí*“ (1966: 19), „*Ta ňadra kvůli nimž uprostřed není/ nic nežli opodál kterému chybí zrak*“ (1966: 54). S tím souvisí také antitetická struktura mnoha básní, viz například básně: *Smrt* (1966: 42), *V mlze* (1966: 48), *Lichá* (1966: 61, Přílohy). Ze zcela exkluzivních filiací se dopátráme také neologismů: *sudolicho*²¹ (1966: 27), *dlačovina* (1966: 71) a deformované slovesné vazby: „*Hrot usne do železa*“ (1966: 40).

Pravděpodobně přejatých motivů nacházíme také celou řadu: *noc* – „*Noc se rty semknutými aby se vešla/ loktem rasuje si ve mně sloní kout*“ (1966: 57), *zed'* – „*Strach ze škvírek zatímco zed' se svléká*“ (1966: 69), *mlčení a ticho* – „*Klopotné ticho/ darmo razí klín*“ (1966: 14) či „*Kolínka deště s kůstkou zvuku/ tvé ticho ohýbá*“ (1966: 52), *socha* – „*Vlna unesena ženou/ vrací se tajnými pohyby soch*“ (1966: 21), *stromy* – „*Strom oči mne si zas/ ale je hluchoněmý*“ (1966: 29), *Hamlet a Ofélie* – „*A jestli láska přežije jen veš/ z kaderí Ofélie/ pak Hamlet (lysý že nedomřeš)/ ať hadí poty pije*“ (1966: 33) a *opilý Bůh* – „*jen jeden den nebýt dvojmo pod okem opilého boha*“ (1966: 43, Přílohy).

²¹ Objevuje se v Terezce Planetové (Holan 2002: 58).

Jako Diviš také Matys ve své pozdější tvorbě reflektuje svůj vztah s Holanem i zbavování jeho vlivu, viz báseň z dubna 1980 *Fragment k rozpomínkám* (1983: 31-32, Přílohy), která je napsaná bezprostředně po Holanově smrti.

Pokud si přečteme také ostatní básně ze sbírky *Dech* (1983), zjistíme, že Matys je Holanovým hermetickým, tedy raným, sbírkám stále blízko, a to proto, že sám ve své podstatě je hermetikem. Na rozdíl od Holana však nikdy temným a nikdy démonickým, vždy měkčím a něžnějším. A přestože jsme sbírku *Tři ze dvou* usvědčili ze značného Holanova vlivu, jde o sbírku pozoruhodnou, neboť také plnou původních obrazů a básnických nálezů, byť mnohdy téměř ukrytých pod holanovským dekorem.

Z rovin pro Matyse platí: první, pokud počítáme i s básní *Fragment k rozpomínkám*, a pak určitě třetí a čtvrtá, a to mírou vrchovatou. Podobně vrchovatá je pak také rovina pátá, osobní.

Petr Cincibuch

Básník Petr Cincibuch (*1943) je prvním z našich inspirovaných, kteří debutovali až v závěru 60. let a kteří byli ovlivněni především holanovskou vydavatelskou explozí 60. let. Cincibuch uvádí v rozhovoru, že se s Holanem nikdy osobně nesešel. I když k tomu dle jeho slov klidně mohlo dojít, neboť se velmi dobře znal s V. Justlem; cítil ale, že velkému básníkovi nemá co nabídnout a že by tedy Holana jen obtěžoval. Ovšem přesto Cincibuchův vztah nebyl té povahy, kterou jsme konstatovali třeba u Peterky, tj. koncentrace čistě na poezii, neboť Cincibuch vnímal Holana také jako velkou lidskou osobnost. Svědčí o tom jediný dochovaný dopis¹, kterým se Cincibuch velmi naléhavě a v holanovské stylizaci dožaduje odpovědi na závažnou otázku: „*Je křesťanský Bůh?*“, přičemž dodává, že „*musím psát právě Vám, neboť není jiného, ke komu bych šel.[...] Je mi 23 let. Vám 61. Zatímco já právě otvírám oči, vy víte vše. Vše, co bylo. Čeká mne 40 let hrozného ptaní?[...] Napsal jste tolik knížek. Našel jste více než poezii? Já Vás prosím. Nemůžete mlčet. Vydáváte své sbírky, chcete, aby je lidé četli. Tak jim odpovězte, jinak nemáte právo psát nahlas.*“

Vidíme tedy jasně, jak hluboce byl Cincibuch, jak sám říká, *uštknut* Holanovou osobností a jeho poezií. V rozhovoru se básník přiznává, že doslova hltal vše, co tehdy od Holana vycházelo, zvláště si oblíbil sbírky *Na postupu* a *Bolest*. Pro Cincibuchovu prvotinu *Panenství* (1969), přesněji řečeno pro oddíl *Noc s Vladimírem Holanem*² (1969: 49 – 71, Přílohy), byla klíčovou skladba *Noc s Hamletem*³, resp. její inscenace ve Viole, která u tehdy mladého básníka způsobila, jak sám říká, třídní vyšinutí plné holanovských obrazů a asociací. A právě v těchto třech dnech napsal, *vychrlil*, spousty básní,

¹ Dopis z 20. listopadu 1966.

² Věnováno Vladimíru Justlovi.

³ Premiéra 19. listopadu 1963, účinkovali: D. Sedláčková, M. Doležal, R. Lukavský, M. Tomášová (z magnetofonového pásku), hudba: M. Kopelent, výtvarný doprovod: V. Tesař, scénář a režie: V. Justl.

z nichž se jich do zmíněného oddílu dostalo 21. Je třeba zdůraznit, že Cincibuch se uvedením Holanova jména v názvu oddílu přihlásil, spolu s Divišem a jeho básní z *Umbriany*⁴, k Holanovu odkazu programově. A musíme tedy na jeho holanovství pohlížet odlišně. Zatímco totiž u předchozích básníků jsme pro jejich holanovství do jisté míry shromažďovali důkazní materiál, u Cincibucha tento rozměr komparace z důvodu veřejného přiznání inspiračního zdroje odpadá. V dobovém kontextu, kdy Holanem byla viditelně, ale nepřiznaně inspirovaná mnohá básnická sbírka, je nutno Cincibuchův vzácný přístup hodnotit jako projev cti.

Cincibuch sice programově přihlásil jen jeden oddíl, ovšem vliv Holanovy poezie prozrazují i mnohé básně z oddílů *Zlatý řez* (1969: 9 – 26) a *Medový kámen* (1969: 27 – 40). Zbývající oddíl, *Arles 66* (1969: 41 – 48), je v podstatě neholanovský. Podívejme se tedy nejdříve na tyto oddíly. Těm sice dominuje přírodní a milostná tematika ve svém tvaru Holanovi dost vzdálená, ovšem tu a tam se objeví „klasická“ gnóma: „*Význam masopustu je v jeho konci.*“ (1969: 12, Přílohy), „*Nezapomeň, že i nejtajnější písmo/ je jen na dosah ruky bolestí poznání.*“ (1969: 17, Přílohy), Holanovy abstraktní paradoxy: „*hledám konec/ svých myšlenek, abych našel/ začátky tvých citů*“ (1969: 11), „*V kruhu mých nejistot/ jsem viděl naše sblížení,/ jako bod opakovaného míjení.*“ (1969: 13), holanovské zatemňování: „*Na každé skále chvěje se podpalovač touhou/ a dcera převozníkova vychází s měsícem/ pro klínové písmo/ hledat klíč...*“ (1969: 17, Přílohy) či typická personifikace: „*Půlnoc se otřela o dveře čekárny,/ až šustivé kroky/ vešly do větví.*“ (1969: 37). Cincibuch také využívá akcentované spojky: „*Skoncuji se slovy květin,/ však:/ stačím-li si všimnout*“ (1969: 12, Přílohy). Ve svém výsledku působí tyto zřejmé „výpůjčky“, podobně jako u mnohých jiných holanovských

⁴ Báseň Vladimír Holan (Diviš 1965: 39 – 40, Přílohy).

⁵ Zdůrazňuji „do jisté míry“, neboť vnější okolnosti – korespondence, „přiznání“ básníků v rozhovorech – nám tento úkol podstatně usnadnily.

sbírek, velmi násilně, holanovský styl totiž se stylem „původním“ často nekomunikuje⁶.

Ačkoliv bychom asi čekali, že šev mezi oběma styly bude v *Noci s Vladimírem Holanem* ještě viditelnější, určitě se tak neděje, ba naopak některé z přejímek se ve změněném kontextu vcelku s úspěchem asimilují. A to možná z toho důvodu, že přejímky u takto nazvané skladby očekáváme a chápeme je zde jako intertextové elementy, byť třeba neintencionální. Nejmarkantnější z nich je určitě uzavírací fráze: „*Je hudba a báseň.*“ (1969: 71), která variuje a kompiluje závěr *Noci s Hamletem*: „*Ale báseň je dar!*“ (Holan 2003: 169) se incipitem básně *Mezza di voce*: „*Ale je hudba*“ (Holan 2000a: 239), výrazně méně pak už fráze otevírající: „*Projde-li čeřenem úhoř pod míru,/ zanechá v provázcích prstýnek panny*“ (1969: 51, kurzívy zbavil M.R.) versus „*Při přecházení z přírody do bytí/ zdi nejsou právě vlídné*“ (Holan 2003: 131, kurzívy zbavil M.R.), dále například souvětí: „*Když muž touží po tůni,/ v dosažení je potrestán hloubkou.*“ (1969: 69) možná reaguje na sentenci v *Návratu*: „*Vábí-li jinocha voda z mnoha tůní,/ muž dychtí po prameni...*“ (Holan 2002: 111), verš: „*od lítosti k stesku byla cesta zvoníkova*“ (1969: 58) zase připomíná Holanovu báseň *Pohřeb*, kde čteme: „*Odcházíš z Lítova ke Šklebovu.*“ (Holan 2000a: 16). Také jiná místa díky kombinaci motivů a postupů na Holanův styl, ne již na konkrétní básně, primárně odkazují: „*Vždyť duši jako dřízek mají jen děti/ a bezinka.*“ (1969: 63), „*Kvete půlnoční střemcha⁷ a jen/ milenci u hřbitovní zdi/ myslí na svatební máry...*“ (1969: 55), „*Láska je smrtelná,/ i tělesnost. Až po smrti... [...] V rouhání se Bohu je ztráta Lásky./ V smíření se s Bohem je ztráta lidství.*“ (1969: 70), „*potkával jsem Tě v tajemstvích matky/ a v nedosažení ženy [...] Ale i zde víno/ a řuhýkovo hnízdo*“ (1969: 59), přičemž na posledním příkladě je také nejlépe vidět, jak Cincibuch holanismy zapojuje do svého světa; jsme vlastně

⁶ O tom také Pele 1977: 56 či Lukeš 1982: 220 – 221.

⁷ Mimochodem oblíbená květina Holanova, viz například Holan 1999: 189.

svědky opačného procesu než u Holana, zatímco totiž Holan symbolizací „povyšuje“ předměty z reality do principů, Cincibuch tyto symboly v souladu se svým naturelem stahuje zpět do konkrétnosti, do přírodního a milostného rámce. Viz například *III. báseň z Noci* s úvodem „*Nerad se vracím, ale:*“ (1969: 54), kde je rozveden do příběhu obraz z básně *Prach*: „*Ano, ale ze dna, jehož nedostihneš,/ je potom slyšet, jak sumec dojídá zbytky Ofélie...*“ (Holan 1963: 92)

Cincibuch z Holanovy *Noci* do své *Noci* přebírá také „postavy“: *Shakespeara, Hamleta* – „*Shakespeareova lebka nepřežila Hamleta.*“ (1969: 71), *Julii* – „*Drží ji Julie v očích, je jí méně než šest...*“ (1969: 52) kontra „*Jak je stará [Julie]? [...] Šest let na východ od tvého hlasu!*“ (Holan 2003: 151), a především pak *Eurydiku*, podobně jako u Holana matku *Julie*, která má centrální postavení, ačkoliv celou skladbu ohraničuje její spánek (1969: 51, 71). A lyrický subjekt je reprezentován postavou *Orfea*, vždyť v úvodu se praví: „*Čekám Tě, Básníku,/ má Eurydika právě usnula.*“ (1969: 51), čímž se dostáváme k poslední důležité figuře, a tou je Básník, snad můžeme dodat: Holan, neboť se zde říká: „*Můry si připalují křídla/ u Tvé lampy?*“ (1969: 52). Celou skladbu lze potom chápat jako aluzi společné procházky „*Básníka-Holana*“ a „*Orfea-lyrického subjektu*“⁸ zahradou: „*Přišel jsem Ti ukázat svou zahradu,/ už jsi tu dlouho nebyl.*“ (1969: 53), i následující básně totiž často evokují přemítání při této procházce: „*Tam v rohu jsou moje netřesky./ Ty dva kamery jsem valil od potoka na skalku.*“ (1969: 57), „*A akáty,/ zasadils je před okny*“ (1969: 65), přičemž tato procházka stejně jako u Holana počíná často tematizovanou nocí a končí svítáním.

⁸ Snad bychom mohli tuto dvojici rozšířit i o autora skladby, neboť se v rozhovoru přiznává, že ho svým způsobem fascinovalo to, že Holan pravděpodobně zemře dřív než on, a pak v *Noci* čteme: „*Věřím, že i po smrti se Tě dotknu [...] Tvá smrt mě nepoděsí./ Pohlcen jistotou mně nenapovíš.*“ (1969: 70)

Když obhlédneme celou naši analýzu, zjistíme, že plod *třídenního vyšinutí* tvoří umně sestavený soubor, který z *Noci s Hamletem* rozvíjí zejména dialog *Orfea a Eurydiky*, tj. prvek milostný, láskyplný a relativně nejuchopitelnější.

Následující poéma *Přísahám* (1974) časově do našeho okruhu nepatří, pokud by nás ale limitovaly jen holanovské filiace, jistě bychom se jí zabývali, neboť vliv Holanovy poezie se částečně projevuje i zde.

Naše obligátní shrnutí se blíží resumé u Diviše, a to s nemenší, sice programovou, intenzitou. Jen rovina pátá, osobní, je o poznání méně naplněná.

Věra Provazníková

Kapitola o vztahu Věry Provazníkové (*1947) a Vladimíra Holana bude mít oproti kapitolám ostatním trochu jiný charakter. Bude totiž do značné míry prezentovat sugestivní vyprávění básnířčino. A to zejména proto, že jiné prameny, nepočítáme-li skrovnou korespondenci, k tématu nejsou k dispozici. A navíc je ono vyprávění velmi zajímavé. Ovšem je třeba mít stále na mysli, že se jedná o pohled subjektivní, a tedy možná realitě více či méně vzdálený. Proč by se však celý příběh nemohl odehrát zrovna takto? Vždyť pro podstatu mnohých kauz vůbec neplatí princip tzv. Occamovy břitvy, tj. pokud pro nějaký jev existuje vícero vysvětlení, je lépe upřednostňovat to nejméně komplikované, nejméně pravděpodobné.

Provazníková, femme fatale poezie 60. let¹, začala recitovat své verše již v roce 1963, tedy ve svých 16 letech (!), v rámci pořadu *Textappeal ve Viole*², v lednu 1964 debutuje časopisecky³. A právě ve *Viole* se na počátku roku 1964 skrze *Noc s Hamletem* dozvěděla o existenci Vladimíra Holana a jeho *fascinující* poezie. Zhruba ve stejné době její přítel V. Justl *tajně* zanesl některé její básně právě Holanovi. Ten byl prý vyzálostí její tvorby překvapen do té míry⁴, že prostřednictvím Justla ji pozval k sobě. První setkání⁵, jakož i celý jejich vztah – rozhovory, návštěvy atd., Provazníková tematizuje v básni *Vladimíru Holanovi in memoriam...; Fragment* (2005a,

¹ Alespoň tak o ní hovořili ostatní básníci v rozhovorech, především Cincibuch, Matys a Šrut.

² O tom Med 1998: 273, ovšem literární vědkyně V. Buriánková z Ústavu pro českou literaturu (Archív) uvádí, že s recitací ve *Viola* začala Provazníková až na začátku roku 1964.

³ J. Med (Med 1998: 273) chybně uvádí, že svůj debut si Provazníková odbyla na stránkách časopisu *Kulturní tvorba* v roce 1963, její první báseň ... (Po prstech trávy...) byla otištěna na stránkách *KT* až 23. ledna 1964 (Provazníková 1964).

⁴ To také podporuje dedikace, kterou vepsal Holan do sbírky *Příběhy* (1964) a věnoval naší autorce: „Abyste tak byla, Věro Provazníková, princeznou české poésie? Ale vždyť jí jste! Vladimír Holan 20. VIII L.P. 1964“. Kniha je ve vlastnictví V.P.

⁵ Jemuž byl přítomen V. Justl a které se odehrálo určitě před srpnem roku 1964, viz dedikace.

Přílohy), ta obsahuje také pravděpodobně autentické výroky, jako je například Holanova otázka při uvítání: „Cože?! – Vy nemáte hrb?!...“ (2005: 1), která dle autorčiných slov reagovala na stařecký charakter její poezie. Holan byl také hned okouzlen jejím zjevem, alespoň v tom smyslu se vyjadřuje v rozhovoru Matys, když vzpomíná na Holanův výrok: „Přišla Marie Tomášová⁶... Ne! Marie zapomenutá! Věra!!“ Po tomto prvním setkání se jejich vztah dále rozvíjel⁷ a trval do roku 1965⁸, kdy náhle skončil konfliktem⁹, který se odehrál jedné noci někdy mezi červnem a zářím¹⁰. Provažníková ukončení vztahu velmi litovala¹¹ a dodnes lituje, ovšem dnes to hodnotí jako nutné vyústění napětí, které plynulo z velmi rozdílného stáří; Holanovi bylo v té době 58, resp. 59 let a jí 17, resp. 18¹². Po tomto konfliktu se jejich kontakt omezil ze strany Provažníkové na přání k Vánocům a k narozeninám¹³, z Holanovy strany na dedikace¹⁴. Básní *Vladimíru Holanovi in memoriam...*; *Závěr básně* (2005b), která je vědomým pokračováním Holanovy *Toskány*, autorka dokazuje, že vztah je pro ni živý dodnes.

Vraťme se však nyní zpět do 60. let, a to k prvotině *Dítě se zvonem* (1969). Její část, *Vykladač noci* (1969: 7 – 29, Přílohy), je totiž tím hlavním důvodem, proč se tvorbou Věry Provažníkovou v této práci vůbec zabýváme.

⁶ Herečka M. Tomášová (*1929), v 60. letech pověstná svou krásou a oblíbenkyň Holanova.

⁷ Podobně jako u Matyse se jejich setkání protahovala čím dál tím více do noci.

⁸ „Byla u něho/ pak ještě několikrát/ a trvalo to měsíce,/ neboť jich tehdy rok/ měl třináct...“ (Provažníková 2005: 9)

⁹ „Jednou k ránu,/ pod záminkou/ zhrzené pýchy, jež se urazila,/ ji konečně vyhnal...“ (Provažníková 2005: 10)

¹⁰ To alespoň vysvítá z korespondence, kdy dopis z 3. června 1965 avizuje další schůzku, zatímco v dopise z 15. září 1965 básnířka píše: „Mohu-li Vás prosit, odpusťte mi ten večer, tolik toho všeho lituji.“

¹¹ Viz báseň *Dopis Vladimíru Holanovi* (Přílohy) ze 4. prosince 1967, kterou Holanovi zaslala. Dnes je uložena ve fondu Vladimír Holan. Podle svých slov si tehdy s nikým jiným nerozuměla.

¹² „Povídali si spolu,/ ale brzy to byla jen/ dvojí samomluva,/ v níž každý z nich/ nerozuměl / právě té svojí-“ (Provažníková 2005a: 10)

¹³ Provažníková nevynechala až do Holanovy smrti (1980) jedinou příležitost.

¹⁴ Viz dedikace „dalších“ Příběhů z roku 1976. Kniha je ve vlastnictví V.P.

Čistá analýza textů, která bude provedena v další části kapitoly, by nás totiž jasně dovedla k tomu, že autorka byla při vzniku zmíněné části tématicky i stylově ovlivněná Holanovou poezií do značné míry¹⁵. Pokud však chceme mluvit o vlivu, musíme jasně stanovit chronologii vzniku děl a doložit dále, že ovlivněný tvorbu svého „vzoru“ znal. To se nám u všech našich básníků dosud dařilo, důkazy jsme nacházeli v rozhovorech, v korespondenci atd. Pro vazníková však v rozhovoru uvádí, že před vznikem *Vykladače noci* Holanovu poezie vůbec neznala, ale uznává, že podobnost stylů je neuvěřitelná. Ve *Fragmentu* dokonce zaznamenává, co o tom řekl Holan: „*Vlastně ho [V. Holana] udivilo, / že nejsou [básně V. Pro vazníkové] pro něho- / ale jako by zčásti / z něho- [...], Holanova přímá řeč:* „*Stane se někdy, / že procházíme společnou krajinou / a toutéž cestou s někým, / koho neznáme / a přece něco z něho / má naše duše v sobě odjakživa- [...] Já vám přece věřím, že jste mě předtím / vůbec neznala / a mám vás rád právě proto! / Podobnost čistě nenáhodná... / Mé slovní obraty, / které si vyčítáte, / se snadno chytanou - / Vždyť to jsou jen blechy! Podstatný je jen obsah / živého slova! / Ale vždyť vy už teď / ho máte - / i svůj jazyk, / třebaže pochybnost o sobě mnohdy brání hlasu / ve vyjádření vlastního nářku... / a vaše obrazy vám také nikdo neupře - / Jsou pouze vaše! / Jako vaše oči!*“ (2005a: 3 – 4) Holan, podle Pro vazníkové, ostře odmítal postoje literárních kruhů, které měly už tehdy za to, že jde jasně o vliv¹⁶, nejen před ní, ale i před jinými návštěvami a také v korespondenci.

Další důležitou okolností je fakt, že sbírka obsahující původně daleko rozsáhlejší oddíl *Vykladač noci*, měla původně vyjít již v druhé polovině roku

¹⁵ Mimochodem vždy, když padlo v rozhovorech jméno V. Pro vazníkové, všichni okamžitě reagovali tím, že tam je snad vliv vůbec nejčistší. Jeden z básníků trochu zlomyslně uváděl, že básnička od Holana převzala i životní rytmus, neboť podobně jako Holan píše celou noc až do rána a vstává odpoledne.

¹⁶ Zajímavé je, že v dostupných dobových recenzích na narážky podobného typu nenarazíme, viz Svoboda 1969 či Moldanová 1969. Stejně jako ve zmiňovaném hesle J. Meda (Med 1998). V medailónku O autorce, který do sbírky *Báj o stromu* (2004) napsala H. Blochová, se ale dovídáme: „Její [Pro vazníkové] rané básně byly posíleny a vytrženy hlubokým přátelstvím s básníkem Vladimírem Holanem“ (2004: 49).

1964, neboť v dopise Holanovi z 3. června 1965 Provozánková píše: „*Mockrát Vám děkuji za napsání panu Řezáčovi*¹⁷. Už samo nové [!] sestavení mé sbírky a Váš zájem na ní mi udělal tak velkou radost“, a verše jsou tedy s největší pravděpodobností ze začátku roku 1964 a starší. Provozánková tak mohla z Holanova díla znát inscenaci *Noci s Hamletem*¹⁸, *Noční hlídku srdce*, *Příběhy* a *Mozartianu* (vše 1963), básnička však uvádí, že nic z toho v inkriminované době neznala. Jakmile se ale s básníkem seznámila, začala se systematicky seznamovat i s jeho dílem. Kromě *Vykladače noci* ovšem žádné Provozánkové verše Holana příliš nepřipomínají.

Podívejme se tedy na *Vykladače noci* (Přílohy) detailně. Tento oddíl obsahuje 8 delších básní¹⁹ a podobá se²⁰ Holanovi, jak už jsme řekli, tématem, stylem a metafyzickým rozměrem. Velmi názorně to představuje hned úvod první básně: „*Právě v místech,/ kde strom počíná být nevýslovným,/ je ohnisko smutku/ A plod,/ sotva vzrostlý,/ pohrdá kořeny,/ jsa ještě v koruně*“ (1969: 9). Jedná se přesně o onu holanovskou k vrcholné abstrakci směřující symbolizaci, jak o ní byla řeč u Cincibucha, dále o důležité holanovské motivy: *strom*, *plod*, *nevýslovnost*, a navíc formulovanou v klasické holanovské syntaxi. Báseň pokračuje analogií, včetně aposiopese - viz také báseň *VIII* - opět jasně připomínající Holana, v níž je užito logizujícího *a tedy*: „*Tak i ty.../ Milující v počátcích,/ a tedy sebejistě*“ (1969: 9). Provozánková také užívá holanovské personifikace: „*Nebe,/ za nehty dosud noc,/ nabíralo sil/ k přiznání dne*“ (1969: 10). Ve druhé básni se zase vyskytuje motiv *vína* a genitivní metafory: „*Jako víno/ z náhle rozražených tepen kašny*“ (1969: 12) či vztahy zdůrazňující *i když*, a *proto*: „*A ještě zpod země se dovolával,/ i když nadále netušený,/ a proto okleštěný*“ (1969: 13),

¹⁷ Tedy podobná situace jako u Matyse.

¹⁸ Tu podle svých poznala na začátku roku 1964; zcela ji uhranula a zděsila se, jak podobná je jejímu stylu.

¹⁹ Ve verzích z roku 1964 a 1965 jich bylo kolem 30.

²⁰ Budeme tedy na rozdíl od ostatních kapitol užívat nekauzální sloveso podobat se.

holanovsky také působí slovní spojení *neznalec páření*, zapuštěné v následující struktuře: „*Poslední milenec,/ neznalec páření,/ přikován ke kostěné skále/ jak mozek Prométheův k přiletu trýzně*“ (1969: 13) či začátky strof uvedené spojkou *a přece* a tematizujícími *strach* a *bolest*: „*A přece je zde touha/ oplodnit květinu novým zmarem/ A přece je zde touha/ překonat bolest/ východem slunce [...] A přece je zde strach/ překonat bolest/ východem touhy*“ (1969: 13 – 14). Holanovi snad nejpodobnější jsou básně *IV.* (1969: 17) a *V.* (1969: 18). Jednak mají tvar a rozměr Holanových lyrických básní ze sbírek *Bez názvu*, *Na postupu* apod., jednak s typickými motivy - *Bůh*, *mlčení*, *propast* (*TUTÉŽ propast*), *prázdnota dojídací prostor*, *Poezie* - nakládají takřka shodně. Básně *VI* (1969: 19 – 21) a *VIII* (1969: 24 – 28) zase tíhnou ke gnómickému vyjadřování: „*Pokaždé je odchod vykloubením [...] A je-li pravda pouhým výmyslem,/ pak Bůh pokaždé klamal/ a víra je jen pokračovatelem/ mrtvého bodu*“ (1969: 20) nebo „*Byly to vzpomínané, a tedy až nyní pocítěné rány/ Jakože teprve po doznění se rodí zvuk*“ (1969: 24). *Vykladač noci* je také plný mnoha šifrovaných výroků, viz „*příští dějiny odpíraly svůj věk*“ (1969: 26), „*Skutek jako zabíječ touhy/ z příkazu nesplnění*“ (1969: 28).

Jak je zřejmé z příkladů, pokud bychom měli důkaz pro básniřčinu čtenářskou zkušenost s Holanovou poezií před genezí *Vykladače noci*, jistě bychom tento oddíl řadili do množiny veršů silně závislých. Protože však tyto důkazy nemáme a Provazníková zmíněnou zkušenost vylučuje, nezbyvá nám než nechat otázku závislosti otevřenou a konstatovat neuvěřitelnou podobnost.

Druhá polovina knihy, tj. oddíl *Sestra Thadea* (1969: 31 – 96), který do starších verzí sbírky nebyl vůbec zařazen, se od „holanovské“ linie úplně neodvrací, zůstává dále ve výsostné abstrakci („*Ale orlojový čas mezi kohoutem a smrtí/ překází apoštolům srdce*“ 1969: 59), jež je autorce vlastní,

ovšem téměř nevyužívá, až na propracovanou syntax, Holanových prostředků, jakých jsme byli svědky ve *Vykladači noci*; jen tu a tam se objeví genitivní metafora, paradox či gnóma: *paže vyhublého světla, chvíle světla, žíly ticha, dřeviny spánku* (1969: 44, 53, 59, 66), „*Jste ne mé cestě také tím, že jste jí nikdy nešel.*“ (1969: 80), „*Blázen vše miluje, a proto spěchá./ Zapomíná, co opustil, a proto se vrací./ Zapomíná na svůj tanec, a proto zpívá./ Blázen se neumí loučit -*“ (1969: 86) Také některými motivy se Holanovi přibližuje, viz všudypřítomné *dítě*, symbol nevinnosti, a *noc*. Objevíme také motiv *padajícího anděla* – „*zda směl anděl před svým pádem spatřit také to,/ co opustí v lidské podobě...*“ (1969: 81) – a *matky* – „*Zda se nám matka, jejímiž vzlyky hloubí se tvář/ studny,/ ačkoli nad námi stojí docela tichá.*“ (1969: 71) Paradoxně tedy můžeme říci, že je to *Sestra Thadea*, Holanovi mnohem vzdálenější než *Vykladač noci*, kvůli níž se V. Provazníková nakonec v naší práci ocitá, neboť některé básně z tohoto oddílu vznikají až v druhé polovině 60. let.²¹

V. oněch letech také vznikla další Provazníkové sbírka, která však vyšla až roce 1971, mluvíme o knize *Březové trhy*, naplněné neuchopitelnou osobitou poezií, které bychom, až na úplné maličkosti, vliv Holanovy poezie vnucovali dost násilně.

Ať je to jakkoliv, tj. zda je *Vykladač noci* podobný či inspirovaný, jsou pro Provazníkovou odpovídající roviny třetí a čtvrtá. To se týká i *Sestry Thadey*. A podobně jako u Matyše se opět obsazuje rovina pátá, osobní.

²¹ Viz báseň *Tvůrce ticha* (1969: 96), která je v korespondenci datována k 17. dubnu 1967.

Vladimír Janovic

Vladimír Janovic (1935) se řadí do linie inspirovaných básníků, kteří se s Vladimírem Holanem nesetkali záměrně. Zatímco Peterka a Hanzlík však považovali návštěvy u básníků za snobismus, Janovic se obával toho, že by jej Holan mohl nějak lidsky zklamat, a pro něj by pak bylo obtížné jeho poezii cele vnímat, neboť u autorů vždy vyžaduje zákryt díla a osobnosti. I když tedy měl příležitost Holana navštívit, a to v době, kdy pracoval jako redaktor časopisu *Plamen*¹, tuto příležitost nevyužil.

Vztah mezi Holanem a Janovicem se tak soustřeďuje čistě na jednostrannou relaci poezie. Janovic v rozhovoru uvádí, že k Holanově poezii se dostal přes svou zálibu v absolutní poezii S. Mallarmého². Z Holana jej pak nejvíce fascinovala *Noc s Hamletem*³ a *Příběhy*. A protože podle svých slov sám dost zápasil ve svých prvních básnických pokusech s nadměrnou uzavřeností a abstraktností⁴, příliš ho tehdy neoslovovalo Holanovo dílo do *Terezky Planetové*. Znal ale vše, a to právě díky vydávání Holanovy poezie v 60. letech.

A protože Janovicova prvotina *Zatmění ráje* (1968) zahrnuje verše z let 1963 – 1967, za relevantní korpus ke komparaci počítáme, samozřejmě vyjma posledních sbírek, s celým Holanovým dílem. Co se týče míry závislosti, je třeba hned na úvod říci, že Janovicova poezie spíše než jen na Holana, navazuje na metafyzickou linii české poezie využívající barokní metaforiku (Bridel – Mácha - Halas), které je Holan vrcholným představitelem⁵. Janovice

¹ Léta 1966 – 1967

² Mimořádně S. Mallarmé se občas uvádí jako možný inspirační zdroj Holanův (Červenka 1996: 237).

³ Janovic připomíná, že když vyšla poprvé kompletní *Noc s Hamletem* v březnu 1964 v *Plameni* (č. 3, s. 17 - 30), byla to skutečná událost.

⁴ Viz nepublikovaná sbírka *Apokalypsy z proutí* (1956). Zápas s abstrakcí, která také souvisela s Janovicovým matematickým vzděláním, podle svých slov Janovic zakončil v roce 1963.

⁵ Janovic považuje Holana za knížete české poezie, za jednoho z největších českých génů.

tedy téměř nikdy nepřistihneme v přílišné blízkosti Holanova „malströmu“⁶, některé jeho prostředky ovšem svědčí o poučenosti Holanovou poetikou. Jedná se o oblíbené genitivní metafory: *jho doslovnosti, pupek smrtelnosti, gymnasium paměti, asphalt touhy* (1968: 34, 34, 45, 45), o oxymóronická, paradoxní a „inverzní“ vyjádření⁷, která počínají už v samotném titulu *Zatmění ráje*: „*a pak už jenom štěkal/ s ostatními měsíci/ na srpek půlnočního psa*“ (1968: 13), „*přinášel jsem mu věrně/ jablka do uší a vatu k snědku*“ (1968: 22), „*Přišel jsem že jste nevolali/ nesu vám odpověď/ když jste se netázali*“ (1968: 40). Janovic také mnohdy vytváří velice expresivní obrazy: „*Svět náhle bude víc/ než oloupaná freska na ďáblově zadku*“ (1968: 9), „*zestárlý pastýř Endymión/ ležel už na pitevním stole Luny*“ (1968: 12), „*Sedla si tak aby jí mezi nohy/ nemohl čas*“ (1968: 38) či „*Stesk šašek se oběsil v jahodách...*“ (1968: 39) Ovšem nejnápadnější, nejodvozeněji působící, je Janovicův sklon k hermetickému šifrování a abstrakci⁸, a to zejména v druhé části sbírky, nazvané *Létání k sirotčinci* (1968: 35 – 48), z níž také uvádíme tři básně v Přílohách (1968: 39, 45, 47): „*Když prahorní kůže bohů/ vláčněla v koželužnách listopadu/ lehounkým nárazem o zed’/ stávali jsme se kresbou*“ (1968: 11), „*Ona byla okno mého otevření*“ (1968: 17), „*naše kostní létání/ zplihlo ve vývařovnu mýdla [...] Žel právě rybí oko na kanále/ ukazuje jak poulení/ je nevlastní matkou modlení*“ (1968: 37). Při tomto šifrování pracuje s bohatou holanovskou syntaxí. Ve sbírce se dále vyskytuje neologismus velmi podobný konkrétnímu neologismu Holanovu: „*Odvěký Kain v euforii síly/ mění se zvolna/ v kainit*“⁹ (1968: 45) proti „*v krušných lomech čtvrté pětiletky,/ v kterých se doluje na jasný kámen zvaný stalinit!*“ (Holan 2001: 184)

⁶ Ani dobové recenze nejmenují Holanovu poezii jako Janovicův primární inspirační zdroj.

⁷ U Janovice o tom Hoffmanová 1986.

⁸ Možná proto Peterka období Janovicových prvních sbírek řadí ve výboru Ohňová abeceda (1984) do oddílu pojmenovaném dle slavné Holanovy básně Pláč symbolů (Holan 1999: 56).

⁹ Ve skladbě Dík Sovětskému svazu užívá Holan slovo Kainita (2001: 130).

Také básnická druhotina¹⁰ *Romulův nářek* (1970) užívá ke svým katastrofický vizím¹¹, viz například báseň *Krajina z nití* (1970: 15), zmíněných prostředků: oxymóronů – celá báseň *Antifona* (1970: 25), genitivních metafor – *kubismus krovu, vejce úsvitu, malta prostoru, tuf umrtvení* (1970: 5, 5, 18, 23), „zaumných“ šifer : „*Ucho otvírá spinetu/ ale zvuk chodí stáří*“ (1970: 16), „*Bylo to v místech kde tělo snu/ vyrůstá zvolna ze snu těla*“ (1970: 22), „*Zvon opyloval krajinu/ neznamena je čas*“ (1970: 28), které dokazují, že Janovic se směřování k abstrakci určitě nevzdává. V básni *Psaní Kateřině z Měchnova* nově autor používá holanovských neslovesných vět akcentujících vztahy: „*více dát nemůžeme/ a přitom jsme čtení až zítra/ anebo nečtení vůbec/ protože sepsání/ zchromlou pijavkovitou rukou*“ (1970: 29).

Co se týče přejímání motivů, jistě bychom u Janovice objevili takové, které jsou u Holana dominantní, jako například: *matka* či *luna*, ovšem Janovic je nijak podstatně neakcentuje.

A protože jsme uvedli, že Janovic skrze Holana navazuje na tradici, neprochází oním procesem dočasného vychýlení a „návratu k sobě“ - jakého jsme svědky třeba u Matyše - , nemůžeme se divit, že uplatňuje zmiňované prostředky i ve svých pozdějších sbírkách¹², viz sbírka *Plást hlíny* (1975) či nejnověji *Potopený úl* (2005). Ve skladbě *Dům tragického básníka* (1984), který možná už názvem vychází z Holanovy poezie¹³, zase podstatným způsobem využívá techniku polyfonního (mimoběžného) dialogu.¹⁴

¹⁰ Podobně útlá jako prvotina.

¹¹ Janovic pro tento svůj styl razí pojem existenciální baroko.

¹² Pravda k šifrovanému hermetismu *Zatmění ráje* se již v takové míře nevrací.

¹³ Závěr *Noci s Hamletem*: „Když jsme potom vešli do ulic z casa del poeta trágico...“ (Holan 2003: 169)

¹⁴ Viz kapitola o Šrutovi.

Janovic jako básník je ze všech našich inspirovaných básníků Holanem zasažen nejméně, týká se jej totiž jen čtvrtá rovina. Přesto se jeho poezie té Holanově z podstaty věci podobá.

Karel Sýs

Karel Sýs (1946) naši práci uzavírá, neboť jeho básnický naturel je tomu Holanovu neobyčejně vzdálen, dokonce bychom mohli říci, že jde o naturel opačný. Přesto se však, a to o Holanově pozici v 60. letech a vlivu jeho poezie vypovídá mnohé, s básníkem osobně setkal a jeho poezií byl ovlivněn¹.

Jakmile totiž Sýs dočítá *Noční hlídku srdce* (1963), hned Holanovi píše: „*Velice na mne zapůsobila. Nevím, jak bych Vám poděkoval. Myslím to upřímně.*“² a posílá mu své básně k posudku. 21. července 1964³ jej pak osobně na Kampě navštívuje⁴ a o tomto setkání se dokonce třikrát ve své tvorbě zmiňuje.⁵ V rozhovoru vzpomíná na to, že Holan ihned začal pročítat jeho básně a ptát se, zda to či ono v nich je pravda. Dále Sýsovi v divadelně stylizovaném bytě „přednášel“ o tom, kdo je největší sochař – Donatello, kdo největší básník – Shakespear apod. Někdy na přelomu 60. a 70. let Sýs navštívil Holana ještě jednou, ovšem p. Holanová jej tehdy do bytu nepustila, a tak si nechal jen podepsat knihy. Poté Sýs posílá Holanovi už jen své knihy. A v roce 1979 uspořádává z Holanovy poezie výbor *Strom kůru shazuje*. Jeho hluboký vztah k básníkovi trvá dodnes.

Co se týče Sýsových čtenářských preferencí, měl a má z Holanovy poezie dle svých slov nejraději *Rudoarmějce*, poté *Příběhy*, dále ostatní části z *Dokumentů*, zvláště báseň *Vltava v roce 1946*, sbírky *Bez názvu*, *Na postupu* a *Bolest* a řadu uzavírá lyrika pozdní a raná. Z řečeného jasně vyplývá, že

¹ V dopise ze 70. let Sýs píše: „Byl jste první básník, který mi otevřel oči.“

² Dopis je nedatovaný, dá se však předpokládat, že vznikl v době mezi vydáním *Noční hlídky srdce* a 21. červencem 1964, tj. první návštěvou u Holana, viz poznámka 2.

³ Toto datum Sýs uvádí ve své knize *Básník a spol.* (Sýs 1981: 76).

⁴ V rozhovoru jako jednu z motivací pro tuto návštěvu uvádí, že chtěl vidět nějakého žijícího klasika a v Písku, kde tehdy bydlel, žádní nežili.

⁵ Jednak v básni *Návštěva u Vladimíra Holana z prvotiny Newton za neúrody jablek* (Sýs 1969: 33 – 34), dále ve vyznání *Místo doslovu ze Sýsova výboru z Holanova díla Strom kůru shazuje* (Holan 1979: 189 – 191) a také v úvaze *Za Vladimírem Holanem*, která vznikla těsně po Holanově smrti (Sýs 1981: 76 – 78).

Sýsovi nejvíce konvenuje Holan prostého jazyka, otevřeného sdělení, směřujícího ke konkrétnu, k materii, což potvrzuje nejen výběr básní, zahrnutých do zmíněného výboru⁶, ve kterém je téměř eliminována Holanova metafyzická poloha⁷, ale také typem holanovské filiace v prvotině *Newton za neúrody jablek* (1969).

Tato prvotina, v níž „*cítíme okouzlení ,božským rošťákem‘ Rimbaudem a Apollinaiem*“⁸, českými anarchisty (Gellner), českou avantgardou a která byla „*přímo osvěžující [...] už jen proto, že byla tak očividně málo křtěná vlnami, v nichž se tehdy utápěla nejmladší česká lyrika. Žádné upachtěné imitované holanismy, žádné zbanalizované Filosofično a Existenciálno*“⁹, svou dobu také provokovala velkou otevřeností, zvláště v oblasti erotiky a v užití vulgarismů¹⁰. Pokud tedy nacházíme nějaké znaky holanovské poezie, nikdy netkví v podstatě věci, ale ve vnějších prostředcích. A pokud se někde setkáme s holanovským motivem, je spíše vysmíván: „*(sbor ochlastů):/ ... vždyť Bůh sídlí ve víně a skrze ně...*“ (1969: 14), a to dokonce i motiv *Básníka-Holana* v básni *Návštěva u Vladimíra Holana* (Přílohy): „*Trochu se podobáte mému dobrému strýci/ Jste ovšem více stříbrný a/ taky ne tak tlustý*“ (1969: 34), jenž také ukazuje, jaké holanovské básnické prostředky Sýs využívá. Jejich výskyt se víceméně omezuje na dva oddíly: *Podzimní básně* (1969: 31 – 47), které začínají právě básní o návštěvě, a *Anděl z inkoustu* (1969: 49 – 58), jež jsou z celé sbírky oddílem nejmeditativnějším,

⁶ O způsobu, jakým Sýs Holana interpretuje, vedle výběru básní vypovídají prozaické konfese, viz poznámka 5, kde je Holan-básník pojímán jako nezdolný optimista věřící ve svobodu, šťastnou budoucnost a obyčejného člověka.

⁷ Velmi kriticky se o tomto souboru vyjadřuje ve svém deníku Celý život J. Zábrana: „Vydali (ONI) výbor z Holana. [...] K tomu se už nedá říct ani slovo, na Holana se už nelze ani naštvat, že k tomu svolil; několik let už pořád od někoho slyším, jak je stařecký... Takže nakonec, jak léta běží, zlomí nebo dotlačí, aby se nechali zmanipulovat všechny, úplně všechny, kteří jsou tady...“ (2001: 741)

⁸ Peterka 1994: 215, viz tam také důkladnou interpretaci celé sbírky.

⁹ Brousek 1999: 232

¹⁰ Sýs v rozhovoru vzpomíná, že z těchto důvodů byla sbírka vydána až v roce 1969, neboť o rok dříve sazeči odmítli některá slova vysázet; Sýs jim musel částečně vyhovět a některé výrazy upravit.

nejreflexivnějším, přesto stále směřují ke konkrétnu¹¹. Z prostředků Sýs uplatňuje aposiopesi, propracovanou syntax, viz báseň *** (*Ty polibky byly hříšné...*) (1969: 39, Přílohy), která je jediným složitým souvětím. Dále využívá opozitní struktury, viz báseň *** (*Ach jo-*) (1969: 37), mnohohlasí, například báseň *** (*Jednou-*) (1969: 39, Přílohy), *** (*Tak ono už se to...*) (1969: 40), gnóm: „*Poezie je taková, že i když o ní mluvíme,/ konajíce při tom potřebu, nepřestává být poezií.*“ (1969: 36), „*Tam kde se dva stromy stýkají/ vždy nejkrásněji prší*“ (1969: 57), „*Poezie je zázrak Poezie je dřina*“ (1969: 62), genitivních metafor: *pata smutku, nejstrmější srázy poezie, krček Poezie, tajná policie pohlaví, klobouky dusna* (1969: 45, 46, 70, 75, 88).

Z holanovských motivů zdá se Sýs zdůrazňuje především motiv *poezie*: kromě citovaných gnóm a genitivních metafor také v básni o „návštěvě“ – „*usvícen kaštany a/ trýzněn básní/ ocitneš se na Kampě*“¹² (1969: 33), či „*ó poezie já Ti tolik dávám a Ty mě nechráníš*“ (1969: 69).

V básni v próze *Něžné tušení* (1969: 75 – 76) Sýs možná variuje konkrétní Holanovy verše. Srovnejme Sýsova slova: „*Nebe je nesmírné, dole jsou lidé, uprostřed slzy žádostí, nahoře oblouk proseb. A nejvýše, nejvýše jsou paty děvčátek.*“ (1969: 76) a úvod Holanovy *Ódy na radost*: „*Všechno je lehounké/ a vše je nahoře a nejvýše je tanec slonů...*“ (Holan 2002: 153)

V užívání Holanových básnických prostředků pokračuje Sýs, a možná dokonce intenzivněji, ve své další sbírce *Pootevřený anděl* (1972), ta je ovšem již plodem tvorby 70. let.

¹¹ V. Kolár v knize *Mladé zápasy* o tom píše: „Holan jako básnický typ zůstává Sýsovi cizí. [...] Meditativní poloha není Sýsovou přirozeností, proto tak často dostává naivní i banální rozměr.“ (Kolár 1981: 83)

¹² Mimořádně celá první strofa je psaná v této holanovské 2. osobě.

Ač se to zdá vzhledem k tomu, co vše bylo o odlišnosti naturelů obou básníků řečeno, neuvěřitelné, Sýs se ve své poezii setkává s Holanem ve všech rovinách.¹³ I v té páté, osobní.

¹³ Tedy pokud zmíněná variace je skutečně variací.

Závěr

Ačkoliv na tomto místě budeme předcházející kapitoly zobecňovat, abychom reflektovali na Cíle uvedené v Úvodu, nechceme tím překrýt primární cíl této diplomové práce, jímž je zachycení vlivu Holanovy poezie v jeho jedinečnosti.

Pokusme se nyní odpovědět na zmíněné otázky z Úvodu. Zjistili jsme například, že hned na polovinu „našich“ básníků, a máme samozřejmě na mysli jen některé jejich holanovské sbírky, dynamizované vydávání Holanovy poezie v 60. letech nemělo vliv; Diviš, Hanzlík, Šrut a Matys sledovali Holanovo dílo minimálně již od konce let 50. Unikátně pak působí případ Provazníkové, která podle svých slov, již publikované Holanovy verše při tvorbě své „holanovské“ sbírky neznala. Naopak zcela klíčovou roli sehrály vydavatelská „renesance“ a oživený zájem o Holana pro Šotolu, Cincibucha, Janovice a Sýse, tedy, až na prvně jmenovaného, pro básníky debutující až na samém konci 60. let.

Básníci v rozhovorech také uvádějí, že je neohromila ani tak kvantita vydávaného jako setkávání s dosud neznámým a fascinujícím typem poezie. Jako červená nit se všemi kapitolami vine uhrnutí především *Příběhy a Bolestí (Noční hlídka srdce)*, za nimiž následují *Noc s Hamletem*, *Bez názvu* a *Na postupu*. Zcela ojediněle působí tandem Šrut a *Záhřmotí*, neboť většina básníků uvádí, že bez dalšího by se možná k Holanovým raným sbírkám vůbec nedostali.

Ani holanovské básnické prostředky¹, postupy a emblémy nejsou využívány se stejnou frekvencí. Snad u všech inspirovaných nacházíme střet konkrét a abstrakt v genitivních metaforách, gnómy, oxymórony, antitetičnost, verslibrismus vycházející z prozaické promluvy, propracovanou syntax, včetně akcentace spojek a motiv *zdi*, méně pak již epický element s lyrickou

¹ Viz Úvod: Tím není míněno, že by Holan tyto prostředky přímo vymyslel, jde o to, že některé básnické prostředky svým dílem zásadním způsobem rozpracoval, zapojil.

reflexí a ještě méně neologizaci, deformaci slovesných vazeb, polyfonii a ostatní motivy.

Abychom však využití těchto mediátorů vysvětlili, a s tím také vlastně velkou vlnu ovlivněných, je třeba si uvědomit, že básníci se skrze tyto neobyčejně viditelné prostředky - Holan má tak jasný rukopis!² - chtěli dobrat především oné fascinující atmosféry Holanových veršů, pro kterou si básník tyto prostředky vypracoval, a to v době, kdy téměř mýtický, určitě už legendární básník ještě žil, a bylo tedy možné se s ním osobně setkat. A když pak básníci zjišťovali, že existuje zákryt³ mezi Holanovou poezií a Holanovou charismatickou osobností - Holan svým osudem, svým *morálním gestem*⁴ jedinečně symbolizoval a stále symbolizuje nezávislost, neprodejnost umění -, ergo že je sám uhrančivý, docházelo až k *uštknutí, prokletí*. K tomu se ještě přidává stimulující doba 60. let, která se neobyčejně intenzivně snaží zalátat díry vzniklé literární diskontinuitou; díky součinnosti vnějších a vnitřních faktorů se poezie stává kulturní dominantou. Tato doba ještě navíc protežovala právě poezii Holanova typu a s tím i Holana samotného⁵.

Ovšem asi nikdo se při využití holanovských prostředků nepřiblížil Holanově energii, imaginativnosti a hloubce, a tak je pole 60. let poseté odvozenými, prázdnými verši⁶, na které navíc byla dobová kritika obzvláště citlivá⁷. Vedle našich básníků byli literární kritikou v 60. letech - při vědomí

² Což také vysvětluje to, proč je z tolika veršů, jejichž autor jistě čerpal inspiraci i z jiných básníků, nejčitelnější právě vliv Holanův.

³ R. Matys se v rozhovoru vyjadřoval v tom smyslu, že lidsky byl úžasný.

⁴ Pojem V. Křivánka

⁵ Zajímavou by také byla problematika vztahu doby a Holanovy poezii, totiž do jaké míry doba hledala svého „Holana“ a do jaké míry Holan vytvořil svou dobu. Jisto je, že Holan se také díky Justlově aktivitě tehdy se svou dobou sešel. O poezii 60. let viz Král 1992, Křivánek 1999 či Karfík 1969: zejména 224.

⁶ Také o tom Skarlant: „Způsob, jakým Holan umí zacházet s veršem všeho možného typu [...] je školou pro mladého básníka. Učením však nebezpečným, neboť většina ztrácí zárodek básnické osobitosti a podléhá síle, a byla i je schopna produkovat jen holanismy v syntaxi a slovníku. Artistnost formy svádí k napodobení, vnější znaky upoutají víc než smysl, proměnlivý a znovu pracně četbou odkrývaný.“ (1986: 114)

⁷ Dle svědectví Matysova na to reagoval také Holan: „Oni mne krouť!“

toho, že dobová reflexe viděla Holana téměř ve všem⁸ -, dnešní literární historií a našimi básníky jsou „obvinění“ z Holanovu vlivu také: *Antonín Bartuněk, Ivo Fleischmann, Jiří Gruša, Petr Kabeš, Ludmila Kroužilová, Petr Prouza, Josef Rybák*, dokonce i *Jaroslav Seifert, Ivan Skála, Petr Skarlant, Karel Šiktanc, Miloslav Topinka, Karel Zlín* a mnozí další, čímž je jasné, že tato diplomová práce může sloužit i jako otevření problematiky.

Říkáme sice „obvinění“, a tím se vracíme k otázkám z Úvodu, ale nikoho z výše uvedených a námi analyzovaných nemůžeme nařknout z epigonství⁹, neboť všichni se postupem času dopracovali k vlastnímu výrazu či vlastní výraz už měli a Holanovu poezii do své organicky včlenili, nebo, jako třeba Diviš, svůj zápas s Holanem tvůrčím způsobem povýšili. A je třeba mít na paměti, že také sám Holan navazoval, viz připomínaný vliv *Bedřicha Bridela, K. H. Máchu, Stéphana Mallarméa, R. M. Rilka* či poetismu (kauza *Blouznivý vějíř*)¹⁰.

Po první vlně vlivu, tj. 60. letech, která byla díky všem zmíněným determinantům nejsilnější, přicházejí v 70., 80. a 90. letech vlny další, o poznání slabší, na které musíme pohlížet odlišně. U básníků dalších vln jako jsou: *Vladimír Křivánek, Vít Slíva* či nejnověji *Petr Hruška, Bohdan Chlíbec, Kateřina Rudčenkova* atd., jde totiž čistě už jen o navázání na holanovskou tradici, kdy holanovské prostředky jsou již přirozenou součástí české poezie.

Na závěr jako zamyšlení nad tím, co tato diplomová práce nechce vyjádřit, zacitujeme z deníku J. Zábrany: „...nemám rád apodiktické soudy o

⁸ Pohled J. Pelcla: „Dokonce bych řekl, že z celého souboru jevů, pro něž se někdy užívá jako epitheton constans slovo ‚holanovský‘, vplynuly ze samotné dobové konjunktury básníková jména vlastně jen nemnohá. Idea nepřekročitelnosti tragiky lidské existence a křesťanské spiritualizující gesto, tedy to, co je obsahově nejzávažnější, prosakuje v takové šíři do nové poezie šedesátých let z hlubších mimoliterárních příčin; sugestivní působení jedné svérázné poetiky je opravdu až věcí druhotnou.“ (1977: 55) Cincibuch o tom v rozhovoru říká: „Byl tam Bůh, smrt, metafyzika – a bylo [u kritiků] to v šuplíku Holan!“

⁹ V rozhovorech padlo jméno František Talián, který prý byl skutečným epigonem, přičemž takových byla údajně velká spousta.

¹⁰ Nad vlivy se v rozhovoru zamýšlí Cincibuch a míní, že „ideální je asi vůbec nečíst a jen psát.“

umění [...]: *„Holana nelze obejít, Holan udělal ze všech básníků trpaslíky“*
[...] *Všechny tyhle výroky si totiž pletou poezii s bitevním polem, s turnajem, s ringem: aby jeden dosáhl svého, musí být odpočítán druhý; aby byl za vítěze prohlášen černý, bílý musí dostat mat; jeden může existovat pouze za cenu popření a znicování druhého. Nevěřím tomuhle ‚pojetí‘ literatury. Není to pravda. Literatura není bitevní pole ani kolbiště: umění válečné a umění básnické jsou dvě různé věci.“¹¹*

¹¹ Zábřana 2001: 177 – text publikovaný v roce 1968.

Bibliografie

Literatura

BLAŽÍČEK, Přemysl

1991 *Sebeuvědomění poezie; Nad básněmi V. Holana* (Pardubice: Akcent)

2002 *Kritika a interpretace* (Praha: Triáda)

BLOCHOVÁ, Hana

2004 „O autorce“; in V. Provazníková, *Báj o stromu* (Praha: Onyx), s. 47 - 51

BROUSEK, Antonín

1999 *Podřezávání větve* (Praha: Torst)

ČERVENKA, Miroslav

1986 „Žánrové souvislosti Holanových Příběhů“; in V. Justl (ed.), *Úderem tepny* (Praha: Restaurace a jídelny v Praze), s. 122 – 137

1996 *Obléhání zevnitř* (Praha: Torst)

2001 *Dějiny českého volného verše* (Brno: Host)

2002 „Hlásková instrumentace“; in M. Kubínová-M. Vojtková (ed.), *Pohledy zblízka: zvuk, význam, obraz* (Praha: Torst), s. 7-54

DENEMARKOVÁ, Radka (red.)

2000 *Zlatá šedesátá* (Praha: ÚČL AV ČR)

DOBREV, Vitkor

2003 *V.H. v protivenstvích doby* (DP, Praha: FF UK)

DOLEŽAL, Bohumil

1965 „Dva z Května“; *Tvář*, č. 1, s. 26 - 30

DOLEŽEL, Lubomír

1965 „Aktualizace v současném uměleckém jazyce“; *Naše řeč*, č. 3, s. 158 – 161

FRÝDL, Bohumil

1966 „Jiří Šotola čili depatetizující patetik“; *Plamen*, č. 6, s. 33 – 38

HOFFMANOVÁ, Jana

1986 „Temporální sémantika a její výrazové ztvárnění v poezii Vladimíra Janovice“; *Slovo a slovesnost*, č. 2, s. 114 - 125

HOLUB, Norbert

2005 *Zed' strachu; Psychosomatický profil Vladimíra Holana; Host 7*, 2005

HOLÝ, Jiří

1996 „Generace šedesátých let“; *ČL 40*, č. 2, s. 146 – 159

HROUDOVÁ, Irena

1991 „Mlčení a jeho reflexe v poezii Vladimíra Holana“; *Česká literatura*, č. 1, s. 55 – 60

JANOUŠEK, Pavel (vedoucí redaktor)

1995 *Slovník českých spisovatelů od roku 1945; díl 1, A-L* (Praha: Brána)

1998 *Slovník českých spisovatelů od roku 1945; díl 2, M-Ž* (Praha: Brána)

JANOUŠEK, Pavel a kol.

2006 *Dějiny české literatury 1945–1989; III. 1958–69, aktualizováno 19. října 2006* (Praha: ÚČL AV ČR, elektronická publikace – URL: <http://www.ucl.cas.cz/DCL58-69.pdf>) [2006-26-12]

JUSTL, Vladimír

1988 „Životopis Vladimíra Holana“; in V. Justl (ed.), *Sebrané spisy Vladimíra Holana, svazek XI – Bagately* (Praha: Odeon), s. 315 – 450

KARFÍK, Vladimír

1969 „Z mladší poezie“; in J. Opelík (ed.), *Jak číst poezii* (Praha: Československý spisovatel), s. 221 - 261

KOLÁR, Vladimír

1981 *Mladé zápasy* (Praha: Čs. spisovatel)

KOVANDA, Jaroslav

2000 „A ti pobásnělí z nás...“; *Psí víno*, č. 12, 29.3., s. 17 – 18

KOŽMÍN, Zdeněk

1964 „Průsečíky Hanzlíkovy poezie“; *Plamen*, č. 11, s. 63 - 66

KOŽMÍN, Zdeněk – TRÁVNÍČEK, Jiří

1998 *Na tvrdém loži z psího vína; Česká poezie od 40. let do současnosti* (Brno: Books)

KRÁL, Petr

1992 „K české poezii 60. let“; *Tvar*, č. 7, s. 1, 7 - 8

KŘIVÁNEK, Vladimír

1988 „Funkce apostrofy při stylizaci lyrického subjektu“; *Česká literatura*, č. 5, s. 472 – 475

1994 (ed.) *Český dekameron* (Praha: Scientia)

1999 „Poznámky k portrétu jedné ztracené generace“; in idem: V.

Křivánek, *Býti básníkem v Čechách* (Praha: PedF UK), s. 141 - 148

2000 „Struktura polyfonie v české poezii 60. let“; in R. Denemarková (red.), *Zlatá šedesátá* (Praha: ÚČL AV ČR), s. 258 – 270

LANGEROVÁ, Marie

1998 „Generace sirotků: básnické debuty 60. let“; *Tvar*, č. 2, 21.1., s. 1, 4-5

LUKEŠ, Jan

1982 *Prozaická skutečnost* (Praha: Mladá fronta)

LYČKA, Petr

2002 „Nad poezií ‚pětatřicátníků‘“; in J. Matonoha (ed.), *Život je jinde...?* (Praha: ÚČL AV ČR), s. 149 -154

MACEK, Emanuel

1988 „Soupis původního díla Vladimíra Holana“; in V. Justl (ed.), *Sebrané spisy Vladimíra Holana, svazek XI – Bagately* (Praha: Odeon), s. 29 – 298

MED, Jaroslav

1998 „Věra Provazníková“; in P. Janoušek (vedoucí redaktor), *Slovník českých spisovatelů od roku 1945; díl 2, M-Ž* (Praha: Brána), s. 273 - 274

NOVOTNÝ, Vladimír

1991 „Doslov“; in M. Topinka, *Kryší hnízdo* (Praha: MF), s. 127 – 137
1998 (spoluautor: VOJTKOVÁ, Milena) „Jiří Šotola“; in P. Janoušek (vedoucí redaktor), *Slovník českých spisovatelů od roku 1945; díl 2, M-Ž* (Praha: Brána), s. 499 - 501

OPELÍK, Jiří

2004 *Holanovské nápovědy* (Praha: Thyrsus)

PELC, Jaromír

1977 *Nový obsah* (Praha: Mladá fronta)

PETERKA, Josef

1994 „Karel Sýs – Newton za neúrody jablek“; in V. Křivánek (ed.), *Český dekameron* (Praha: Scientia), s. 215 - 216

POHORSKÝ, Miloš

1986 „Gramatika Holanovy lyriky“; in V. Justl (ed.), *Úderem tepny* (Praha: Restaurace a jídelny v Praze), s. 91 - 98

PUTNA, Martin C.

1995 „Anti-Diviš“; *Literární noviny*, č. 47, s. 4

RICHTEROVÁ, Sylvie

1992 „Polyfonie v poezii Vladimíra Holana“; *Česká literatura*, č. 4, s. 382 - 389

RULF, Jiří

2002 *Literáti* (Praha: Paseka)

SKARLANT, Petr

1986 „Kuchyně smyslů a zázrak všednosti“; in V. Justl (ed.), *Úderem tepny* (Praha: Restaurace a jídelny v Praze), s. 109 - 115

STICH, Alexandr

1986 „Několik marginálních poznámek o jazyku Holanovy poezie“; in V. Justl (ed.), *Úderem tepny* (Praha: Restaurace a jídelny v Praze), s. 139 - 158

SVOBODA, Jiří

2000 „Hanzlíkova poezie 60. let a její kritická reflexe“; in R. Denemarková (red.), *Zlatá šedesátá* (Praha: ÚČL AV ČR), s. 294 - 300

TRUNEČKA, Michal

2000 „Deformace slovesných valencí v Holanově sbírce Vanutí“; *Česká literatura*, č. 5, s. 484 - 501

URBANEC, Jiří

2000 „Básnický svět v debutech první poloviny 60. let“; in R. Denemarková (red.), *Zlatá šedesátá* (Praha: ÚČL AV ČR), s. 271 - 279

2002 *Střídavý čas naděje; K české literatuře po roce 1945* (Opava: Slezská univerzita)

ZAJAC, Peter

2001 „Estetika chvění; Holanova poezie v kontextu meziválečné lyriky“; *Host*, č. 8, s. 34 - 39

ZELINSKÝ, Miroslav

1993 „Příběhy Vladimíra Holana“; *Česká literatura*, č. 4, 368 – 384

Prameny

CINCIBUCH, Petr

1969 *Panensství* (Praha: Čs. spisovatel)

1974 *Přísahám; Panychida za E. M. Remarquea* (Praha: Mladá fronta)

ČERNÝ, Václav

1992 *Paměti III; 1945 – 1972* (Brno: Atlantis)

DIVIŠ, Ivan

1947 *První hudba bratřím* (Praha: Václav Petr)

1960 *Uzlové písmo* (Praha: Čs. spisovatel)

1961 *Rozpleť si vlasy* (Praha: Mladá fronta)

1962a *Deník molekuly* (Praha: Čs. spisovatel)

1962b *Eliášův oheň* (Praha: Mladá fronta)

1963 *Morality* (Praha: Čs. spisovatel)

1964 *Chrlení krve* (Praha: Mladá fronta)

1965 *Umbriana* (Praha: Čs. spisovatel)

1966 *V jazyku Dolor* (Praha: Mladá fronta)

- 1967 *Sursum* (České Budějovice: Nakladatelství České Budějovice)
 1968 *Thanathea* (Most: Dialog)
 1995 *Noé vypouští krkavce* (Praha: Torst)
 1996 *Kateřina Rynglová* (Praha: Triáda)
 1998 *Verše starého muže* (Praha: Patrik Šimon)
 2002a *Křížatky* (Most: Hněvín)
 2002b *Teorie spolehlivosti* (Praha: Torst)
 2003 *Poslední básně* (Praha: Paseka)

HANZLÍK, Josef

- 1961 *Lampa* (Praha: Mladá fronta)
 1962 *Bludný kámen* (Praha: Čs. spisovatel)
 1963a *Stříbrné oči* (Praha: Mladá fronta)
 1963b *Země za Paříží* (Brno: Blok)
 1964 *Černý kolotoč* (Praha: Čs. spisovatel)
 1966 *Úzkost* (Praha: Mladá fronta)
 1967 *Potlesk pro Herodesa* (Praha: Čs. spisovatel)
 1972 *Krajina Eufórie* (Praha: Čs. spisovatel)
 1980 *Láska pod mostem; výběr z poezie z let 1961 – 1978 v autorově uspořádání* (Praha: Čs. spisovatel)
 1988 *Lampa* (Praha: Čs. spisovatel²)
 1996 *Prométheus a Sodoma; vybral a uspořádal Petr Žantovský* (Praha: Melantrich)

HOLAN, Vladimír

- 1963 *Noční hlídka srdce*, ed. V. Justl (Praha: Čs. spisovatel)
 1979 *Strom kůru shazuje*, ed. K. Sýs (Praha: Čs. spisovatel)
 1999 *Jeskyně slov; Spisy, Svazek 1* (Praha: Paseka)

- 2000a *Ale je hudba; Spisy, Svazek 2* (Praha: Paseka)
2000b *Lamento; Spisy, Svazek 3* (Praha: Paseka)
2000c *Na celé ticho; Spisy, Svazek 4* (Praha: Paseka)
2001 *Dokumenty; Spisy, Svazek 6* (Praha: Paseka)
2002 *Příběhy; Spisy, Svazek 7* (Praha: Paseka)
2003 *Nokturál; Spisy, Svazek 8* (Praha: Paseka)

JANOVIC, Vladimír

- 1968 *Zatmění ráje* (Praha: Čs. spisovatel)
1970 *Romulův nářek* (Praha: Svoboda)
1975 *Plást hlíny* (Praha: Čs. spisovatel)
1984a *Dům tragického básníka* (Praha: Čs. spisovatel)
1984b *Ohňová abeceda; Výbor z poezie* (doslov: J. Peterka, Praha: Práce)
2005 *Potopený úl* (Praha: BB/art)

KAINAR, Josef

- 1967 *Nové mythy* (Praha: Čs. spisovatel²)

KORESPONDENCE–adresát Vladimír Holan

(Památník národního písemnictví, fond V. H.):

- Petr Cincibuch*, signatura: 3/A/14
Ivan Diviš, signatura: 3/A/15
Rudolf Matys, signatura: 3/A/24
Věra Provazníková, signatura: 3/A/27
Karel Sýs, signatura: 3/A/29

KOLÁŘ, Jiří

1995 *Mistr Sun o básnickém umění, Nový Epiktét, Návod k upotřebení, Odpovědi; Dílo Jiřího Koláře, Svazek čtvrtý* (Praha: Mladá fronta)

MASTERS, Edgar Lee

1957 *Spoonriverská antologie*, překlad: J. Kolář, E. Frynta, Z. Urbánek
(Praha: Odeon)

MATYS, Rudolf

1966 *Tři ze dvou* (Praha: Mladá fronta)

1983 *Dech* (Praha: Čs. spisovatel)

2005 „Vladimír Holan: Básník v temných časech“; *Příloha Perspektivy*,
č. 49, s. 1

PETERKA, Josef

1964 *Lití olova* (Praha: Mladá fronta)

1965 *Žalmy* (Praha: Mladá fronta)

1970 *Krušná* (Praha: Čs. spisovatel)

1988 *Bez definitivy; výbor z poezie* (Praha: Mladá fronta)

POTUŽIL, Zdenek

1998 *Moje oči musely vidět*; televizní dokument z cyklu Zblízka (ČT)

PROVAZNÍKOVÁ, Věra

1964 „*** (Na prstech trávy...)“; *Kulturní tvorba*, č. 4, s. 8

1969 *Dítě se zvonem* (Praha: Čs. spisovatel)

1971 *Březové trhy* (Praha: Čs. spisovatel)

2004 *Báj o stromu* (Praha: Onyx)

2005a *Vladimíru Holanovi in memoriam...; Fragment* (nepublikovaný strojopis)

2005b *Vladimíru Holanovi in memoriam...; Závěr básně*
(nepublikovaný strojopis)

QUIGNARD, Pascal

2005 *Bludné stíny; Poslední království I* (Praha: Jitro)

ROZHOVORY S BÁSNÍKY:

Petr Cincibuch – 14. října 2005

Josef Hanzlík – 18. listopad 2005

Vladimír Janovic – 4. a 11. listopadu 2005

Rudolf Matys – 10. a 21. října 2005

Josef Peterka – 2. listopadu 2005

Věra Provazníková – 9. dubna 2006

Karel Sýs – 25. listopadu 2005

Pavel Šrut – 22. listopadu 2005

SÝS, Karel

1969 *Newton za neúrody jablek* (Praha: Mladá fronta)

1972 *Pootevřený anděl* (Praha: Čs. spisovatel)

1981 *Básník a spol.* (Praha: Čs. spisovatel)

ŠOTOLA, Jiří

1957 *Svět nás vezdejší* (Praha: Mladá fronta)

1959 *Venuše z Mélu* (Praha: Čs. spisovatel)

1960 *Bylo to v Evropě* (Praha: Čs. spisovatel)

1962 *Hvězda Ypsilon* (Praha: Mladá fronta)

1963a „Po čtrnácti letech...“, *Kulturní tvorba*, č. 43, 24.10., s. 3

1963b *Poste restante* (Praha: Mladá fronta)

1964 *Co a jak* (Praha: Čs. spisovatel)

1967 *Podzimníček* (Praha: Mladá fronta)

ŠRUT, Pavel

1964a *Noc plná křídel* (Praha: Čs. spisovatel)

1964b „Šest schodů do paměti“; *Plamen*, č. 4, s. 20 - 21

1967 *Přehlásky* (Praha: Čs. spisovatel)

1969 *Červotočivé světlo* (Praha: Mladá fronta)

ZÁBRANA, Jan

2001 *Celý život; Výbor z deníků 1948/1984* (Torst: Praha)

Dobové recenze:

BROUSEK, Antonín

1966 „Kritický metr na metr knih“; *Orientace*, č. 4, s. 68

KARFÍK, Vladimír

1965 „Co a jak“; *Literární noviny*, č. 6, s. 5

KOŽMÍN, Zdeněk

1965 „Opory a rozpory poezie“; *Plamen*, č. 7, s. 145 – 147

1966 „Mladá poezie se vyrovnává s Holanem“; *Plamen*, č. 12, s. 145 - 146

MED, Jaroslav

1969 „Básník- chrlič“; *Arch*, č. 4, s. 127

MOLDANOVÁ, Dobrava

1969 „Generační meze a možnosti“; *Sešity pro literaturu a diskusi*, č. 34, s. 46

PEŠAT, Zdeněk

1967 „Dvě tváře Josefa Hanzlíka“; *Literární noviny*, č. 31, s. 4

SUS, Oleg

1962 „Choroba poezie“; *Host do domu*, č. 2, s. 92

1965a „Kéž pozitivna jsme mléko“; *Host do domu*, č. 5, s. 73 – 74

1965b „První český kokrhel bytí aneb cecíky poezie“; *Host do domu*, č. 2, s. 42

SVOBODA, Jiří

1969 „Glosář“; *Červený květ*, č. 9, s. 40

ŠLOSAR, Dušan

1966 „Zvláštní žalmy“; *Host do domu*, č. 3, s. 73 - 75

TREFULKA, Jan

1967 „V jazyku dolor“; *Host do domu*, č. 5, s. 48 – 49

VACÍK, Miloš

1965 „Krystalizace velmi pozvolná; Na okraj jednoho ročníku Mladých cest“; *Literární noviny*, č. 20, s. 5

Anotace

Základní údaje:

Martin Rudovský, Vliv poezie Vladimíra Holana na básníky 60. let,
PedF UK Praha, 94 stran + Přílohy I - X

Popis obsahu:

Práce na příkladu děl českých básníků: P. Cincibucha, I. Diviše, J. Hanzlíka, V. Janovice, R. Matyse, J. Peterky, V. Provazníkové, K. Sýse, J. Šotoly a P. Šruta, vznikajících v 60. letech 20. století, rozkrývá první vlnu vlivu Holanovy poezie, která překotně vycházela ve stejné době. Tento vliv, dobovou kritikou a literárními historiky jen povrchně zmiňovaný, pomocí detailní analýzy konkretizuje a hodnotí, přičemž vedle vydaných básnických sbírek se opírá také o korespondenci, dobové recenze, sekundární literaturu a především o rozhovory s uvedenými básníky. Práce pak směřuje k následujícímu resumé: Ačkoliv se ukazuje, že Holanův vliv je třeba odkrývat v jeho konkrétních realizacích, některé Holanovy prostředky a motivy inspirují všeobecně, jako například: střet konkrét a abstrakt v genitivních metaforách, gnómy, verslibrismus vycházející z prozaické promluvy, propracovaná syntax a motiv zdi.

Klíčová slova:

česká poezie, 60. léta 20. století, vliv Vladimíra Holana, inspirace,
tvůrčí reflexe, holanovské prvky, osobní setkání

Přílohy I

Ivan Diviš

1. *Vladimír Holan - Umbriana* (1965), s. 39 - 40
2. *Vzkaz Juliánovi - V jazyku Dolor* (1966), s. 30 - 38
3. *U jezera Titicaca - Sursum* (1967), s. 81
4. *(Onomu básníku jsem rovnou propadl) **** - Kateřina Rynglová (1996), s. 38
5. *Holan recituje na pásek svou Noc s Hamletem - Verše starého muže* (1998), s. 101
6. část básně *Consilium abeundi* - *Poslední básně* (2003), s. 14
7. *Jazyk kritikantů* - *Poslední básně* (2003), s. 57
8. *(Kurva Holan!) **** - *Poslední básně* (2003), s. 72

VLADIMÍR HOLAN

Je čtrnáct nula dva, copak přesně v tomto okamžiku
dělá nasupený křtitel?

Za prvé — možná spí a složil křídla,
překryl jimi kšticí vymetající brilantové sopouchy,
za druhé — možná že čte,

luneta v luně prosí, nekaž si poslední oči,
čtenář však odchlipuje masku a domáhá se —

Nikoliv, ještě jedenáctou síru mikroskopického
koránu,
dále to místo z Andersena o nedonošených dětech
balvanů

a vposled ono (zatržené škrabavým nehem
na zlaté ořízce Encyklopedie)
o dokonalosti, které Mařenka na poslední chvíli nese
vinný koláč...

Anebo možná jen tak sedí
a je mu lhostejné, že volám: |
Co to, proboha, máte ve sklepě —
Včely musily stotisíc let pracovat,

než nanosily vosk, z něhož je utočena
našikmená Pisa Génia,
kterou jste tam jednou provždy postavil, a již tam
okopávali
chodci očazení zlobou?

„To je bandáž na příčně plochou nohu!
To je bandáž na ploše příčnou nohu!
Nechci toho mnoho; jen aby se mně šlapalo,
voda zůstala čerstvá a rovněž drůbež aby voněla
— a pak, ovšem! Jet k moři!“
(Takže jsem vám začal psát za deště...)

Jste, troufám, z lgnóty, což není k dotčení;
neznamená to, že máte svazky s ďáblem.
Chtěl jsem jen zdůraznit,
že jsem vás vůbec neznal.
Cituji ale vaše vlastní slova:
jsem zaujat obory nehumanistickými.
Ptám se, to jako bez člověka? Jako nelidské?
Stroj?... fyzikou nebo kybernetikou...
...jako doktor s lidským tělem, to jest,
s objektem... ve mně budí úzkost...
Často se mi zdává, že dlouhou, válcovitou
rourou do velké dálky, kde zužuje se v bod,
kutálí se kulička, přibližuje se, roste...
(ve mně zas očekávání, co s dávkou,
až se vypočtebuje? Co s láskou zhrzovanou?)

Kolik liter, kolik podvodu,
kolik hřív a plamenů? Kolik lvic?
Či slepic, dvorek proměňujících
v neštovičnou tkáň? Je to podobné
refýži, zdobané jehlovými podpatky...)
...konečně sám uvádíte případnou roláž,
koláž, pupek surrealismu,
dojmy absurdity, snu a vize.

Jakmile se čichne k fyzice, přestává
existovat moudrá příroda. To je důvod
k deziluzi.
Výstižné! Ale co byste chtěl, vážený —
a to adjektivum říkám mnohým proto,
že se odnaučuju pýše, a nemnohým zas,
že jsem pyšný —
vy byste se chtěl smát? Tak že si stěžujete!
Vynést! Poezie je z neladu
sklad nového bytí!
Připouštím, šílenství, které
ať je necháváme viset jak dlouho chcem...

Vysvětloval jsem jí to ikskrát. Marrně. Chce
bezpečí, a po svém způsobě, a koneckonců,
na to nemůžete říci popel.
Co její deziluze oproti naší? Je to zákonité,

že když z větve otlučete vlky,
víc váží, protože dopadá.

Bezpochyby máte pravdu. Zostření smyslů,
vid pro realitu, sídliště plné osudů,
prostředí, kde se nechodí
pro kundičkované kalhotky,
a když, tak vyvážené v mouru!
— — v opačném smyslu — — jezdíte-li tam,
plné existenčního boje a nutnosti — —
ale že přeruší — — vy jste nepochopil,
že při vši nutnosti je země nahodilá?
Stačí jen stupínek! Jen postavit se!
Proč plijete na kramlí? Proč pořád kladete
zlato podle strusky? Vánek podle hlenu?
Strusky vám mohu přivalit,
co budete chtít, nechci se chlubit —
ale visel tady ve vzduchu a šeptal:
To je velký! To je veliký! A byla to
struska.

Pozor! Může dojít k podobnému paskvilu,
jako když chtěl Balzac sklohnit divadelní hru.
Průser! Držet se svého!
Neodbočujte! Ukažte lidem drůzu!
Molekuly přenechte sadistům!

Jak se jmenoval onen odvážlivec,
co při turnaji dřevcem nadzved králi hledí
a vypíchl mu oko? Tak vidíte!
Nejde o krále!
Jen dodnes nechápu, jak dřevcem
mohl nadzvednout to hledí...

Řeknu vám dvě svěření, jedno k stáru,
jedno uprostřed,
jedno od muže,
jedno od ženy,
jedno z krve vlastní,
jedno z cizí:
to první: když se lékař skalpelem dotkl
strýcových koronárních cév,
rozsypany se mu pod nožem jak sklo.
To druhé:
daly se nacytat na cenu kila námele,
ale když vtancovaly do pole,
poznaly, co je to oceán
a pořezaly si prsty!
Bylo to krásné, ještě v dobách,
kdy trpěly bez klínů...

Co jste to chytili? Svobodu?
Řekl jim před chvílí dole:
už se to protrhlo! Už to mastím!

Ať se práší za kožárem! Což znamená
znovu podvod, a víc než podvod,
dábla, ano, jeho,
který mu nastavuje nálevní pult s přízrakem,
takže zakopne a upadne! To jest
ale i nové štěstí,
k němuž se musíme provraždit.

Ještě jsme si neprozkoušeli
šerm na schodech. Od dětství přemýšlívám,
který je ve výhodě: ten, co vidí moudří a břich,
anebo ten, co oko a prsa?
Od dětství o tom přemýšlívám.
Zřejmě to má pro mne význam! A dál:
pozorovat kord či šermíře?
Nejspíše obojí, ale přijde na typ!
Znám případ, že chytne sedm vizí za noc,
znám případ, že týden koumá jeden verš,
a vy nerozsoudíte, co znamená víc.
Já miluju vodopád, igauzu se skelnými vlasy,
už jsem to řekl nesčíslněkrát. On zas
krokevní vazbu. Račte nás rozepít!
Znám případ, že si na novou věc
pozve přítele, usadí ho v měkkém
a recituje mu. To já
bych udělal jen na motyku.
Recituju si sám!

34

Pokračuji v bludech: blázen (ještě necituju)
kdo myslí opis: neboť transpozice —
opakujete jim po sté, a rozumí
ze sta jeden.
Cituju: — — a podobné síly vidím působit — —
— — ideálem pro tvorbu je nebýt šťasten
a nebýt nešťasten — — ;
a to se tedy lišíme jak holubník a holub
a jak Platón a spojené státy
a jak dřevořez a předloha k němu
a jak taška s municí a taška s jablky
a jako dvojí pojetí věci!
Pane! Zamíloval jsem si vás, a postavím se za vás.
Ale jen pomalu s něčím,
čím jsem živ.

Ted, co jsem sešel dolů, kmitala dráty,
aby někomu nebyla zima. Někomu druhému!
Proto taky řekla: desetkrát v blázinci?
Ne — vy jste nebyl nikdy nemocen.
Jen jste tím musel projít.
Teď, co jsem sešel dolů — neboť na báseň
se nesmí zapomenout ani na chvíli —
mládí štípalo všechny meče,
které si za odpůldne zrobilo.
I s dýnký! I se smyslem dýnek!

35

Zřejmě, aby někomu druhému
nebylo horko.
To nejsou průpovědi,
ale poznání,
protože střípkovitě.

Jako součást koláže, drobty věcí, útržky reality,
kolem jsou unášeny prámy osudů,
krajín, domů, snů, mého vlastního
života. Ale ty údy vidím
v tělech přímo drtvých.

Dobře. Nikdy jsem neřekl,
že vinárna, kde ukazují měru v beztíži,
není v souvislosti, že je bez souvislosti,
a nadto, což vy víte, zda nefunguje
jako obrácené světlo?
Jako zpracované světlo.
Co vy víte, vyhodil-li jsem staré šípky z okna
zavčás,
anebo předčasně,
anebo pozdě?
A několik prášků, které po nich zbyly
a jež jsem nechal zúmyslně neuklizeny —
nepřimějou-li mne ke skladu nové hlavy?
Sám píšete:

36

lidskou dobrotu hledám. Jsem alergický
na lidskou dobrotu.
Já jsem zas alergický
na účelné věci.

Můj nejsrdečnější dík, a pozdrav.
I vám pane, i vám.
A pojedete-li, zastavte se.
A pojedete-li, zastavte se.
Jsme oba jako Berlioz,
který nevěděl kdy přestat.
Ještě post skriptum:
slyšíte, jak kvoká? To má být zpěv!
A je to erotika! Dejte pozor —
neboť ať kvoká, kničí, tenkrát jako dnes,
ať vábí, lasičí, nebo z vás tahá vlasy —
vše — jenom nepromlouvá! To my
jsme sami sobě u úst!
Žena nepromlouvá! Promlouvá muž,
a proto se mi do břesí sedl ve vlaku!
A proto mne nemá rád vlak! Protože mu kradu!
Rytmus a pot, chvat i hukot,
pražce, krajlnu, nikolliv změtenou,
jen uplývající! Nikolliv změtené,
jen plynoucí! Zákonité!
Žena nepromlouvá, žena mívá záchvat,

37

a proto mne nemá rád balkon,
ale proto se musím na ten balkon vracet,
protože jsem tam dlužen!

Dlužen
jednu nedohozenou cihlu,
dlužen jednoho Chagallova koně,
dlužen jednu opálenou holubici,
dlužen jedno slovo zavčas,
jen jeden mravný návrat, návrat navíc,
jen jednou — a bylo by to vše!
Dlužen celé moře,
dlužen jeden obyčejný svět,
jedno svlečení, jednu pomoc,
jedno uklidnění, jednu nesprostotu,
jednu něhu, jedno sebezapření,
a proto mne ten balkon nemá rád!
A proto muž mluví —
protože je dlužen.
Žena není dlužna.
Žena úvěruje.

Tak buďte zdráv!

(Září 64)

U JEZERA TITICACA

*Dvě bytosti stály na břehu jezera
a jedna z nich řekla: co je po smrti, nevím —
ale někdo po nás musí něco chtít, že nás tolik mučí!
A ta druhá odpověděla: ještě ses neodpykal,
jinak bys porozuměl jezeru:
ono chápe, že je mrtvé, a proto se čerí,
ono leží ve velehorách, a proto nezamrzá,
ono je naprosto opuštěno, a proto je sytě modré!*

**Onomu básníkovi jsem rovnou propadl,
ne a ne se zbavit jeho kroucených staveb,
pak jsem pochopil, že je to balvan v cestě,
a začal jsem si ho ošklivit, ne-li nenávidět.**

Pustil jsem se s ním do boje. Místy jsem nad ním vyhrál.

Ale místy mne stále zahaloval jeho barokový mrak.

1955

HOLAN RECITUJE NA PÁSEK SVOU NOC S HAMLETEM

a recituje špatně, nedovoleně si přidává,
v textu to není a básníkovy akcenty
jsou nepřiměřené. Ale ty, když to posloucháš,
mu odpouštíš, dokonce se pochechtáváš
a přiznáváš si, že si to celé pouštíš
vlastně jen pro jedno notorické místo
totiž pro ono: I kdyby nebylo Boha...
Už když jsi to před léty nasucho čítal v knize,
pochopils, že toto místo je těžištěm i vrcholem
celé skladby. A teď,
teď toto místo smíš slyšet jeho vlastním hlasem!
Jak podivné, že nám to zprostředkuje technika,
táž, která nás jednou spolehlivě zahubí.

20. IX. 1996

*Jó, pivo teklo / víno teklo / taky šampus,
co obstaral v Pardubicích Viktor Krampus –
to byl tedy fór –
vajglů na lavór.*

Dante referuje chybně, že poznal Beatrici
na Ponte Vecchio –
zazřel ji poprvé v kostele mezi španělskými šlechtici,
kteří, chytivše Dantův zasklený pohled na tu dívku,
začali se horlivě modlit za jeho duši,
neboť seznali, že ten muž je ztracen,
ale jak to přijde, že přesto Petrarca jej denuncuje
v jednom ze svých sonetů,
že byl vyhlášený sukničkář, ano, děvkař,
to nevadí, co imponuje jako katedrála,
je fakt, že básník povýšil Beatrici
na svou průvodkyni samým Rájem –

Kdo vlastní pásek s Holanovým samohlasem
Noci s Hamletem, taky sezná,
že si básník až nedovoleně přidává,
heká a odfukuje jak dohasínající lokotka
na trati Sadská–Nymburk, tak,
až skrze hrkotající slzy prokvitne úsměv,
mám za to, že tyto nedosahy anebo přesahy
jsou bráničnými stahy v hrudi samého Ducha Svatého,
který je taky jenom člověk, nebo se mýlím?

V Ravenně jsem nehledal apolinářskou baziliku,
ale náhrobek Dantův. K té svojí první
po okamihu oslepení tolikerym zlatem
jsem vykřikl: Tohle je Byzanc, lautr Byzanc,
a vycouval. Náhrobek básníka,
zpicnutý Hanavský pavilon,
byl ode chrámu na padesát kroků.
Zde jsem postál v přetěžkém zadumání, ale
jaké bylo po létech moje zděšení,
když jsem se dočetl o archeologickém průzkumu,
že tam našli rakve dvě! A teď si hádej, ossologu,
v které je básník a v které kondotiér,
nebo ještě něco daleko horšího!
Abych rozptýlil chmuru za exilem,
našel jsem ve Veroně malou zoologickou zahradu,
kterou tam mají kdovíproč.
Bylo začátkem Velikonoc a takřka pod nulou,
a první, co jsem v zoo viděl,
byla doslova pyramida šimpanzů,
aby se chudáci drobet zahřáli.
Ta, co ležela úplně navrchu,
se mohla ohřát jenom na bříše.
A opodál
kopulovali tygři.
Holohlavý tygr pokrýval mladou lvici,
nažehlé žezlo v leknínu spásaném a
viděném v ovoci, kde náhlý šleh

JAZYK KRITIKANTŮ

Nikdy jsem nepovažoval Holana
za zvlášť originelního básníka.

Umělý vampyrismus,
nesourodost představ.

Markéta Lazarová
je kniha až nedovoleně krásná.

Uprdnul se bobr –
řekl obr a uprcnul se taky.

Saky paky vraky.

9. února 1999, z nudy

* * *

Kurva Holan! Po léta
tarasil mně cestu jak ten žulvas, bludné balvanisko
vysrané sem z hor.

Přece nemá cenu rozestřílet ho šrapnely,
ani Tlustá Berta by nepomohla,
nanejvýš rozmnožila už tak dost narvaný pluk
o jedno sto přebytečných vojclů.

Anebo vyviklat ho pajcry?

Až jsem vymyslel řešení

pro sebe sama, jen pro sebe sama.

Je nutno prodrat se trnitým křovím,

pak ostružinovými zátarasy

a ejhle! ono to klaplo,

za balvanem vedla zmijí stezka,

která se posléze rozšířila v pralesní pěšinu,

pěšina v cestu a cesta v chausée,

a já začal básnit

jak mně zobák narost

a stal se sám sebou.

Ono se mně to podařilo!

7. dubna 1999

Přílohy II

Jiří Šotola

1. *Když umře dítě* - Co a jak (1964), s. 22
2. *Co je to vymýšlet elixír života* - Co a jak (1964), s. 31

KDYŽ UMŘE DÍTĚ

K ránu to začlo: pradávny zpěv kozlů,
odporný, děsný,
pořád, až do východu slunce.

Ničemu nikdo nerozuměl.

A teď jsme tady u vrat do krematoria,
už týden, čtrnáct dní,
aniž je nepatrný důvod k pohybu
tam nebo zpátky.

Být, to je bydlet na té hranici.

CO JE TO VYMÝSLET ELIXÍR ŽIVOTA

Jedné srpnové noci alchymista Ireneus Philaletha
probudil se jat podivným tušením,
a vskutku, v nejmenší z naplněných křivulí
to samo od sebe bublalo a vydávalo to zřetelnou záři.
Že byl už stár,
nesl tuto známku dávno již nečekaného úspěchu,
padl, roztříštil baňku a zemřel.

Ráno ho našli. Ironicky nad ním stál
sloup kouře z osvětivských pecí.

Přílohy III

Josef Hanzlík

1. *Vánoční vajíčka* - Lampa (1988), s. 19 - 20
2. *Variace I* - Úzkost (1966), s. 9 - 10
3. *Variace VII* - Úzkost (1966), s. 22 - 23
4. *(Mlčení jako rána) **** - Krajina Eufórie (1972), s. 44

VÁNOČNÍ VAJÍČKA

Stará paní von Loewe
měla chorobný návyk na černou kávu
a dostávala ji po celou válku
v balíčcích od svých statečných vnuků.

Když se k ní sjeli,
nebralo laskání konce.

— Takoví chlapci, takoví chlapci . . .
a znovu jim hladila prýmky a stužky.
Nechávali jí památky —
italský peníz ve vesuvské lávě,
pravé řecké mušle
a naposled Jáchym s drobným bledým obličejem
mečík a ratolest

„Oradour — Frankreich — 44“.

Měli se opravdu rádi,
setkání bývala dojemná a hlučná,
se spoustou lehkého moselského vína
a mazlivého Omama.

20. prosince
nějaký letec unavený
shodil svůj poslední fosforový dárek,
docela malý,
na vagón, který je vezl.
Později všechny vyndali lopatou
a kdosi se pokusil o krátkou řeč.
O Štědrém večeru
v noblesním apartmá šedivé vily
nad Mlýnským pramenem
hrací strojek vycinkával O Tannenbaum
a pomatená stařenka von Loewe
předříkávala plyšovému štěňátku:
— Co nevidět přijdou
a kdypak já namaluji
všechna ta vánoční vajíčka?

Variace I

Je-li mlčení
jen pohřbívání sebe sama?

Neplač nad otevřeným oknem
cibule a hrách jež pod ním pěstuji
přespříliš vzroste a vezme si tě

Spatřil jsem kohoutí hlavy a drápy
v jedné zemi na schodech chrámu
Jen přináší-li takový sen štěstí

Mé zdi jsou příliš blízko jedna druhé
stojím-li před zdí
cítím jak mě vzadu pozoruje druhá zeď

A neodvažuj se do tmy
aniž bys přinesl úlovek
Lidé se velmi bojí o vše své
drží-li kdo příliš
osekej onu věc i s prsty

Nikdy mi nebylo smutno
nikdy jsem neplakal
neustále jsem šťastný slyšíš
a neustále se směji jako kretén

Padly mi do očí jabloňové chloupky
nevidím jako ostatní ryby
dělám chybu že ve vodě zavírám oči

Jenom mi nezávid
vozíme tu kamení
už mi nerozumí ani psi a jíl

Variace VII

Pospíchám travičskými kroky
Rychle zabij vše své
kterýkoliv verš může být poslední

Nezanechte nadějí
někdy bude totéž
někdy vstoupíš dvakrát do jedné a téže řeky
Někdy nezemřeš

Zoufej si Pohovoř si se mnou
jez rychle mé srdce
neboť to velmi bolí

Neměla jsem šťastné dětství
Otec bil matku něžnými slovy
a mne líbal řemenem

Máš hlas jako když se seká dříví
Mám velkou srdcezelenu bolest
Přečti mi verše hlavou dolů

Také ryby se milují a nenávidí
pouze nevýslovně

Nechod jí na oči jdi jí na nervy
Nedráždi ji pod rukavicemi
Nepamatuj si ji

Naše zima taje
v řekách hustě plove
mýdlová špína z pilátských rukou

Nepoznávej mě
nemám už hodné oči
neumím psát světlotiskem

• • •

Mlčení jako rána
sekyrou nebo slovem

Mlčení jako pořezání o nůž
na krku

Mlčení jako výkřik
od skály ke dnu

Mlčení jako z pušky
jako do bubnu

Mlčení jako první slabika
vyřčená po smrti

Mlčení už
a mlčení až

Přílohy IV

Josef Peterka

1. *Sonet nepočatého* - Lití olova (1964), s. 7
2. *Klácení máje* - Lití olova (1964), s. 53

klácení máje

S pilou a sekerou na svlečené tělo. Pila.
svůj oblouk sukovitý nemá snad pro lásku,
projdu s ní listnáčem, kde do svatebních košil,
vyklečel věk ropuších ticho.

Na hrázi visí máj. Pobrousím pilu polínkem,
o čelo pohladím sekeru a vyrazím ten klínek
mezi námi. Až bude pohrabovat nalezne jámu
s utatou krásou. O čarodějnicích, té hodiny . . .

I když se mstíme jenom za sebe, těžké jsou klouby,
při štěkotu lesa. Jsem z mlynářského rodu
podle žernovu v srdci. Bledý obcházím zvečera jez,

od řeky jasmínu k výši praskající . . .

Tchoř. Šlápl do želez. A noc
náhle je nasmrt vyzáblá.

sonet nepočatého

I stáli jsme jakoby zazdění . . . Z hospody
muzika tam kapala, nebylo znaků příhodných, neb trombóny
opotřebují zvučnost. Chtělo se na kolejnice padnout nám,
vzkřiknout:

Kéž pozitivna jsme mléko! A mléko jeho mléka,

nechť je úděl náš. Víra v laciné harmonie nás kroutila,
ač i v podžebroví nádobí se sype a kora nepoznaných svátků
brnká. Snad lukostřelci
postaví nás před ústa terčů jednou, do středu nesmírna.

— Stáli jsme mnohem divnějši, jak záblo
chodidla bez mohoucnosti ejakulací. Vložme je do uzlíčku
času, diktoval pud, tam je přihřeje dění . . .

— Stáli jsme vteřiny i léta, mezníky nevábne, nevhodné
k žití. Z hospody muzika do křtitelnic
mírem neplodnosti kapala.

Přílohy V

Pavel Šrut

1. *Kámen Henryho Moora* - Přehlásky (1967), s. 22
2. *Bezvěří* - Přehlásky (1967), s. 82
3. *Šest schodů do paměti* (1964), s. 20 - 21

Kámen Henryho Moora

Je kámen s ženským pohybem:
Ležící socha kroků a červená skála
Slunce jí z boku jako sten
potichu vyvěrá a sálá...

(Je noc dovnitř otevřená
a kámen do kamene
A holé slovo stěna
je náhle opeřené)

Kámen se tehdy rozpomíná:
Swíce ve stehnech do rozbřesku klína —
Ta socha kamene

(Pomalý střípek
v krvi ji skřípe:
A kámen vzpomene...)

Bezvětrí

Přepadávala láskou do listí
listnatá tma a voda.
Teď už jen do kamene hlodá
droboučkým zoubkem nenávisti.

Už dávno složili na fúry
trouchnivé sokly pařezů. Trochu
nevčas opustil strom svou sochu.

Neslyšet smirek kúry...

ŠEST SCHODŮ DO PAMĚTI

Z POMALÉHO VYPRAVOVÁNÍ ŘEZNICKÉHO TOVARYSE
A POZDĚJŠÍHO PŘEDSEDY NÁRODNÍHO VÝBORU
V POHRANIČNÍM MĚSTĚ N., MATOUŠE KLENA.

I.

Nuže, jsme-li již takoví,
že nezkřížíme stéblo
lelkujícímu dětství,
také on jednotvárně
zvolí zacházku k sedmimílovým počtům
s nelouaskanou písankou
na mlýnských kamenech smirkovaných
štěrskem ještěrek,
a také on vzpomene malého města
a otce s neohébnou nohou
a jeho skřípkami pod postelí,
které mu se svinskou taliánskou kulkou
ve stehně
byly nejbližšími ...

{Upřjel jsem mu z písní
po hospodách,
s kráľky jsem se půlil
o včerejší kůrku,
a své dva mladší bratry
nechával jsem hořet
pod zámekem v seníku,
abych měl koho zachraňovat ...}

II.

A jsme-li již takoví,
že první dávnou opilost
odkýváme hlavou
s blahou vůlí,
i on se brzy dokrájel
až na kost hořkého vína od drogisty
a celými zády opřen
o noc první mnohaprsté samoty —

bránil se mocí připustit, že řemeslem
osudu je tesařina,
která za sebou nenechává díry ...

{Nuže, i já po právu,
učenlivý louskač snadností,
narazil tehdy na žílu
a nemohl se smířit
s pískem v zubech.
A že jsem již vládl
sekyrou na řeznickém špalku,
kukaččí Blažku, dceru bystré vody.
nechával jsem tonout
ve vírech, které i býka
svléknou z kůže,
abych měl koho zachraňovat ...}

III.

A jsme-li již takoví,
že blížíme-li se k sobě,
chceme se zapomínat,
ani on s každým Silvestrem
neprosekává stezku
k malému městu jeřabin a dýmů.
k lásce, která skončila
suchýma očima,
a tedy banálním chininovým klekáníčkem
pro matku a nevítaného syna.

{Nuže, a teď já musím se
bezmocí a nevědomím
a třeba krizí zapřísahat,
neboť jsem vskutku nevěděl,
a průrvu z kyslého pachu

věčných bramboraček a věčných peřin
nacházel jsem ve spěchu
a mimo,
po způsobu špatných zvěstovatelů
čihaje z celého sadu
na špačky u jedné plačky,
abych měl koho zachraňovat ...]

IV.

Nuže, jsme-li již takoví,
že zlo silné v nás
spíše než veliké dobro
dělí takzvané semeno od takzvaných plev,
i on zůstavil po sobě
prázdné zabijačkově háky
a s kusem slaniny
odešel do hor,
rozhodnut otcovu kulku tallánskou
zanechat pro doslovo ...

{A tady poprvé
svobodného a bez mušinců
probouzela mne ranní dešťobití
z nevyspalosti v jehličí,
a tady poprvé
mezi nemluvnými živými
a mezi mrtvými, kteří se nahlas
zpovídali,
promlouval jsem jen velice beze slov
se zrádnou vševůlí
někoho zachraňovat ...}

V.

Nuže, jsme-li již takoví,
že přežijí-li nás naše tonoucí ruce —
zoufale touží chopit se,
pak i jeho zastihl
nejdelší měsíc únor
toho roku na pražském Staroměstském.
pak i on z útržků sněhu a slov
domýšlel se zpátky,
pak i on zvedal pěst bez krve,
pílovanou mrazem ...

{A tehdy i já, který se vrátil
a porozuměl, ačkoliv
vpravdě nechápal,
ohnul otcovy skřípky v hrdle

a mrštil jimi za záda,
a tehdy i já
směnil jsem drobné i velké
za víru,
šel jsem, kde bylo klíčit volání,
a ruku napřáhl,
kde bylo třeba zachraňovat ...}

VI.

A jsme-li již takoví,
že je nám souzeno ptát se,
zda jenom blesk, či smrt,
anebo smířlivěji: čas,
anebo pravdivěji: lidský skutek —
rozuzlí kroky omylů,
které se váží ve dvojicích,
jak milenci až nenávislně zaklesnutí v sobě,
pak i on při sklenici
vyšeptalých slivek,
v malém pohraničním městě N.,
rozmlouvá a ptá se ...

{Nuže, i já, který se vrátil
a porozuměl, ačkoliv vpravdě nechápal,
své mladší bratry zamčené v seníku
nechával jsem hořet,
abych měl koho zachraňovat,
i já, kukaččí Blažku, dceru bystré vody,
nechával jsem tonout ve vírech,
které i býka svléknou z kůže,
tedy i já nocemi
prolistovával jsem se k pravdě
a zobrazené stránky
ve dne zapomínal,
ano, já učenlivý louskač snadností,
mezi nemluvnými živými
a mrtvými, kteří se nahlas zpovídají,
narazil jsem na žilu a kámen
a nemohl se smířit
s pískem v zubech,
ano, já navěky nadšený zachránce,
abych se nyní zdíveně odhodlával dopíjet
a zachraňovat sebe,
já pomalý vypravěč
při sklenici vyšeptalých slivek,
abych se znovu začal
nebát o prsty
a ráno nejzítřejší po právu zakrojil
jakkoliv, však od patky a vstojie ...}

Přílohy VI

Rudolf Matys

1. *Než umřu...* - Tři ze dvou (1966), s. 43
2. *Lichá* - Tři ze dvou (1966), s. 61
3. *Fragment k rozpomínkám* - Dech (1983), s. 31 - 32

N e ž u m ř u . . .

Než umřu

jen jeden den být na čestné slovo poezie

jen jeden den nebýt dvojmo pod okem

opilého boha

jen jeden den čekat trpělivě čekat

ať ticho v zádech si samo přisedne

jen jeden den nelíbit se mít neúplnou tvář

když nezvolí mě strom neslíbit ani list

posléze *smrtelně* couvnout

pod srpkem dorůstajícího slova

L i c h á

Sám v pokoji.

Ale i tady cítíš: jsi *druhý*,

a tedy přebýváš . . .

Ovšemže nechceš, aby to někdo zpozoroval,

jsi neklidný, počítáš do třech,

a skutečně, přichází i třetí,

je to žena, stojí ve dveřích, ano,

přirazí je

a každá věc v tvém pokoji

je náhle úplně lichá.

Ale jestliže někdo přebývá,

jsi to opět ty.

Fragment k rozpomínkám

*„Jste-li opravdu básníkem. přijdete
cestou tvrdou a nelítostnou.
Mám vám ji vůbec přát?“*
Vl. Holan, dopis, 1958

Ve dvaceti . . .

Vtékal jsem krví zatím jenom do slov,
ale ta slova byla do krve.

(„slova, kterým už bylo do uvěření,
ale už není ani do postrku Robespierrovy káry . . .“)

A všeho bylo příliš.
(Říkal jsem naposled. Bylo to poprvé.)

Pátého roku jste mi ale řekl:

„A co Veronika. Co ta vaše malá?
Píšete, že do tmy z hrstky světla vstala,

že roste ji tráva a že se světlem brodí . . .
Ale co dál. Kdo naučí ji chodit?

(Lodi?)“

„Když básník dýchá, nadzvedá kamení.
Jen úděl nezdvihne. Dítě je znamením.““

To bylo jednou. A potom podruhé:
„Když už jsme sami, je to tak pro druhé.
Jsem sám i pro vaši Veroniku.
Kdo zradí osud pro slova, pro počítek,
ničeho nedočká se. A tedy ani výtek.“

„Maminky? Ty chtějí bolest bez bolesti.
Seříznout pláňku, když má dát plod: Krev není v dlani,
ta je jenom v pěsti...“

Žárlivost, desátá múza... Chcete?
Jsou ženy... Na pravdu nežárlete...

A myslím na vás. Já mám teď těžké doby.
O mělkost hloubka zraní se. Víte vy, co jsou snobi?“

Hladkost mých strojů... To je tedy má vina:
Přes okraj dlaně přechýbám se... Řekl jste:

„kdyby tak verš mohl mít syna...“

Už vaše tvář se nevejde do tvaru, do podob...
„Po svém jste pravdivý.“ Jen po svém? Proboha...

Země se tmí. A nad ní obloha,
váš překocný hrob — — —

Přílohy VII

Petr Cincibuch

1. *Před popelcem* - Panenství (1969), s. 12
2. *Tajné písmo* - Panenství (1969), s. 17
3. *Noc s Vladimírem Holanem* - Panenství (1969), s. 49 - 71

Význam masopustu je v jeho konci.
Křepčit se bude nad slezenou horou,
před tím tak pracně stavěnou.

Skoncuji se slovy květin,
však:
stačím-li si všimnout,
budou kočičky po cestách
a děti s jehnědovými nosy
na hřbitov půjdou
v bílých podkolenkách.

Nezapomeň, že i nejtajnější písmo
je jen na dosah ruky bolesti poznání.
Co ztajíš, bláhová,
to stejně už kleká u zpovědnice.

Na každé skále chvěje se podpalovač touhou
a dcera převozníkova vychází s měsícem
pro klínové písmo
hledat klíč...

Noc s Vladimírem Holanem
Vladimíru Justlovi

Projde-li čeřenem úhoř pod míru,
zanechá v provázcích prstýnek panny.

Noc,

v které se napíná síť mezi
čtyři olšové pruty, je letní.

Hvězdy jsou rozvěšeny nad Betlémem,
u rybníka mlaskání ryb.

Dívky spí na bříše,
odkopané.

Otvírá se škeble,
od mělčiny začíná rýhová cesta za perlou.
Stříbrný potěr.

Čekám Tě, Básníku,
má Eurydika právě usnula.

Noc,
chrousti narážejí do zdi štítu
a padají na záhrobeň.
Můry si připalují křídla
u Tvé lampy?
Pojď k mé.
Drží ji Julie v očích,
je jí méně než šest...

Voda začíná být živá,
zlatozelení línci hýbou leknínem.
Za otevřenými okny vzdychají ženy,
muži na boku již
převrátili špalek.

Noc,
chrousti narážejí do zdi štítu
a padají na záhrobeň.
Slyšíš? To není sýček,
na strništi vzlíná voda ke kolínkům,
a cvrčci.

Přišel jsem Ti ukázat svou zahradu,
už jsi tu dlouho nebyl.
Ty dvě plaňky jsi jednou vytrhl na psa.
Říkali potom, žes ho hladil tak dlouho,
až strachem pošel.

Ale nechme toho.

Děti tehdy stavěly hrobeček pro vlaštovku,
a potom tu dvakrát prošel kůň s pluhem.

Na půdě schne seno.

Koš u řezačky je plný řepy od večera.

Nerad se vracím, ale:

Slyšel jsem vyprávět sen o utopené.

Ležela nahá mezi kameny a zatímco
cejní břicho se nadouvalo rybníční vodou
planého těhotenství,

jednovousý mník se jí přísál k pyskům.

A jak ji vlny zvedaly,

zdálo se, že její tělo přežilo
v milování duši.

Ty jsi seděl na břehu a oči Ti plály v naději,
že mrtvá je ta nezvěstná jeptiška.

Vidíš,

nemusíš si hned obalovat ruce pískem v kolejích,
plazí-li se travou had.

Je-li měsíc vykrojen jak ňadro mé Eurydiky,
je to jen úhoř a jde na oves.

Světélkující dřevo shnilých pařezů
do rána vyschne.

(Nalámeme je do kuřácky proti žihadlům
a kolem svlečené ženy s měsícem v náručí
projdem, aby nás neviděla.)

V úlech teple hučí v zavěšených
ňadrech rojů.

Kvete půlnoční střeňka a jen
milenci u hřbitovní zdi
myslí na svatební máry...

Tlučené kadidlo...

Prohlížíš

ořech u zídky s vínem?

Ano, přestal třísnit,

hořkne mu v listech usychající větví.

Stará šavle zakopaná mezi kořeny

začíná reznout v pochvě.

Ale nevěřím Ti,

je-li nepřítel blízko,

bije se šavlí i na plocho.

A tam v rohu jsou moje netřesky.
Ty dva kameny jsem valil od potoka
na skalku.

Eurydika měla už tehdy rusé vlasy
a stála-li v potoce,
mrzly jí kotníčky do fialova.

Chodil jsem ji strašit svíčkou
ve vykotlané dýni.
Ještě dnes se bála.

Strach?

Klekání znám.

Postříbřený křížek

stál vždycky mezi lupinou

a od lítosti k stesku byla cesta zvoníkova.

Čekal jsem, kdy se zpozdí jeho ruka

k provazu,

ale vždy se stačilo setmít...

Láska se motala dětstvím,

jak nevěsta višňovým sadem.

Ano, v rohu rostl křen,

ale měl tak dlouhé kořeny,

že se vždycky přetrhl.

Podkolenky do kostela
jsou bílé,
a růženec strachu
ze spálených kaštanů.

Na pole štěstí vychází štětinatý kanec
s bílou duší.

Bývalo,
potkával jsem Tě v tajemstvích matky
a v nedosažení ženy.
Ach trnkové trní...

Ale i zde víno
a ťuhýkovo hnízdo.

Šla jen touha před žádostí.

Vidíš,
pomáhám Ti, tak pojď.

Střílel jsem z půdy do vrabců
zatímco Tys pod třešní obdivoval puklost
chrupky.

Ale když jsem byl celý utřísněný od pivoňky,
otvírals zatuchlé dopisy a stále jsi říkal:
„Slyšíš, vezou snopy makovic,
sušší, než když šlápneš na brouka.“

A už skoro šílený vařil jsi vodu na čaj.

Pamatuji si ten zvuk:

Pro vymetené trubce si chodil ježek,
a podívala-li se víc k česnu,
běhala Eurydika s včelou ve vlasech,
až se zdálo, že uhoří.
Ale nakonec vždy našla cibuli,
aby mohla plakat.

(Eurydiko,
jdu s Pánem zahradou
a hned se vrátím.)

Eurydika spí.

Mluvte o velikonočních dětech,
bude se jí zdát o zelených vodách.
Na jehnědový svátek,
kdy cesta ke kostelu
je posypaná barevnými skořápkami,
měla uvařená vajíčka v cibulové slupce.

Když šla bílou zahradou,
měla mašli
jak od lopuchu list.

Proč
mluvíte o zahradě Getsemanské...

Vždyť duši jak dřízek mají jen děti
a bezinka.

Ani kluci, když řežou první rasochoy
na prak,
netuší, že prvním kamenem prostřelí
klín svého osudu.

Pomlázka zlatých copů,
je od prvního přijímání.
Dvě povřísla, když je stáčely ruce mamičiny,
visívaly pak na mlatě.
Přetahoval jsem se o ně s Julií,
ještě jí nebylo šest...

Musíš se pamatovat,
chodil jsi se dívat, kolik bude holoubat,
a když jsi uviděl klovat slepice omítku,
posílals nás mačkat skořápky.

A akáty,
zasadils je před okny
a čekal jsi, až začnou létat včely.
Bylo tehdy před bouřkou,
a mluvím-li teď o tom,
jak jsi ráno našel v otvírajícím se
tulipánu mrtvou včelu
a jak do nové budky nikdy nepřiletěli
špačci,
pro sebe si sušíš diviznu.

Byla to letošní včelka,
měla kartáčky plné pylu
a jen si nevšimla,
že se už stmívá...

Ale ticho.

Oddychování za otevřenými okny ustalo.
Muže probudilo komáří bzučení,
ženy víc stiskly kolena.

Vyjdi na dvůr.

Pes bude kňučet, ale vleze do boudy.
V chlévě zařinčel řetěz,
možná že uslyšíš, jak z hřádu
spadla kuřička.

Ve špejchaře cvakla past.

Měsíc oceloví v odkrytých nohách
vysoko nad kolena.
Obrátíš-li se a dotkneš se náhodou ženy,
najdete se dřív,
než se probudí...

Eurydiko!

Pust mne k ní.

Měsíc jak bělice půlí noc.

Cestami z polí se protahuje chlad
jak v posledním okamžiku rozkoše
oněmělá žena.

Struhy se začínají rousat
jak roztoužené klíny.

Sněť, námel a cvrčci.

Eurydiko,

je hodina mého největšího strachu.

Nehledej v tom jeteli čtyřlístek,
je to růžák...

A Ty,
přestrojen za básníka,
předčítáš mi pozpátku lexikon.

Připomínáš chvíle míjení?
Čekáš, až zjihle si budu cucat morek
z kostí?

Kdybys před každou ženou
napřed neškrábal prstem v sazích,
mohl jsi napsat míň slov.

Kdo hřeší v touze se kát,
hřeší dvakrát.

Když muž touží po tůni,
v dosažení je potrestán hloubkou.

XIX

Když básník zatouží po ženě,
už tehdy je jí nevěrný nenapsanou básní.
Pak se divíš...

Touto nocí,
kdy rybíz trpkne nad studní,
touto nocí předcházející ráno,
kdy vyjdou slepice a psi
sbírat chrousty, kteří se zapomněli
na krovkách,
tisknu své ruce do prachu
této hvězdy.

Věřím, že i po smrti se Tě dotknu.
V prach obrácen přežívám.
Má Eurydika, která mě přežije o patnáct let,
bude sázet narcisky mezi mými prsty.

Tvá smrt mě nepoděsí.
Pohlčen jistotou mně nenapovíš.

Láska je smrtelná,
i tělesnost.
Až po smrti...

V rouhání se Bohu je ztráta Lásky.
V smíření se s Bohem je ztráta lidství.

Svítá.

Shakespearova lebka nepřežila Hamleta.

Buď Ti to útěchou.

Slunce se dotklo Eurydičiny paty.

Brzy oschnou ojíněné švestky,
slunečnice se obrátí k východu.

A Julie,

nezapomeň na ni,

bude nám oběma družičkou.

Jako je smrt jedenkrát,

je i dětství.

Ti, co se chtějí vrátit,

touží po smrti.

Svítá,

Eurydika se už brzo probudí.

Zítřka je den svatby.

Jsi pozván.

Svítá.

Půjdeme spát.

Přílohy VIII

Věra Provazníková

1. *Vykladač noci* - Dítě se zvonem (1969), s. 7 - 29
2. *Dopis Vladimíru Holanovi* (1967), s. 1 - 2
3. *Vladimíru Holanovi in memoriam...; Fragment* (2005), s. 1 - 11

Vykladač
noci

B 15339
1

4436

I

9]

Právě v místech,
kde strom počíná být nevýslovným,
je ohnisko smutku

A plod,
sotva vzrostlý,
pohrdá kořeny,
jsa ještě v koruně

Pak bezduchý je jeho pád
z trůnu,
kdy ani bolest necítí —

Tak i ty ...
Milující v počátcích,
a tedy sebejistě,
spoutal jsi hrud' ženy lýkem,
aby vyslechla tvé vyznání
očima otrokyně

Leč ona unikla nejmenším uzlem ...

y jsi nechal své lvy spát
 domnění,
 se k tobě vrátí
 černý oheň
 ona unikla nejmenším uzlem
 jsi nechal své lvy spát
 jící v počátcích
 e,
 nehty dosud noc,
 abralo sil
 přiznání dne
 o jitra projížděli jezdci
 z ohlédnutí
 ty jsi seznal,
 probouzíš se *planý*
 e své bolesti,

II

1

Něco zapraskalo
 jako spadlý ořech na ostří srpů,
 který ještě nefal —

Člověk
 vyjmul orlu dráp
 z jeho levého boku
 poznal z ulovené krve,
 že je dosud životná

Jako víno
 z náhle rozražených tepen kašny

Takto *vyzískaná* krev
 vala se mu nezbytnou
 a vlastní

A soud trval v harmonii s větrem,
 než se utišil

A ještě zpod země se dovolával,
 když nadále netušený,
 a proto okleštěný

že probouzíš se v místech,
 kde strom počíná být
 nevýslovným

Kde strom umírá pod úderem
 dřeva —

Toho jitra projížděli jezdci
 bez ohlédnutí...

Jako zář
 nad hlavami malých Kristů

2

Poslední milenec,
 neznalec páření,
 přikován ke kostěné skále
 jak mozek Prométheův
 k příletu trýzně,

poslední milenec,
 jemuž bylo dovoleno pít
 jen ocet,
 hubil své ptáky odkřídlením
 Neboť toužil jimi uhasit žízeň,
 stále vzrůstající

3

A přece je zde touha
 oplodnit květinu novým zmarem

A přece je zde touha
překonat bolest
východem slunce
Ačkoli není známo,
co je silnější

A přece je zde strach
překonat bolest
východem touhy
Ačkoli není známo,
co je slabší

Ačkoli není známo,
co umírá nejpozději,
je zde touha
milovat se s neznalcem páření

Když Velkonoc nahmatává těla
opomenutých panen
pod kopyty nesraženého dosud býka
(šijí sehnutou jak počal),

III
A my přece na rukou nosíme
každý záchvěv spadlého pera
jako by v přání
zařet stěhovavou mysl svoji

A je to v skutku bolestné,
když tato létavice saje
z převrženého kalicha

Aby vše změnit se mohlo
v troud
nastal čas převlékání ďáblů
v bílá roucha

Aby nadešla chvíle,
kdy nebude nebes
pro poslední dějství ptáků ...

pak všechny bohyně se odhalují,
aby i ony dokázaly rány

Stejně věčné
jako zář nad hlavami
malých Kristů

Kolikero výkřiků
pro jediné smlčení Boha!

Kolikero proměn
v lidském zpěvu
při pohledu na TUTEŽ propast!

Bylo to o svátku předposledních ...

Jako by život byl pouze *přizván*
do předsíně smrti,
kde prázdnota dojídala prostor —

A čas,
hledající nové předurčení,
stal se marnotratným ...

To oheň,
dělicí bolest od utrpení,
přijímal básníka,
který měl nésti veršem
trávek Poezie ...

Pokaždé je odchod vykloubením

Když usychá šípek,
křivkou jeho játra ptáci
jen z hladu

A on vděčí
Neboť není děsnější smrti
než umírat nepotřebný
a sobě

A je-li pravda pouhým výmyslem,
pak Bůh pokaždé klamal
a víra je jen pokračovatelem
mrtvého bodu

Když usychá šípek,
křivkou jeho játra ptáci
jen z hladu

1

Mrtvý bod je jen pokračovatelem
Neříkej mi,
že jsi ještě nežil úder
Vždyť je jím i tušení
Rozevívá prostor,
který pro nás neznamená vítězný oblouk,
třebaže vítá přicházejícího
možností

Dosud nebyla pochopena voda —

Neříkej mi,
že jsi ještě nežil úder

Jednou jsi do okna zakřičel
smích
Hledal ses v doznění,
ale byl to druhý,
který tě našel

Tedy i za zvyk pudu
jsme souzeni

Zatracen vysokou travou,
která i slepci dává rozeznávat,
zavolals po samotě

Hledal ses v doznění,
a byl to *druhý*,
který tě našel ...

Není děsnější smrti
než umírat nepotřebný
a sobě

člověku nelze usínat
v hněvu —

on toužil
přiblížit se hrdčícímu ptáku,
čímco byl jen okýnkem,
okvělým do křoví...

dívko s hořícími vlasy prchavého vína
za tebou,
čítat mramor

se přibližuj se!
Smrt a moji milenci již dávno zbaveni jsou
ruhy,
bych i já mohla okusiti, co bylo jejich žitím
milenci již dávno zbaveni jsou rukou
já vycházím ke svému jitru,
objekt jejich strnulosti,
svačina svou krutostí...

Pojď ke mně,
přinašečko zmaru nutnosti,
ženo, rodící největší svátky,
ty,
která chceš zaclonit bdícího Boha v nás

Pojď ke mně!
Chci tě nazvat předobrou —

A šílím...

Ačkoli vše již překonal
v prohře
Ačkoli byl již zapomenut
právem na smrt
Ačkoli byl již dál
než pomyslno šilenců,
následován znovu vystoupil,
nepovšimnut,
to každé zmrtvýchvstání —

leho kůň ho však očekával,
zaklet do jediného kopyta jiskřivosti,
poptávající dnem o noc

byly to vzpomínané,
tedy až nyní pocítené rány
lekože teprve po doznění se rodí zvuk

on pochopil až svým třetím spícím okem...

2

Málo záleží,
zda tě pojmenovali bolestí,
zda jsi již někdy náležela příslibům
anebo jemnému zvonění
před branou pekel —
Ohlédla ses
a já spatřil přiliv nebes...

Nevěřím,
že plamen svíce,
ať již o svátku ztrát zažehnutý,
anebo truchlivý v tanci křížů,
je ohněm

Ano,
zalknuté světlo děsí tmu —
Oheň a kouř...

Víš, někdy se obávám,
že už jen lopatou hrobníka
nalzáme poklad
Ovšem, je-li vůbec nalzáč

...e, nezhazuj ještě klíč,
...chi se tě otázat,
...k a m uprchrneš,
...az tě neopustím ...

Ale i přečatá tepna má společnou krev —

Slyšel jsem tehdy,
...jak se z plic stromů vydrala výheň
...Tršelo do sítí ...
...a příští dějiny odpíraly svůj věk

Stál jsem na cestě
...unavený až k dobru
...veře byly otevřené,
...ale já nanejvýše couval,
...kdebaže jsem se nabízel každému pohybu ...

Ale ty jistě vyčesáváš travám smutek
...Abych tak směl trpět ve tvé říši
...Mít domov vprostřed utajených chvil

v pauzách nicotaje
...a ze zbytků svých očí vytvořil jsem obraz,
...kterého se děsíš

Ale smiluj se už proto,
...že nejsi Bůh!

Ale ne,
...byl prý jednou takový anděl,
...který se nikdy nesetkal s Bohem
...Prostě se mýjeli
...a snad i vzpomínali jeden na druhého
...v kletbách

Jakože i lastura se teprve na zemi
...přiznává k moři,
...tak i my —
...v neustálé vzpouře nepoznaného
...všech slepotě

Skutek jako zabíječ touhy
...z příkazu nesplnění

Vždyť právě mrtvý není netečný,
...když v hodině ducha vyzývá živé,
...jako by věřil,
...že ho pozvou dál
...Nebo mu ustelou na prahu pochybností
...Nebo se alespoň rozpláchnou ...

Ale neucpou jím opět hrob
...Prostě ho nepustí ...

Rovněž já ...
...Právě mi napadá —
...pohne-li se démantová skvrna
...na mém prašném loži
... (tak těsném, že nedovoluje ani oči otevřít),
...vzpomněla sis ...

Ale může to být také červl ...

Ó smiluj se ...
...Vím,
...procitl jsem později
...jako svědek vlastní stínohry

A tonoucí se chytá dna,
...neboť už nemá na stéblo ...

Mlčíš a nerozumíš mi —

Ale já před každé slovo
...pokládám úzkost

Víš,
...jen na okamžik jsem procitl
...do své samoty

Usínám znovu ukamenován

Hodina ducha —

A já šílím v pomyšlení,
...že se někde možná rodí nový Bůh,
...který zakáže čas ...

Přiliš dlouho se má poraněná rouha vyhýbala Vaším dveřím;
oněm dveřím,
na které dnes klepají jen ti,
kteří k Vám odhodávna přicházejí s hrady,
kteří jsou s Vámi uvnitř,
kteří u Vás směli zůstat -

oněm dveřím,
na které dítě maluje cosi z Vašeho světa
a tedy s i o v o

Potom jimi vejde;
ovšemže z lásky, protože beze strachu,
ovšemže s kyticí netrhaných květin -
a Vy, překvapen, jako byste hleděl do studánky
svých posvěcených chvíl,
možná uvěříte ...
Možná otevřete loňské dopisy a budete se pamatovat;
a okna spatříte směrem do zahrady

Také já poznala jsem úzkost,
v níž mračna ukusují hlavu nevědomým stromům,
v níž vítr přepadá osamělý oheň v lampě
a pokouší bezejmennou ruku,
aby opět vynášela na horu Sysifovu,
...aby z ní snášela,

úzkost z dluhů,
kdy žena převléká se v muže za sudičku
a potom, s tváří zapleněné matky,
dalece odchází jak bílá sestra dětí,

úzkost z viny,
svírající útroby strachu,
úzkost, v níž vidina smrti nutí k příchodu na tento svět ...

Také já poznala jsem úzkost o Vás ...

A kdyby Vám byla patřila jen jediná noc,
probděná na spálené hvězdě,
prochozená v jedněch botách s žebrákem,
Vy jste to prožil a odevzdal -

A kdyby Vám byla patřila jen jediná žena,
a to královna rozkoše,
cítil byste stejně jako nyní,
jak tiše umí trpět užas,
jak nezapomenutelně z muže krvácí
nedosažitelnost panny
studem tajemství...

Ó ~~banalita~~ v ~~vidina~~ smrti nutí k návratu na tento svět,
a teby k modlitbě -

Vždyť kniha se jmény bolesti se otvírá vždy sama,
strávena až na poslední list,
ten křesťní, bez paměti

Vždyť kniha života je ve všech stejně těžká ...

Vám pomáhá jí nést půlnoční anděl,
vracející se od hřbitova vždy zvlhlý rosou,
jako by tam měli věčné jiztro,
vracející se od hřbitova novorozenou cestou

Hle barokní ticho hudby -
hle půlnoční anděl,
děkující Bohu za všechny Vaše vzpoury,
držící klenbu Vašeho domu,
děkující Bohu za všechny Vaše lásky,
dokazující hadu křídla,
děkující Bohu za všechny Vaše ztráty,
nalezené v druhých,
děkující Bohu za přítele ...

A kdyby Vám patřily všechny ženy
všech krajín Vaší touhy,
chci mít oči té, kterou jste nemiloval;

té, kterou jste nemiloval ani ve snu spících smyslů,
té, kterou jste nemiloval ani v třinácté komnatě
svého srdce,
té, která dodnes doprovází všechny noce
k domu Vašemu,
zimomřivě hledí do roztopené pece Vašeho okna
a pozoruje osamělý stín,
vždy znovu okoušející tušený pohyb zdí -

A když zaslechne,
jak rozebděle otvíráte poslední tepnu vína,
počíná s obavou vyhlížet úsvit,
aby ho zadržela ...

Úsvit a žena -

oba Vámi navždy zavržení
a přece věrni,

dodnes čekající,
kdy navrátí se ony noce, které k Vám jen jednou vešly,

noce a děti a půlnoční anděl slova ...

oni zůstávají;

nebaže je posíláte ...

4/12 1967

VLADIMIRU HOLANOVĚ IN MEMORIAM . . .

/fragment /

Jednou za ním poslali
také dívku ...

Třebaže byla pár hodin před tím
zvaná,
už na prahu si všiml,
že takovou nelze nikdy objednat -
ba ani tehdy,
kdyby se předem vědělo,
tak jako o Vánocích,
že překvapení přijde !

"Cože ?! - Vy nemáte hrb ?! ... "
uvítal ji otázkou
jako rabín,
který chce potěšit hořkou anekdotou
a vyjde mu z toho bezděčně
málem pravda -

Stála mu tam
jak socha - i s podstavcem !,
kterou už nelze nikam jinam přenést
a čekala na ortel ...

"Posaďte se přece -"

Už tušila,
že nedojde k trestu smrti
a ani jinak nebude souzena -

přesto usedla jen zpola,
s patou obrácenou
pořád ještě ke dveřím,
kdykoli ochotna
k útěku od sebe nikam --

Připadlo mu,
 že se stydí
 i za svůj kabát,
 který před ním jako by držel
 jen na pár stehů
 nejistých veršů,
ale neměla jiný, ..!

A byly to vůbec ještě verše ?
 ty básně,
 /psané snad mužským duchem,
bezvěkým duchem, který pamatoval !/
 bezhlavě letící cizím mládím,
 už už aby byly zas doma
 v bezčasi -?

Kam tolik spěchaly -
 jako by měly být
 i v nesmrtelnosti na čas ?

Ale kam mohla tolik spěchat ona,
 když jí bylo sotva sedmnáct,
 hlavou proti času ?

Co jí vlastně tak vyděsilo?
 Že její strom v ní roste
obráceně,

kořeny nahoru,
 korunou dolů -
 pod stále těžším příkázáním
 země -
 co je ďáblovo - Bohu ?
Odkud pak uvidí své nebe ?

Že ze samé zvůle přírody
 /která už teď v ní krásou
 nelítostně šlá sama proti sobě /
 bude žít jako slepá ponížená,
 na tomto světě
 bez bílé hole
 zhola nemožná --

dokud tu hůl sám Tvůrce
nepromění - zázrakem sebe -
v kouzelnou flétnu ?

Ty básně byly vlastně
jenom o tom ...

Vlastně ho udivilo,
že nejsou pro něho -
ale jako by zčásti
z něho -

"Mně se bát nemusíte ..."
řekl jí vlídně.

"Stane se někdy,
že procházíme společnou krajinou
a toutéž cestou s někým,
koho neznáme
a přece něco z něho
má naše duše v sobě odjakživa -
Osudem z kdysi ...

Ale itto je jen - z pohledu života -
chvilkové zdání...

Táž cesta nakonec stejně ukáže,
že každý po ní šel
docela sám
a jiným směrem,
zanecháváje jiné stopy -
Tatáž cesta nakonec vede jinam !

Všechno se opakuje
stále jinak,
nebot se neopakuje nic -
a nebo -chcete-li,
nic není tak jak to vidíme,
aniž by to bylo jakkoli jinak ...

Já vám přece věřím,
že jste mě předtím
vůbec neznala
a mám vás rád právě proto !

Podobnost čistě nenáhodná ...

Mé slovní obraty,
které si vyčítáte,
se snadno chytanou -
Vždyť to jsou jen blechy !

Podstatný je jen obsah
živého slova !

Ale vždyť vy už teď
ho máte -
i svůj jazyk,
třebaže pochybnost o sobě
mnohdy brání hlasu
ve vyjádření vlastního nářku ...

a vaše obrazy vám nikdo
také neupře -
Jsou pouze vaše !
Jako vaše oči !

Jen mějte trpělivost
sama se sebou ...

Nenechte se svést
spádem vodopádů !

Čekejte
u své skály s pokladem
tak dlouho,
dokud z ní zlato
samo nevytryskne...

Ostatně -časem budete už sama
přes řeku trefit
přímo k prameni

Jsme vedeni ...

Dalí jsme se přece
dobrovolně
do služeb Lásky ...! "

Jeho hlas měl v sobě
cosí ze sametu
na kápi abého,
procházejícího se právě
spící zahradou

ale i něco z půlnoci
hvězdy,
kterou miluje a střeží někdo
ze Srdce Tajemství...

"Smím se Vám svěřit ...?
Asi hodinu před tím,
než jsem k Vám směla vstoupit
/a v té hodině byl sevřen
celý můj život s bytím
tak těsně,
že ani nedýchali !/
bloudila jsem kolem
Vašeho domu
než jsem se odvážila
vůbec zaklepat -

Mít poprvé domov
na této zemi
a právě ve Vás,
který žijete na Olympu !

Vždyť jediný Vy
jste mi měl přece potvrdit,
že se sama sobě nezdám
ani z onoho světa,
ani z této noci,
která se s Vámi
možná dočká
i mého úsvitu !

Jediný, jemuž věřím
samu sebe ...!

A kdybyste mne býval
nepřijal,
což by už samo bylo
jisté rozhršení,
chtěla jsem vážně
na té Kampě umřít -
ale jak ?
když se tolik bojím
noční vody ..."

"To vás opravdu nikdo nemiluje ?"
přerušil ji,

protože cosi v něm
ihned odmítlo
přejímat odpovědnost
nad právě touto duší,

duší tak osamělou,
až ji viděl jako postavu
v kraji,
zpuštěném vší opuštěností,
jak samu OPUŠTĚNOU LÁSKU !

"Byť zrodem ještě vzdáleni
kříže,
přece jsme už křižováni
jeho stínem
a teprve až když před ním
vědomě přcháme,

jsme přibiti -"
přerušil sám sebe.

~~"To vás opravdu nikdo nemiluje ?"~~

7/

"Copak vy sama nikoho nemilujete ?"

"Ani nelze jinak !
pokud může být zdání
skutečnější
než sama já v sobě ...

Jde totiž o Ducha -
To já ho nevolala !
Ozval se sám -
To jenom moje vůle
dala k němu souhlas...

Duch stvořený jen pro mne
a nestvořený mimo mne a sebe -

Duch zralý ke spáse
stejně jak k zavržení,
neboť se stále ještě nerozhodl

zda pro mne opustit
své místo v předpekli...

a přece tolik můj
a tolik u mne !
Zatímco on mě vidí,
já ho nespatriila !

A přece - znám odjakživa
jeho tvář,
jež se mi stále opakuje
na mužích v různých podobách,
/jako by táž tvář
v různých náladách /
ale já vím,
že musím ještě čekat -

Teprv ta poslední
bude ta první pravá !

A přece i s ním
je mi samota věrná -
aspoň tělem !

Vždyť je to pouhý Duch -
hmatatelný
zase jen Duchem ---

Ale kdo je to doopravdy -
nevím - "

"Možná jste milenka
nešťastného Fausta
a tédy jen proto nikdy
ďáblova milá ...

A možná žijete jen v pohádce
Ale žijete v pohádce
jen proto,
že je v ní Černokněžník ...!

Dosud Luna ve vás
nedošla úplňku -
ale už teď jste žena
a máte soucit s peklem !

Ta věčná touha
spasit
co je už jednou zatraceno !

Naděje jistě starší
než samo peklo -

Naděje padat
pomocí křídel ...! "

"A kdyby se peklo
jednou přece
rozhodlo pro lásku -
nebylo by už peklem ?"

"Nikoli, žel -a v tom je celá bída !
Nebylo by už lásky ...

Jen v slepé uličce
lze nalézt východisko -

Vratme se do očiště -

Tam je bolest
povinnou daní za přepych
a proto se bude
ještě zvyšovat ...

Ale ted na to nemysleme !

Raděj si něčím méně průhledným
zastřete oči,
at' už nevidím do vaší budoucnosti..."

A ještě jí vepsal
do své vlastní knihy :

"Abyste tak byla - nakonec -
princeznou české poezie ?
Ale vždyť - jí jste ! "

"Ale to je jen tím,"
vykřikla z ní radost,
docela jiná nežli očekával,

"...to je jen tím,
že Vy jste mým králem
a proto i mým otcem,
kterého jsem před tím
nikdy nepoznala ..."

"Nešťastné dítě ! "

Byla u něho
pak ještě několikrát
a trvalo to měsíce,
nebot' jich tehdy rok
měl třináct ...

Povídali si spolu,
ale brzy to byla jen
dvojitá samomluva,
v níž každý z nich
nerozuměl
právě té svojí -

On musel pít bez ní
za dva
a když se na ní
už pohlížel, díval,
měl strach
připadat si jak stařec,
který by mohl jednou dostat
opravdu řízení ...

At' trvá rovnováha ! -
vzkřikl balanc

Už i Osud to začlo přesahovat -
a ani ona už nevěděla
jak to vše nést, unést
a neupustit ...

A tak jednou k ránu,
pod záminkou
zhrzené pýchy, jež se urazila,
ji konečně vyhnal...

Nejdřív jen na oko,
ale už jí bylo vidět jasně
jak marnost
předešla jakýkoli další smysl
pokračovat
v tom co právě nebylo omylem -

a když cvakla branka,
zasekl se i čas
jak nový klíč ve starém zámku - -

"Zas jedna etapa !"
napadlo ho vzteky.

"Etapa ! -- A máme dokrojeno.

Zas jen kus doštu
z cizí svatby !

A třeba se dostaví
jednou i poznání,
že to co bylo předtím
předčasné z osudu.

našlo si tentokrát
svůj pravý čas
v dětinské pohromě,
která možná uchránila tragedii
před zchromlým zrcadlem -

Ostatně - vyhnala se sama !

Nechme to
černému anděli náhody,
který jediný neexistuje ...!

Ale už příští večer
se cítil jako král Lear,
když zjistil,
že měl vlastně jen jedinou dceru ...

Drobounce přešlo
a on se ptal sám sebe,
jestli mu zbyl vůbec
ještě někdo,
kdo by ho dneska přijal
pod vlastní střechu -

V takové slotě --

Někdo je nikdo ...!

Nikdo.

Ani on sám - -

Přílohy IX

Vladimír Janovic

1. *Příčetnost - Zatmění ráje* (1968), s. 39
2. *(Šeří se v gymnasiu paměti) *** - Zatmění ráje* (1968), s. 45
3. *(Část mobiliáře která doposud) *** - Zatmění ráje* (1968), s. 47

Šeří se v gymnasiu paměti
 S rozžatou motykou hledáme čelist matky
 Dávné lásky žadoní k ránu v moči
 ale my jsme už poznali
 perfektní asfalt touhy bez tajemství
 Šeří se v gymnasiu paměti
 Zvyk drží útulnou rasovnu v každém z nás
 Usmíváme se vraty jatek v neděli
 Jsme svit i svíce každé zvlášť
 a odpouštíme si jen pro krátkost paměti
 Svobodní jako holub v potrubní poště
 neseme zprávu
 kterou jsme dávno zapomněli
 Odvěký Kain v euforii síly
 mění se zvolna
 v kainit

Celý den za mnou někdo vál
 Nějaké křídlo šeptalo abych nebyl
 Stesk šašek oběsil se v jahodách
 Chlad zdvojnocoňoval tělo ...
 Ještě tu stál můj dům
 zatímco zahrada kolem se hroutila
 a ticho dřív tak příčetné
 trhalo řetěz v oranžérii
 Celý den za mnou někdo vál
 Nějaké křídlo šeptalo abych nebyl
 Když potom šlahoun měsíce
 dosáhl na protější zed'
 byl dům už ponořen
 až k čáře zběsilosti

Část mobiliáře která doposud
 zračila výron andělů
 v obilných očích Krista
 změnila svoje držení
 Zadní schodiště mandorly osiřelo
 Vylití dutin pazvuk skel
 pán domu zůstal na ležení
 s očima upřenýma k olivám
 kde hlemýžď nepaměti sliní
 v tužce stále stejný kraj

Přílohy X

Karel Sýs

1. *Návštěva u Vladimíra Holana* - Newton za neúrody jablek (1969), s. 33
- 34
2. *(Jednou-) **** - Newton za neúrody jablek (1969), s. 38
3. *(Ty polibky byly hříšné) **** - Newton za neúrody jablek (1969), s. 39

1.

Jednou — tak jako tak
uhandrkován tramvají
usvícen kaštany a
trýzněn básní
ocítneš se na Kampě

2.

Ubytování máme bídný V noclehárně
na Smíchově. Ale blechy
tam nejsou...
Ano po šestnácti... Kamna?
Kolega nade mnou v noci prdí.

3.

Stál jsem u okna a moc se bál
třás jsem se jako v čajl lžička
vyjukaný jak korouhvička
Tak když už jste tady pojdte dál

4.

Jednou na mne po nemoci
přišla taková slabost
že jsem nezačural ani dno.
Když mě pak navraceli rolničkám
četl jsem si v knize básniček Název
jsem zapomněl — bylo to pro děti.

Ale poezie
to byla.
Tak kdoví? Snad od té doby...

5.
Můj Bože tolik knih...

6.
Trochu se podobáte mému dobrému strýci
Jste ovšem více stříbrný a
taky ne tak tlustý (strýc by mohl
ukazovat břicho na pouti a získal by
jistě pěknou částku)
A on ovšem taky nepíše žádné básně.

7.
Slovo potáceli se je od skákati
radostí po táckách, ale v hospůdce,
kde jsem to chtěl všechno oslavit
právě zavírali.

• • •
Jednou —

ještě jako dítě jsem viděla vynášet rakev...
a že jí příbuzní samou radostí až příliš
namydli — tak vyklouzla
a hrklo to v ní, jako když se přetrhne
koží růženec (usmála se).

A já

— protože jsem jí v tu chvíli strašně mlouval
chtěl jsem k ní mluvit slovy jimiž se jindy
tak plýtvá

ale vtom začali na blízkém stadiónu
křičet gól! gól!

A ta chvíle utekla do jinačích zahrad.

. . .

Ty polibky byly hříšné
ale ne snad proto
že by na ně (podle slov své matky) měla dost času
ani že by snad neuměla líbat
(pak mi pošeptala, stydíc se, jak byla
zvědavá kam přijde nos)
nebo proto, že jsme se líbali v zamhouřeném
průjezdu,
ale že ona už se nikdy nebude smát
smát jako když tancujou stříbrný zvířátka.